

dCIDOB 74-75. **Grans temes del segle XXI.**

Introducció.

Canvi de mil·leni, gairebé canvi de segle...Durant les últimes dècades s'ha parlat molt de la mítica data del 2000. Ara ja som i, com hem pogut comprovar, també és una bona ocasió de fer balanç. Moltes veus, des de diferents mitjans de comunicació, s'ha manifestat per valorar l'entrada del nou mil·leni. Des de diferents perspectives: cultural, política, econòmica, de desenvolupament...i des de diferents posicions ideològiques, de creences, de tradicions, culturals, etc.

La Fundació CIDOB, a través del número que teniu entre les mans, també hi vol contribuir. I ho vol fer des de la línia que el CIDOB ens té acostumat: de manera descriptiva, oferint dades i línies de reflexió, que siguem els propis lectors els qui en traiem les nostres opinions. De fet, allò que volem mostrar és la situació general política, econòmica, social i cultural del món i la seva població en l'actualitat, a partir de les dades que ens ofereixen els últims estudis especialitzats sobre el tema. En altres paraules: el grau de desenvolupament a què la Humanitat ha arribat. Tasca prou difícil i complicada...Hem recollit diferents temes (Grans Temes) de la realitat internacional que, en conjunt, tenen un sentit i poden mostrar una situació prou explícita. L'ordre en què els trobareu ubicats també té una intencionalitat la qual té com a objectiu oferir un contingut més o menys coherent. Vivim millor ara que fa 50 anys, quan tot just es començava a parlar de desenvolupament i cooperació internacional? Des que diferents organismes i institucions internacionals van començar a quantificar i descriure "l'estat del món" s'han pogut elaborar molts estudis i extreure conclusions que han servit per aplicar polítiques concretes per millorar la seva situació. Des de l'aparició de molts nous estats (descolonització) s'ha parlat de l'existència d'uns països rics o desenvolupats i d'uns països pobres o desenvolupats (Tercer Món). El món s'ha dividit en un Nord i un Sud que trobem també a l'interior dels propis països. És evident, i les dades que us oferim a continuació ho demostren, que moltíssimes coses han millorat, però també ho és que moltes altres s'han mantingut o fins i tot han empitjorat. Ens trobem inmersos en l'era de les noves tecnologies, la transformació del concepte espai/tems...aquest fenomen ens ha portat molts canvis en la manera de viure i pensar, tant individualment com col·lectivament. Però no de la mateixa manera per a tothom. La informació que conté aquest monogràfic ens mostra una cosa molt clara: encara existeix una divisió del món: entre els països rics i els països pobres, entre la població que té accés a l'educació, la sanitat, la informació...i la que no. Tots tenim una responsabilitat sobre com vivim i com volem viure. Una visió general de l'estat de món potser ens ajudarà a valorar-la.

dCIDOB 74-75. Grans temes del segle XXI.

Ordre internacional. Globalització versus sobirania.
Rafael Grasa

Ordre INTERNACIONAL

GLOBALITZACIÓ VERSUS SOBIRANIA

Rafael Grasa Professor titular de Relacions Internacionals, UAB

Si parlem de l'ordre internacional, és a dir, de la forma no aleatòria en què es regulen les relacions entre els diversos actors internacionals, el principal problema rau a esbrinar com es regula la interacció entre les dues societats i lògiques presents al sistema internacional: per una banda, la societat d'estats, pautada des d'almenys el 1649 entorn del concepte de sobirania i no-ingerència; per l'altra, la societat transnacional, en creixement i dominada per actors subestats i –sobretot– transnacionals, amb regles i normes menys clares.

En altres paraules, el problema fonamental de l'ordre internacional és saber si els estats continuen o no controlant i regulant les principals interaccions transfrontereres.

O sigui, fàcticament, la relació entre globalització i sobirania.

A continuació, doncs, ens ocuparem des de la perspectiva de les relacions internacionals, de l'impacte d'un dels aspectes cabdals del sistema internacional contemporani, la globalització, sobre el principi bàsic de la societat internacional: la sobirania. El tema presenta dues dificultats; per una banda, saber el grau de rellevància de l'impacte; per l'altra, saber si l'eventual factor causal de canvi (globalització) i l'alteració de sobirania que implica giren necessàriament entorn del concepte d'Estat-nació, el més important de tots els emprats en l'estudi de les relacions internacionals, malgrat que la seva conceptualització és clarament ambigua, polèmica o manifestament normativa.

Estat i relacions internacionals ▶ El corrent dominant en l'estudi de les relacions internacionals ha estat estatocèntric. Tant, que la controvèrsia sobre l'Estat gira en les darreres dècades entorn de tres eixos:

1. La polèmica sobre si els estats són o no els únics actors rellevants (els altres serien organitzacions internacionals, empreses transnacionals, organitzacions governamentals, moviments populars, etc.) en realitat respon no tant a una qüestió empírica sinó normativa: saber si els actors no estatals *haurien* de ser considerats actors legítims i quines conseqüències comportaria. Aplicat al tema que ens ocupa, la globalització legitimaria la rellevància dels "altres actors", especialment els econòmics, com les empreses transnacionals.

2. Observem una creixent acceptació de la idea que l'evolució del sistema i la societat internacional minven la centralitat que s'ha de concedir bé als estats (versió maximalista) bé a l'explicació de la seva conducta en termes de seguretat i interès nacional (versió moderada). Per tant, la resposta respecte del lligam entre globalització i eventual pèrdua de sobirania, i sobretot la valoració que es faci del fenomen, no és unívoca. Dependrà del paper que s'atribueixi a l'Estat en l'esfera internacional.

3. Interessa saber si les interaccions entre estats i governs –sense considerar les interaccions amb actors no estatals– poden explicar-se mantenint-se simplement en el nivell de l'Estat i l'interestatal o cal recórrer al subestatal i no estatal. Aplicat al nostre cas, resulta obvi recordar que des de fa 30 anys sovintegen les enumeracions de factors i elements de nivells no estatals i subestats que cal considerar a l'explicar la realitat internacional i, sobretot, la conducta dels estats.

Per tant, i a falta d'estudis concloents sobre el paper de l'Estat en el sistema internacional contemporani, està per demostrar la versemblança de les afirmacions sobre la imparable globalització dels conflictes i la política, la transnacionalització de les relacions internacionals, la penetració dels estats-nació i les dificultats de governació del sistema internacional (en suma, tot el que s'al·ludeix al parlar de l'erosió de la sobirania dels estats-nació producte de la globalització). És també recomanable ser prudent en les conclusions: no és el mateix allò que es predica sobre la globalització de la totalitat del sistema, en sentit geogràfic o funcional, que d'una àrea geogràfica o d'un tema específic, com el comerç internacional; igualment, les afirmacions s'han de contextualitzar, per evitar excessos a propòsit de la novetat o irreversibilitat de certes tendències: això exigeix inserir les afirmacions en un context històric, de canvi profund i de llarga durada.

El concepte de globalització: contextualització ▶ Així les coses, què sabem de la globalització i de com afecta els estats i la seva sobirania?

Cal començar dient que el terme globalització s'ha emprat sovint de forma tan vaga i polisèmica que cal primer de tot establir una definició clara. Podríem partir de quatre constatacions:

1. La globalització no és un terme sinònim, malgrat alguns autors, d'interdependència; la interdependència és una condició necessària, prèvia, per parlar de globalització però no suficient.

2. El mot globalització s'ha usat molt per al·ludir a fenòmens diferents: al fet empíric inacabat; a la ideologia o pretext justificador (el neoliberalisme extrem que postula l'omnipresència, inevitabilitat i domini total del mercat); i a les polítiques i accions.

3. Pot ser útil distingir entre “globalització” (un procés multidimensional del qual no coneixem el seu abast i els seus límits), “globalisme” (l’ideari o ideologia neoliberal) i la “globalitat” (la condició i conseqüència que el procés provocaria).

4. A partir d’aquí, podríem parlar d’almenys cinc possibilitats d’usar “globalització” i de cinc “globalitats”: a) globalització considerada com a un procés que generaria internacionalització, un procés que té segles d’història; b) globalització entesa com a liberalització i desregulació, obertura de mercats, un fenomen amb dècades de presència; c) globalització com a sinònim d’universalització, de manera que la globalitat seria un fenomen ubic, present com a tendència a tots els racons del planeta; d) globalització entesa com a occidentalització, amb una globalitat que suposaria imposició d’estructures modernes, sovint de tipus consumista nord-americà; i e) globalització com a desterritorialització i compressió de l’espai, per la qual cosa la globalitat consistiria en la planetarització creixent de totes les relacions socials (econòmiques, polítiques i culturals), l’emergència d’una societat mundial i d’una democràcia cosmopolita.

Tot definint la globalització ▶ Aquestes consideracions expliquen perquè els autors defineixen de forma diferent el fenomen de la globalització. Per a Giddens, la globalització pot definir-se com la intensificació de les relacions socials fins atènyer dimensions mundials, tot vinculant localitats distants de forma tal que esdeveniments locals resulten conformats per esdeveniments que es produeixen a molts quilòmetres de distància i a l’invés. Per la seva banda, Zaki Laïdi la descriu com a un moviment planetari en què les societats renegocien la seva relació amb l’espai i el temps generant una proximitat planetària sota la forma territorial (la fi de la geografia), simbòlica (la pertinença a un mateix món) i temporal (la simultaneïtat). Per a Beck, pressuposa la pèrdua perceptible de fronteres del quefer quotidià a les diferents dimensions de l’economia, l’ecologia, la tècnica, els conflictes transculturals i la societat civil.

No obstant això, també hi ha coincidències entre els autors que estudien la globalització. Per als tres mencionats, la globalització és un procés multidimensional –no només econòmic– que alimenta la interdependència entre les activitats humanes, la compressió de l’espai i del temps i la progressiva interpenetració de les societats. També hi ha força coincidència a l’assenyalar que el procés no és nou, ja que té arels històrics seculars (entès aquest com a internacionalització, occidentalització, universalització i liberalització).

Es podria convenir, per tant, que la globalització és una fase d’internacionalització de l’economia que no afecta ni de bon tros tot el planeta i, per tant, ni és global ni representa el grau màxim d’obertura i liberalització de l’economia mundial, que hauria estat més alt durant la “belle époque” posterior a la Primera Guerra Mundial. L’únic nou seria la desterritorialització i l’aparició del capitalisme informacional (la tesi de Manuel Castells), una nova realitat històrica que s’inscriu en els processos capitalistes de reestructuració, innovació i competència i que es concreta per mitjà de les noves tecnologies de la informació i de la comunicació. Aquesta nova realitat permetria parlar d’una economia global, capaç de funcionar a escala planetària, impulsada per la tecnologia, on la informació no només és la base del procés productiu, sinó que impregna tot els atributs culturals i institucionals de tot el sistema social.

A més, la globalització és també un procés heterogeni i desigual, amb una creixent diversificació a l’interior de cadascuna de les àrees geogràfiques. Caldria parlar d’una “geometria variable” en funció dels diferents graus de competitivitat, capacitat tecnològica, accés a mercats grans, diferencials entre costos de producció i preus del mercat de destí i, fins i tot, de la disponibilitat i capacitat política de les institucions de dissenyar i implementar estratègies i actuacions adients. Per tant, la globalització provoca necessàriament exclusió i polarització. Per exemple, l’accés desigual a Internet, una forma d’apartheid tecnològic, ha permès al Programa de Nacions Uni-

des per al Desenvolupament (*Informe sobre desenvolupament humà 1999*) parlar, gràficament, d’una divisió del món entre “connectats i isolats”.

La globalització econòmica ▶ Allà on més explícitament es manifestaria la compressió, l’engorgiment de temps i espai, com també l’increment de la interdependència seria en la dimensió econòmica de la globalització. El quadre inserit a continuació ens permet acostar-nos al debat. Cal dir, d’entrada, que de l’anàlisi del quadre es deriva que cal partir d’una concepció no maximalista de la globalització econòmica, que podríem definir com l’expansió de l’activitat econòmica més enllà de les fronteres nacionals mitjançant el creixent moviment de béns, serveis i factors. Del quadre se’n deriven algunes constatacions clares. Primer, que quan parlem de globalització econòmica hem de prestar atenció a diversos fenòmens: al comerç, a les inversions directes i als canvis en l’estructura productiva i en la distribució internacionals. Sovint només es parla del comerç, sense recordar que només representa una part relativament petita del conjunt de l’economia internacional. Segon, que a nivell de

La globalització econòmica: dades bàsiques

	COMERÇ MUNDIAL				PARTICIPACIÓ DELS ESTATS DEL SUD		
	Producció mundial / PIB mundial real / 1983=100	Total volum d’exportacions de béns / 1983=100	Manufactures / 1983=100	Fluxos d’entrada d’inversió directa estrangera en dòlars, deflactats per l’índex de valor unitari de les importacions / 1983=100	Comerç de manufactures (%)	Inversió estrangera directa mundial (%) / calculat a partir dels fluxos d’entrada	
1983	100,0	100,0	100,0	100,0	1983	13,1	24,2
1984	103,8	107,5	111,5	116,3	1984	12,7	20,8
1985	107,5	111,9	116,4	116,4	1985	12,0	23,6
1986	111,3	116,4	123,0	170,7	1986	13,1	14,7
1987	113,8	123,9	131,1	255,8	1987	14,7	11,6
1988	118,8	132,8	142,6	283,2	1988	15,6	15,7
1989	122,5	141,8	154,1	337,3	1989	18,2	14,7
1990	125,0	149,3	163,9	324,5	1990	17,9	14,8
1991	123,8	155,2	170,5	243,7	1991	19,6	26,2
1992	125,0	162,7	177,0	274,3	1992	20,8	28,6
1993	127,5	167,1	183,6	362,3	1993	23,8	33,5
1994	131,3	185,0	206,6	388,1	1994	25,7	37,9
1995	133,9	201,5	224,6	494,8	1995	25,2	30,4
1996	137,3	210,4	237,7	541,3	1996	nd	36,9

Font • Elaboració a partir de l’Informe anual (OMC), *Informe sobre las inversiones en el mundo* (UNCTAD), *Estudio económico y social mundial* (Naciones Unidas), dels diversos anys. nd: no disponible.

producció i comerç, tot comparant les tres primeres columnes, l'important és que el creixement del comerç de manufactures és molt més gran que el de la producció. Tercer, que el creixement és especialment fort durant els darrers deu anys. Quart, que el fenomen, com ja hem assenyalat anteriorment, no té el mateix impacte a tot el planeta, com mostren els percentatges relatius als països del Sud en comerç de manufactures i inversions estrangeres directes, dades que encara són més clares si les desagreguem (només una quinzena de països del Sud té xifres força significatives). Cinquè, que les inversions directes estrangeres, i en general tots els intercanvis financers, han crescut encara més des de 1983 que la producció i el comerç.

Més enllà del que mostra directament el quadre, se'n poden fer algunes consideracions generals. Per una banda, com a fenomen amb arrels històriques, la globalització econòmica segueix el procés propi de la història del capitalisme: primer, integració, i després, internacionalització creixent dels mercats. Per l'altra, els impulsos bàsics del procés són dos: en primer lloc, com a fenomen de mercat, la força motriu correspon al progrés tècnic i la seva capacitat de reduir el cost –en temps i en diners– de moure béns, serveis, diners, persones i informació; això provoca una clara reducció de la distància econòmica (la compressió parcial de l'espai dona llum a una desterritorialització), una reducció de l'eficàcia de les barreres polítiques i un millor aprofitament de les oportunitats d'arbitratge existents als mercats. També observem un notable increment en la capacitat de les empreses per fragmentar geogràficament els processos productius, la qual cosa afavoreix, com mostra el quadre, un creixement sostingut del comerç (sobretot de manufactures) i de les inversions estrangeres. En segon lloc, les decisions sobre quines polítiques (eliminació de barreres, convergència i harmonització de pràctiques i d'institucions nacionals dissímils) i institucions tenen un paper cabdal, tot accelerant la integració dels mercats.

Cal recordar, però, que si poguéssim comparar les dades d'aquest quadre amb les especificitats nacionals, conclouríem que existeix una alta mobilitat i integració en el sector financer, mentre que en àmbits com en el de les infraestructures, les arrels nacionals són encara el tret dominant. És a dir, la comparació ens mostraria que el comerç, el flux de capital o la tecnologia han incrementat en les darreres dècades la seva mobilitat, però que la possibilitat d'aprofitar positivament aquests canvis és encara un atribut nacional. I això és així per una raó bàsica, si bé

el creixement del comerç internacional supera de llarg l'expansió del producte interior brut (PIB), la gran majoria de les economies nacionals estan orientades encara vers el mercat intern: si el que s'exporta anualment és, de mitjana, entre el 15% i el 20% del PIB mundial, la resta, entre un 80% i un 85% del PIB mundial, és el que s'intercanvia a l'interior dels països. D'altra banda, tot i que els mercats financers funcionen innegablement de forma globalitzada i cada vegada més autònoma respecte a l'actuació real de les economies, no es pot dir el mateix encara d'altres àmbits de l'economia internacional, ja que no existeix, ni ara ni en el futur previsible, un mercat mundial totalment obert per al treball, la tecnologia, els béns i els serveis, almenys mentre hi hagi estats-nació.

Conclusió: ordre i anarquia ▶ Crec doncs que, tot i l'impacte de modificacions del sistema internacional (com la tendència vers la seva economitització, el creixent paper de l'individu i de les identitats, incloses les col·lectives), atribuir a la societat internacional de postguerra freda i del segle XXI la condició de "globalitzada" només resulta possible si el qualificatiu s'usa en sentit restringit.

No existeix encara res semblant a una societat mundial o global; l'Estat-nació, en transformació, continua gaudint de bona salut.

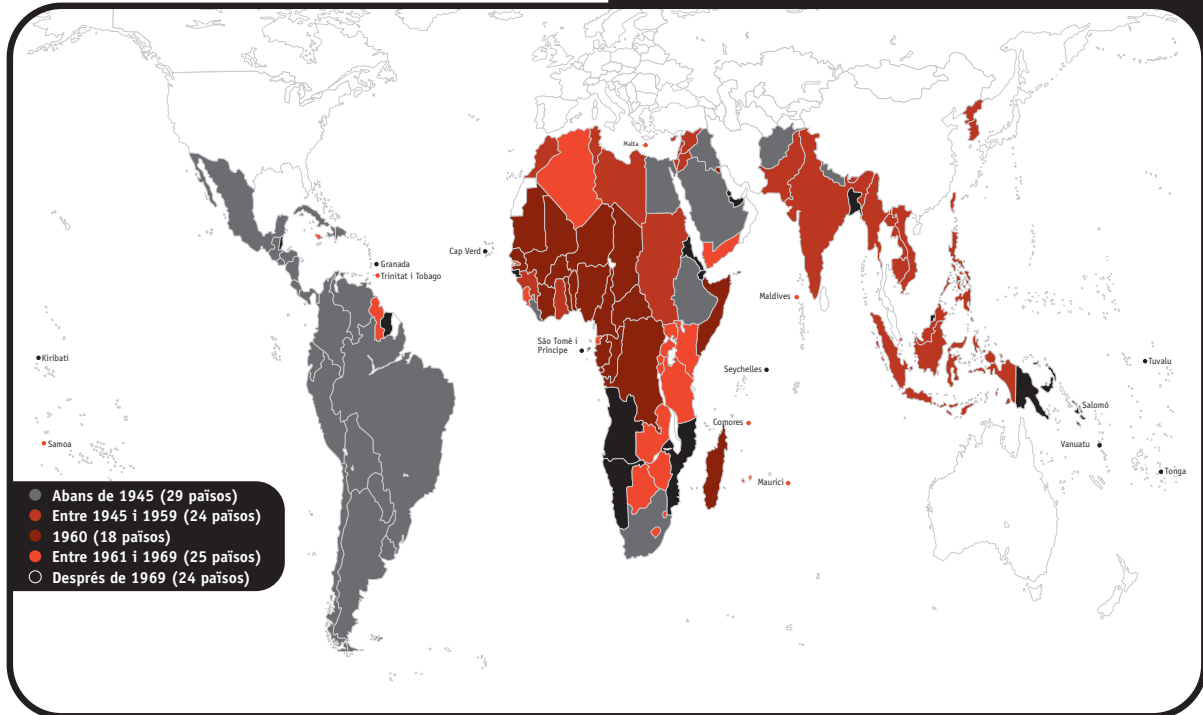
Pel que fa a la sobirania, és evident que el procés de globalització l'afecta i li planteja reptes, però sobretot en les accepcions del terme menys vinculades a la seva dimensió externa: sobirania vinculada a la interdependència; sobirania domèstica, atesa la presència de forces econòmiques no controlades pels estats que actuen dins els espais on aquests teòricament tenen competències plenes. En altres paraules, en l'actualitat el problema de l'ordre internacional no és el de l'aparició d'una nova "sobirania", sinó de l'erosió de sobirania provocada per un fenomen conegut des de fa dècades: la creixent desigualtat entre estats. De fet, l'ordre internacional continua estant lligat a hegemònies i, encara, a l'anarquia, a la manca d'una autoritat central, legítima i acceptada per tots els actors i col·locada per damunt de cadascun dels estats-nació. ■

dCIDOB 74-75. Grans temes del segle XXI.

Estats-Nació.

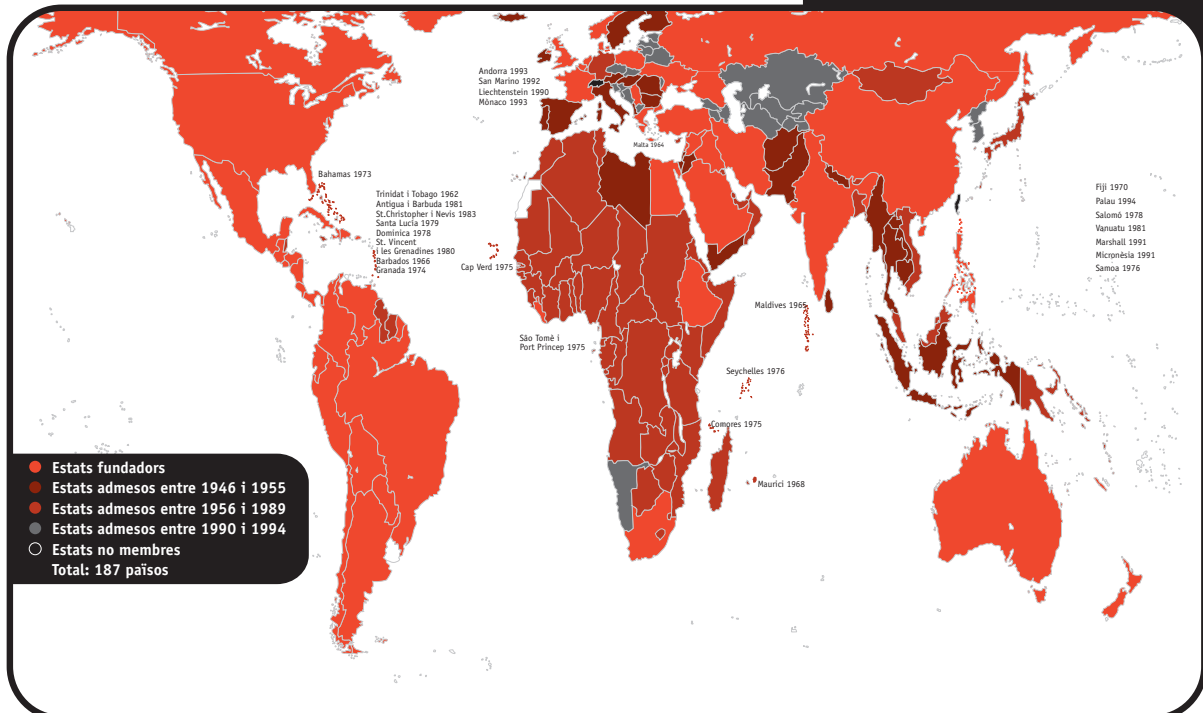
Estats-NACIÓ ■

El naixement de nous estats: la descolonització des del 1945

Font • Atlas des Relations Internationales, IRIS, 1993

Estats membres de l'ONU en l'actualitat

Font • Elaboració pròpia amb dades de l'ONU

dCIDOB 74-75. **Grans temes del segle XXI.**

Organitzacions internacionals.

Organitzacions INTERNACIONALS

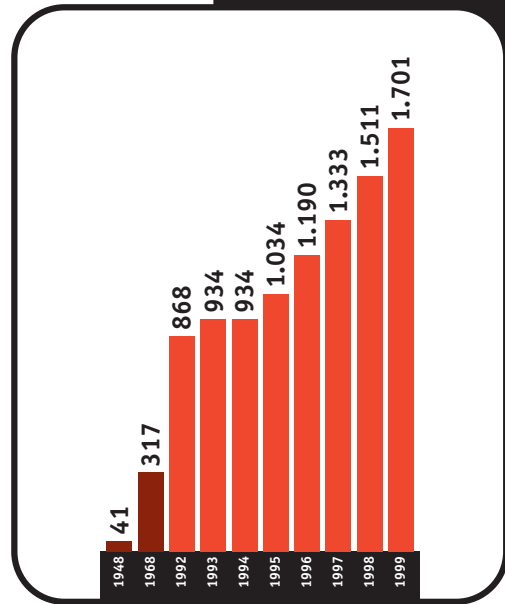
Organitzacions internacionals intergovernamentals ▶ Una organització internacional intergovernamental és una associació d'estats constituïda per un tractat (al contrari de les organitzacions no governamentals, integrades per persones privades). Aquest reagrupament d'estats està dotat d'una "constitució" (el tractat), posseeix una personalitat jurídica, diferent a la dels estats, i funciona gràcies a uns òrgans comuns previstos en els seus estatuts. Per tant, és una estructura de cooperació interestatal que persegueix uns objectius d'interès comuns, els quals són definits en la seva acta de constitució. Actualment al món existeixen més de 300 organitzacions internacionals intergovernamentals, ja siguin regionals (unes 230) o universals (al voltant de 80).

L'origen de les organitzacions internacionals el trobem en un doble procés que va aparèixer al principi del segle XIX. D'una banda, les grans potències sorgides de les guerres napoleòniques van decidir concertar les seves posicions per resoldre els problemes transfronterers, primer a Europa i després als territoris colonitzats, a través de la celebració de conferències multilaterals: Viena 1815, Berlín 1885 i La Haia 1899 i 1907, en són les més destacades. D'altra banda, es van crear uns organismes internacionals per resoldre problemes específics o de caràcter tècnic. Així sorgeixen les comissions fluvials internacionals del Rin (1815) i la del Danubi (1856) i, més endavant, es van crear la Unió Administrativa Telegràfica (1865) i la Unió Postal Universal (1874).

Les dues guerres mundials transformen aquesta visió, ja que es percep que les simples relacions entre els estats no són suficients per mantenir la pau. Per tant, sorgeix la idea de crear institucions capaces de prevenir i resoldre els conflictes entre estats. Així va sorgir el 1919 la Societat de Nacions que és substituïda, a partir del 1945, per l'ONU.

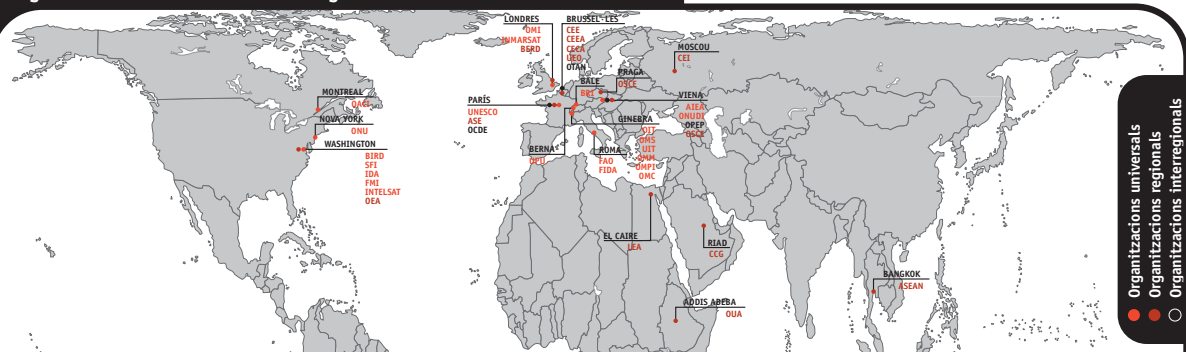
Organitzacions no governamentals internacionals ▶ Les ONG internacionals són associacions (grups, moviments, etc.) sense afany lucratiu constituïdes per persones privades que volen abarcar l'àmbit internacional. Una ONG es distingeix per la presència de membres de diferents nacionalitats que formen una associació que es basa en el voluntariat i sense l'objectiu d'obtenir beneficis. La seva finalitat és incidir o corregir l'acció dels principals actors de les relacions internacionals (estats i organitzacions internacionals intergovernamentals, etc.). Darrere aquesta definició hi ha multitud de realitats diferents que van des d'ONG petites amb pocs membres fins a grans organitzacions amb desenes de milers d'afiliats. El 1999 es comptabilitzen com a ONG amb estatus consultiu a l'ONU un total de 1.701 organitzacions. La majoria són originàries de l'Europa Occidental i els EUA.

Nombre d'ONG internacionals amb estatus consultiu a l'ONU

Font • IDH, 1999

Organitzacions internacionals intergovernamentals i la seva localització

ESA	Agència Espacial Europea, 1975	OEA	Organització d'Estats Americans, 1948
ASEAN	Associació de Nacions del Sud-est Asiàtic, 1967	OIEA	Organisme Internacional de l'Energia Atòmica, 1957
BERD	Banc Europeu per a la Reconstrucció i el Desenvolupament, 1990	OIT	Organització Internacional del Treball, 1919
BRI	Banc de Reglaments Internacionals, 1930	OMC	Organització Mundial del Comerç, 1994
BIRD	Banc Internacional per a la Reconstrucció i el Desenvolupament, 1944	OMI	Organització Marítima Internacional, 1958
UE	Unió Europea, 1957	OMM	Organització Meteorològica Mundial, 1873
CCG	Consell de Cooperació del Golf, 1981	OMPI	Organització Mundial de la Propietat Intel·lectual, 1883
CECA	Comunitat Europea del Carbó i de l'Acer, 1951	OMS	Organització Mundial de la Salut, 1948
CEI	Comunitat d'Estats Independents, 1991	ONU	Organització de les Nacions Unides, 1945
CEEA	Comunitat Europea de l'Energia Atòmica (EURATOM), 1957	ONUUDI	Organització de les Nacions Unides per al Desenvolupament Industrial, 1985
FAO	Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura, 1945	OPEP	Organització de Països Exportadors de Petrolí, 1960
FIDA	Fons Internacional per al Desenvolupament Agrícola, 1977	OSCE	Organització per a la Seguretat i la Cooperació a Europa, 1995
FMI	Fons Monetari Internacional, 1944	OTAN	Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord, 1949
IDA	Associació Internacional de Desenvolupament, 1960	OUA	Organització per a la Unitat Africana, 1963
INMARSAT	Organització Internacional de Telecomunicacions Marítimes per Satèl·lit, 1976	SFI	Societat Financera Internacional, 1956
INTELSAT	Organització Internacional de Telecomunicacions per Satèl·lit, 1971	UEO	Unió Europea Occidental, 1948
LEA	Lliga d'Estats Àrabs, 1945	UIT	Unió Internacional de Telecomunicacions, 1934
OACI	Organització de l'Aviació Civil Internacional, 1947	UNESCO	Organització de les Nacions Unides per a l'Educació la Ciència i la Cultura, 1946
OCDE	Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic, 1960	UPU	Unió Postal Universal, 1875

Font • Atlas des Relations Internationales, IRIS, 1993

dCIDOB 74-75. Grans temes del segle XXI.

La globalització. El triomf del mercat sobre l'estat.
Gonzalo Bernados

LA GLOBALITZACIÓ

EL TRIOMF DEL MERCAT SOBRE L'ESTAT

Gonzalo Bernados Professor titular del Departament de Teoria Econòmica, UB / Juan Alujas Professor ajudant del Departament de Teoria Econòmica, UB

Durant el segle XIX, el sistema econòmic capitalista estava basat en el poder absolut del mercat. El mercat era qui havia de dictar les normes per les quals es regia l'economia d'un país. Per tant, l'intervenció de l'Estat en l'economia era normalment indesitjable. Això era perquè aquesta intervenció podia distorsionar els incentius que el propi mercat proporcionava als individus per aconseguir, a la mateixa vegada, el seu propi progrés econòmic i el de la nació.

No obstant això, el fracàs del mercat per solucionar la crisi del 1929 provoca un replantejament respecte al paper hegemònic del mateix centre del sistema capitalista. Aquest replantejament és principalment causat per l'aparició del corrent econòmic anomenat keynesià. La principal base del keynesianisme consisteix en la participació de l'Estat de manera més activa en l'economia amb la finalitat de fer de contrapès del mercat per evitar els seus excessos. Aquest acotament per part de l'Estat del paper del mercat es dona de diferent manera i grau en diferents països. Per això, apareixen tres sistemes diferents de capitalisme (americà, renà i japonès) que es diferencien principalment entre ells en el grau d'intervencionisme de l'Estat en l'economia, l'estructura de les relacions entre els empresaris i els treballadors i en la importació relativa dels mercats de capitals i de les entitats bancàries en el finançament de les empreses. No obstant, malgrat les diferències existents, els tres sistemes de capitalisme generen uns grans resultats i donen lloc a què l'etapa compresa entre 1945 i 1973, on el creixement econòmic mundial arriba a proporcions mai vistes, sigui coneguda com l'edat daurada de l'economia.

Tanmateix, amb la primera crisi de petroli, en paraules de Krugman, la màgia desapareix i el creixement es ralentitza. Una de les principals causes que s'esgrimeix per a això és la d'una excessiva intervenció de l'Estat en l'economia. Els elevats impostos i les excessives regulacions estatals no generen els incentius adequats per sostenir un elevat ritme de creixement econòmic. Aquesta situació torna a fer que el pèndol oscil·li i genera el retorn de la supremacia del mercat sobre l'Estat i el triomf del model de capitalisme americà (el clàssic) sobre el renà (el social) i el japonès (el corporatiu). No obstant, la caiguda del mur de Berlín el 1989 i la pràctica desaparició del sistema comunista, fan que la victòria del model de capitalisme americà sigui més rotunda i doni peu a l'aparició, per un relativament ampli corrent d'opinió, del pensament únic en l'economia mundial de fi de segle. Aquest pensament únic queda plasmat en gran mesura en l'anomenat Consens de Washington (també anomenat per alguns autors com Convergència Universal).

El Consens de Washington ▶ L'expressió de Consens de Washington, originària de John Williamson (1990), és utilitzada inicialment per referir-se al consens existent entre els poders que resideixen a Washington respecte de les principals reformes econòmiques que, per aconseguir elevar el seu nivell de creixement econòmic, havien d'efectuar els països de l'Amèrica Llatina. Encara que l'article de Williamson assenyala deu instruments de política econòmica a utilitzar, aquests poden comprimir-se en quatre mesures: la creació d'un marc macroeconòmic equilibrat, l'existència d'una Administració de menor dimensió i més eficient, l'establiment d'una creixent competència entre les empreses (del país i respecte a les de fora del mateix) per incrementar l'eficiència del sector privat i, finalment, la realització de polítiques destinades a la reducció de la pobresa.

En realitat, el Consens de Washington insta els països d'Amèrica Llatina a substituir una política, basada en un considerable intervencionisme estatal i una relativament elevada protecció del mercat interior, que comporta un escenari econòmic on les devaluacions de la moneda son un fenomen corrent, per una altra en què es combini el lliure mercat (i, per descomptat, un comerç més lliure) amb l'existència d'una moneda estable. Es proposa que, des del Consens de Washington, el paper de l'Administració ha de canviar i aquesta ha de disminuir considerablement la seva intervenció en l'economia. La seva funció ha de limitar-se a crear un marc adequat i estable per al desenvolupament de l'activitat econòmica.

Encara que aquesta proposta era inicialment referida a Amèrica Llatina, ràpidament es va considerar extensible a pràcticament qualsevol país en vies de desenvolupament i, per descomptat, també aplicable als països desenvolupats. Així, alguns autors consideren que les condicions de convergència financera, prèvies a l'entrada a l'euro, constitueixen en part l'aplicació de l'esperit del Consens de Washington a la formació de la Unió Monetària Europea.

L'acceptació pràcticament a nivell mundial del Consens de Washington implica l'adopció de polítiques més favorables al lliure comerç, a la llibertat de moviments de capitals i a la difusió de la tecnologia a nivell mundial, i crea un marc que afavoreix l'aparició del fenomen econòmic més important de final del segle XX: la globalització. Això no vol dir que l'adopció, en l'àmbit econòmic, de l'anomenat pensament únic sigui la principal causa de la globalització econòmica. Ara bé, no hi ha dubte que l'afavoreix i que, sense l'existència del Consens de Washington, molt possiblement el fenomen econòmic conegut com a globalització hauria adquirit una magnitud considerablement inferior a la que té en l'actualitat.

La globalització econòmica ▶ La globalització econòmica té a veure amb la creixent interdependència mútua entre els diferents països que conformen l'economia mundial (FMI, 1997). Els principals motius de la seva aparició són tres:

- ▶ l'augment del comerç de béns i serveis entre els diferents països (globalització comercial).
- ▶ l'increment dels fluxos internacionals de capitals (globalització financera).
- ▶ la creixent difusió de la tecnologia en el món (globalització tecnològica).

Globalització comercial ▶ La globalització comercial observada en els últims anys s'ha sustentat bàsicament en dos pilars:

- ▶ el moviment cap al lliure comerç que ha tingut lloc a la majoria de països en vies de desenvolupament i en transició cap a l'economia de mercat.
- ▶ la capacitat de la indústria moderna de dividir en vàries parts la denominada cadena de valor.

El moviment cap al lliure comerç ve indubtablement patrocinat pel denominat Consens de Washington. No obstant, la causa fonamental del mateix és la crisi dels models precedents. En concret, la del model de substitució d'importacions a Amèrica Llatina i la del sistema comunista en els països de l'Europa de l'Est i l'antiga URSS. La conseqüència d'aquest moviment es reflecteix en un augment considerable del grau d'obertura (definit com el percentatge sobre el PIB que representen la suma d'exportacions i d'importacions) d'aquestes economies. Així, aquest indicador per Amèrica Llatina ha passat des del 25% al 1980 al 45% al 1998.

La partició de la cadena de valor permet que diferents fases del procés de producció d'una manufactura puguin realitzar-se a diferents països (Tugores, 1999). La principal implicació d'aquest fet consisteix en la divisió entre països desenvolupats i en vies de desenvolupament respecte a les activitats productives a realitzar. Així, cada vegada més, en els primers es solen efectuar les activitats productives en les quals és necessària una elevada i intensa participació relativa del capital físic i de la mà d'obra qualificada, mentre que en els segons cada vegada es desenvolupen més aquelles activitats que necessiten una gran participació relativa de la mà d'obra sense qualificar.

Globalització financera ▶ L'aparició de nous instruments financers ("titulificació" d'actius, futurs, opcions, etc.), la desregulació dels mercats financers i la progressiva eliminació dels controls de capitals, junt amb l'aplicació de les noves tecnologies de la informació a les transaccions financeres internacionals, han constituït els elements essencials que han possibilitat que en l'actualitat existeixi una elevada integració dels mercats financers. Aquesta integració permet desplaçar en segons, milions de dòlars entre països i constitueix una de les claus del triomf del mercat sobre l'Estat.

L'elevada integració dels mercats de capitals permet que el mercat premiï, generalment amb elevades entrades de capital i monedes sobrevalorades, aquelles nacions que realitzen polítiques econòmiques ortodoxes. No obstant això, com que per a la gran majoria de països en vies de desenvolupament el finançament del mercat acostuma a ser a curt termini, la pèrdua de confiança, justificada o no, per part dels inversors internacionals en el país on es va realitzar la inversió, motiva l'aparició d'un efecte invers a l'anterior. És a dir, grans sortides de capital, monedes infravalorades i crisi econòmica. Això és perquè la globalització financera fomenta la sobreacció dels tipus de canvi, de tal manera que una moneda d'un país en vies de desenvolupament pot arribar a depreciar-se, en èpoques

de desconfiança dels mercats cap als països emergents, en més d'un 50% durant un trimestre (aquest seria el cas, per exemple, de Tailàndia i Indonèsia durant la crisi del Sud-est Asiàtic de 1997).

Aquesta inestabilitat de les divises dels països emergents, molt major a l'existent en èpoques anteriors quan la integració financera mundial era menor i/o els controls de capitals tenien una major implantació, té com a base l'elevat predomini de les transaccions financeres entre països respecte a les comercials (diària-ment la quantitat de les primeres és 50 vegades major que la de les segones), així com la major dificultat dels bancs centrals (per l'aparició principalment de futurs i opcions sobre tipus de canvi) d'aturar l'especulació contra la moneda nacional mitjançant la utilització de les seves reserves de divises (el bilió de dòlars que mouen els operadors del mercat de divises diàriament supera el volum de reserves de divises dels bancs centrals de tot el món).

Globalització tecnològica ▶ La creixent difusió de la tecnologia al món té a veure en gran mesura amb el desenvolupament de la informàtica i les telecomunicacions. Aquesta difusió ha permès que les empreses puguin coordinar molt millor les activitats de producció realitzades des de diferents llocs i, per tant, ha possibilitat la divisió en diverses parts de la denominada cadena de valor. Això ha tingut un important efecte sobre els sistemes de producció de les empreses de manera que, cada vegada més, aquestes han procedit a substituir el tradicional sistema taylorista per un altre de caràcter modular. Aquesta substitució ha tingut com a principal repercussió l'augment de la productivitat tant en les indústries clau de la nova economia (telecomunicacions, microelectrònica, etc.) com en les tradicionals (tèxtil, siderúrgia).

Aquest nou sistema de producció de caràcter modular, segons Appelbaum (2000), té la base en una nova dimensió de la participació del treballador en el procés productiu. Així, en comptes de l'especialització individual del sistema taylorista, el caràcter modular de la producció postula la formació de treballadors multicapacitats, que formen equips autogestionats i autònoms, i tenen la suficient autoritat i formació per resoldre els diversos problemes que poden aparèixer en el procés de producció d'una manufactura.

La globalització tecnològica, tot i que al difondre els avenços tecnològics d'una manera més ràpida, hauria de comportar teòricament una reducció de la disparitat dels nivells de renda dels diferents països, pot generar l'efecte contrari i augmentar la desigualtat en el món si el ritme d'assimilació de la mateixa és diferent entre individus i nacions. Així, si, per exemple, analitzem l'impacte d'Internet en base a la seva disponibilitat actual (el 5% de la població mundial –Estats Units– constitueix el 50% dels seus usuaris), observarem com la globalització tecnològica en l'actualitat sembla anar més cap al camí d'incrementar la desigualtat que al de reduir-la.

Principals repercussions de la globalització econòmica ▶ Les repercussions de la globalització econòmica sobre l'economia mundial són en certa manera les que es deriven d'un marc institucional en el qual el mercat predomina sobre l'Estat. Aquesta situació determina l'aparició d'una nova etapa econòmica caracteritzada per cicles econòmics més profunds, en els quals curts períodes d'elevat creixement econòmic aniran acompanyats de petites fases de recessió o crisi econòmica. Aquesta major ciclitat de l'economia mundial té una de les seves principals bases en la menor intervenció de l'Estat en l'economia. Aquest, al veure limitada la seva funció com a contrapès del mercat, perd gran part del seu paper estabilitzador (és, per exemple, el cas dels països que formen

part de la Unió Monetària Europea que han arribat al compromís de limitar considerablement la funció de la política fiscal). Per tant, la globalització econòmica té avantatges i inconvenients resultants de la sobirania del mercat.

Així, en el cas de la globalització comercial, l'increment de la dimensió de mercat que suposa un comerç més lliure té repercussions tan positives sobre l'economia mundial com: l'augment de la productivitat, l'increment de la qualitat dels productes i una creixent disponibilitat de varietats per part dels consumidors. No obstant, tot i que l'aparició de nous competidors en l'escena econòmica mundial té efectes limitats sobre la distribució de la renda a l'interior dels països (FMI, 1997), contribueix a establir, primordialment en els països desenvolupats, una clara distinció entre dues tipologies diferents d'individus: aquells qui són capaços d'utilitzar la nova tecnologia (i, per tant, apropiant-se d'una prima salarial) respecte als qui no tenen aquesta possibilitat. Aquesta situació, en major mesura afavorida per la menor intervenció de l'Estat en l'economia que per la creixent competència entre empreses de diferents països, provoca un increment de la desigualtat de la distribució interior de la renda en la majoria dels països de l'economia mundial i elimina alguns dels triomfs assolits, per un sistema de capitalisme com el renà, en l'època posterior a la Segona Guerra Mundial.

La globalització financera, tot i que incrementa l'eficiència en l'assignació de l'estalvi en l'economia mundial i afavoreix notablement el creixement econòmic d'aquells països en què confien els inversors internacionals, és indubtable que contribueix de manera decisiva a l'aparició de crisis financeres relativament freqüents en diferents països. No hi ha dubte que els anys 90, al mateix temps que han estat denominats per molts autors com "els de la globalització", també podrien rebre el sobrenom de la "dècada de les crisis financeres". Així, en aquesta dècada hem observat crisis del Sistema Monetari Europeu (1992), Mèxic (1994), Sud-est Asiàtic (1997), Rússia (1998) i Brasil (1999). Aquesta freqüència de les crisis té molt a veure amb la llibertat dels moviments de capitals i la sobreacció dels tipus de canvi que en moltes ocasions provoca. A més, una altra característica clau de la globalització financera és l'extensió des d'un país emergent a d'altres de les crisis financeres (el denominat "efecte contagi"). Aquest és, per exemple, el cas de la crisi d'Amèrica Llatina (1999) i Rússia (1998) que té el seu punt de partida en l'observada anteriorment al Sud-est Asiàtic (1997).

Finalment, la globalització tecnològica planteja la incògnita de si la difusió de manera més ràpida entre els països dels avenços tecnològics constituirà o no una nova font de desigualtat i desequilibri entre els mateixos. Així, si per aprofitar els avantatges que ofereix Internet un individu ha de tenir un ordinador i estar connectat a la xarxa, és indubtable que la major part de la població mundial en un principi no podrà disfrutar-ne. Perquè això no tingui lloc, seria desitjable la intervenció de l'Administració per afavorir l'accés a la nova tecnologia al major nombre de persones possible.

D'aquesta manera, tot i que el pensament únic ha arraconat la política fiscal al "bagul dels records" i considera que l'Administració ha d'intervenir directament el mínim possible en l'economia, la col·laboració entre Estat i mercat continua sent necessària. És important quant creixem però també com es distribueix aquest creixement econòmic. La globalització econòmica només podrà considerar-se un èxit si, a més d'augmentar la riquesa de les nacions, incrementa la renda de la majoria dels seus individus. ■

Bibliografia

- ▶ Appellbaum, E. (2000): *Manufacturing Advantage: Why High Performance Work Systems Pay Off?* Ed. Cornell University Press.
- ▶ FMI (1997): *World Economic Outlook* (October).
- ▶ Krugman, P. (1994) *Vendiendo prosperidad*. Ed. Ariel.
- ▶ Novella, J. (1994) "Mundialización, Competitividad, comercio internacional, política industrial y empleo". *Revista CIDOB d'Affers Internacionals*, 19-30, pp. 98-95.
- ▶ Tugores, J. (1999): "Los Retos de la Mundialización". *Revista de Estudios Económicos*.
- ▶ Williamson, J. (1990) "What Washington Means by Policy Reform" in *Latin American Adjustment: How Much has Happened?* Institute for International Economics.

dCIDOB 74-75. Grans temes del segle XXI.

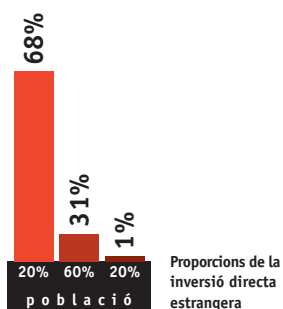
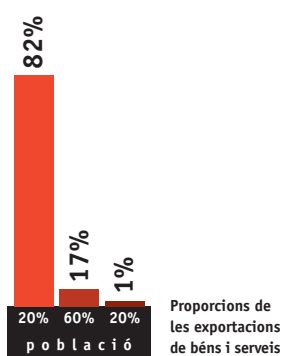
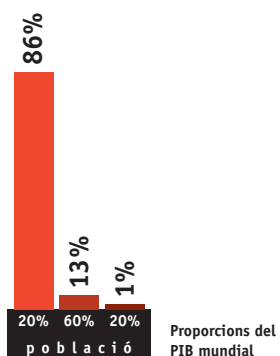
Comerç Mundial.

Comerç MUNDIAL

Segons l'Informe sobre Desenvolupament Humà elaborat pel PNUD, les fronteres nacionals s'obren al comerç, al capital i a la informació. Des de la dècada dels vuitanta molts països s'han aprofitat de les oportunitats de la globalització econòmica i tecnològica: a més dels països industrialitzats, els tigris de l'est asiàtic de recent industrialització, com també, entre d'altres, Xile, la República Dominicana, l'Índia, Polònia i Turquia. A l'altre extrem se situen molts altres, la major part a l'Àfrica, que es beneficien poc de l'expansió dels mercats i l'avenç tecnològic.

Per tant, les oportunitats globals no es comparteixen de la mateixa manera i hi ha desigualtats entre països, però també dins dels països.

Desigualtats absolutes entre rics i pobres en l'oportunitat global (1997)

Font • Índex de Desenvolupament Humà, 1999

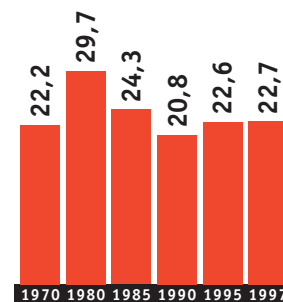
A partir d'estudis realitzats pel PNUD i l'Organització Mundial del Comerç (OMC), es poden fer algunes constatacions:

- ▶ els països de l'OCDE, amb el 19% de la població mundial, representen el 71% del comerç mundial de béns i serveis, el 58% de la inversió estrangera directa i el 91% del total d'usuaris d'Internet.
- ▶ les empreses transnacionals tenen més poder econòmic que molts estats.
- ▶ els acords multilaterals sobre el comerç, els serveis i la propietat intel·lectual s'assequen sobre potents mecanismes d'aplicació i un compromís més gran dels governs nacionals amb la qual cosa es redueix l'autonomia decisòria de la política nacional.
- ▶ l'onada recent de fusions i adquisicions està concentrant el poder industrial en megapempreses, amb el conseqüent risc d'erosió de la competència.
- ▶ cal tenir en compte que, malgrat que els mercats competitius poden ser la millor garantia d'eficàcia, no necessàriament ho seran d'equitat.
- ▶ la tasca central que han d'escometre els governs és fer que la prosperitat que sorgeix de la globalització sigui accessible al poble.
- ▶ és necessari trobar la manera d'incorporar cada vegada més al sistema internacional els països d'ingressos baixos i intentar crear les condicions en les quals puguin obtenir més beneficis i escurçar distàncies amb els països més industrialitzats.
- ▶ els PVD necessiten, fonamentalment: assistència tècnica en l'aplicació dels compromisos vigents i en el desenvolupament de coneixements especialitzats en política comercial; incrementar el vincle entre l'accés als mercats i la capacitat d'obtenir beneficis d'aquest accés; alleugerir el deute extern d'aquests països; el reconeixement de la importància de les noves tecnologies, les inversions, la competència i l'obertura econòmica per al desenvolupament.
- ▶ el repte de la globalització consisteix a trobar les regles i les institucions per a un govern local, nacional i regional més sòlids, per preservar els avantatges de la competència, però també per proporcionar espai suficient per als recursos humans, comunitaris i ambientals a fi de garantir que la globalització estigui al servei de les persones, i no tan sols dels beneficis. La globalització s'ha de basar en sis criteris: **Ètica** (menys violació dels Drets Humans); **Equitat** (menys disparitat dins i entre les nacions.); **Inclusió** (menys marginació de les persones i països); **Seguretat Humana** (menys inestabilitat de les societats i menys vulnerabilitat de les persones); **Sostenibilitat** (menys destrucció ambiental); **Desenvolupament** (menys pobresa i privació).

Organització Mundial del Comerç (OMC)

L'OMC es crea a partir de la Ronda Uruguai de l'Acord General sobre Aranzels i Comerç (GATT), el 1994, amb l'objectiu de recollir-ne el testimoni en la defensa d'un sistema de comerç més lliure, transparent i multilateral. El declivi del GATT des de la dècada dels vuitanta provoca la creació d'àrees regionals de comerç (MERCOSUR, NAFTA, APEC, etc.), i l'OMC constitueix l'intent de fer front a les actituds unilaterals i a l'increment del proteccionisme en les transaccions interregionals. Amb tot, la funció de l'OMC és la de reduir les barreres comercials entre blocs i fomentar el comerç interregional; i per aconseguir-ho, és necessària la prohibició de mesures proteccionistes (restriccions a les importacions). Per altra banda, el mecanisme de solució de diferències de l'OMC ha de servir per eliminar els contenciosos i guerres comercials entre països o blocs. Actualment, l'OMC compta amb 135 estats membres de ple dret i 36 en qualitat d'observadors.*

Percentatge sobre el total d'exportacions mundials dutes a terme pels diversos blocs comercials d'Àsia i Orient Mitjà, Àfrica, Amèrica Llatina i el Carib (1970-1997) (aquestes àrees comprenen el 82% de la població total segons dades del FNUAP de 1998)**

Font • *Fundació CIDOB (1995). Revista CIDOB d'Afers Internacionals, 29-30 / **OMC

dCIDOB 74-75. Grans temes del segle XXI.

Democràcia.

DEMOCRÀCIA ■

RÈGIMS DEMOCRÀTICS ▶ Segons deia clar un informe del Banc Mundial, la qualitat dels governs depèn d'un factor crucial de promoció del creixement econòmic, del benestar social i d'una administració respectuosa amb el medi ambient. La responsabilitat del Govern a través d'eleccions democràtiques és crucial per aconseguir aquests objectius.

Les tendències en aquest sentit són esperançadores. El 1974 només 39 països (un 25%) eren democràcies independents; avui en dia ho són 117 països (el 60%). Les noves tecnologies de la comunicació han impulsat l'extensió de la democràcia, ja que han posat més de manifest les mancances d'un Govern respecte als altres països, i també per l'augment del nivell d'educació entre els ciutadans, que són menys tolerants a la manca de democràcia.

▶ Fins ara, 140 països han ratificat el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics i 42 han signat el Protocol Facultatiu, en el qual es reconeix l'autoritat del Comitè de Drets Humans de les Nacions Unides, per atendre les demandes dels qui al·leguen violacions dels seus drets.

▶ Les ONG i els moviments cívics estan en auge i contribueixen cada vegada més a manifestar les aspiracions de la societat i a pressionar els governs per tal que responguin adequadament.

▶ La decidida activitat política, amb participació de molts grups organitzats i fermament arrelats en unes societats reivindicatives, reduirà substancialment el marge d'acció governamental autònoma.

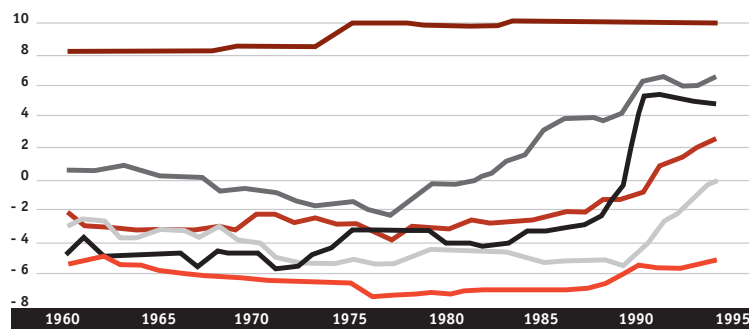
Font • World Resources 1998-1999

Governos escollits democràticament per regió 1960-1994

- Europa Central i Àsia Central
- Amèrica Llatina
- Orient Mitjà i Àfrica del Nord
- Països OCDE
- Àsia del Sud i de l'Est i Pacífic
- Àfrica Subsahariana

Aquest índex de democràcia està basat en el *Polity III data* desenvolupat per Keith Jagers i Ted Robert Gurr. Està calculat a partir de 177 països i d'una puntuació a partir de cinc indicadors:

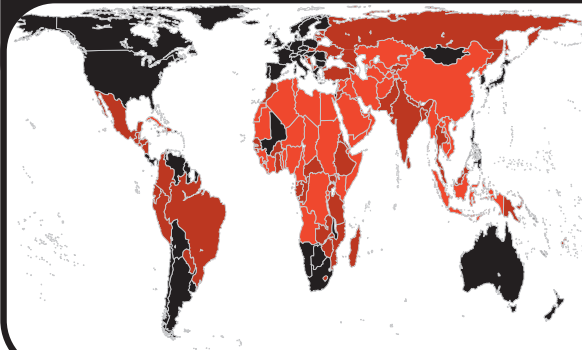
- 1) competitivitat de la participació política;
- 2) regulació de la participació política;
- 3) competitivitat de reclutament de l'executiu;
- 4) obertura del reclutament de l'executiu; i
- 5) el constrenyiment sobre el cap de l'Executiu.

La descentralització com a delegació de poders ▶ La descentralització comporta la transferència de funcions polítiques, fiscals i administratives a les unitats subnacionals del govern. No es pot dir que un govern hagi descentralitzat funcions si no és que el país tingui "governos subnacionals escollits de forma autònoma, capaços de prendre decisions vinculants en almenys algunes esferes normatives". La descentralització pot comportar la creació d'aquests governs quan no existeixen, o pot consistir en ampliar els recursos i les funcions dels governs subnacionals ja existents. La definició avarca moltes variants. L'Índia, per exemple, és un Estat federal, però el govern central té un poder considerable sobre els governs subnacionals. A la Xina, el poder polític està oficialment centralitzat, però les unitats subnacionals tenen una autonomia de facto bastant gran en el que es pot descriure com a "descentralització a l'estil xinès". El govern central pot delegar els seus poders d'una altra manera. La desconcentració permet una major autonomia als funcionaris que presten els seus serveis en les oficines regionals, mentre la privatització desplaça totalment la responsabilitat fora de l'àmbit del sector públic. Les repercussions en matèria de política són diferents. En el primer cas, es mantenen les relacions jeràrquiques entre el personal local i el govern central. Amb la privatització s'eliminen totalment aquestes relacions introduint, en canvi, el concepte de benefici. La descentralització desplaça el nucli de la responsabilitat del govern central als electors, normalment per mitjà de les eleccions locals.

Font • Banco Mundial. Informe sobre el desenvolupament mundial, 1999-2000

Extensió de la democràcia al món

Al llarg de la història moderna la major part dels diversos estats han funcionat de manera autocràtica i la seva població no era lliure. No obstant, a mitjan anys cinquanta del segle XX un nombre creixent d'estats ha anat portant a terme reformes polítiques que han desembocat en governs democràtics i en llibertats civils. Aquest mapa mostra 81 països "lliures" (data de 1997) en els quals els governs proporcionen als seus ciutadans un alt grau de llibertat política i econòmica, com també la salvaguarda de les llibertats civils; 54 democràcies electorals "parcialment lliures", en les quals els ciutadans gaudeixen de drets polítics limitats, existeix la corrupció i una justícia dèbil; i 53 estats "no lliures" en els quals els Drets Humans i llibertats dels ciutadans són sistemàticament abusats o negats.

- Lliures
- Parcialment lliures
- No lliures

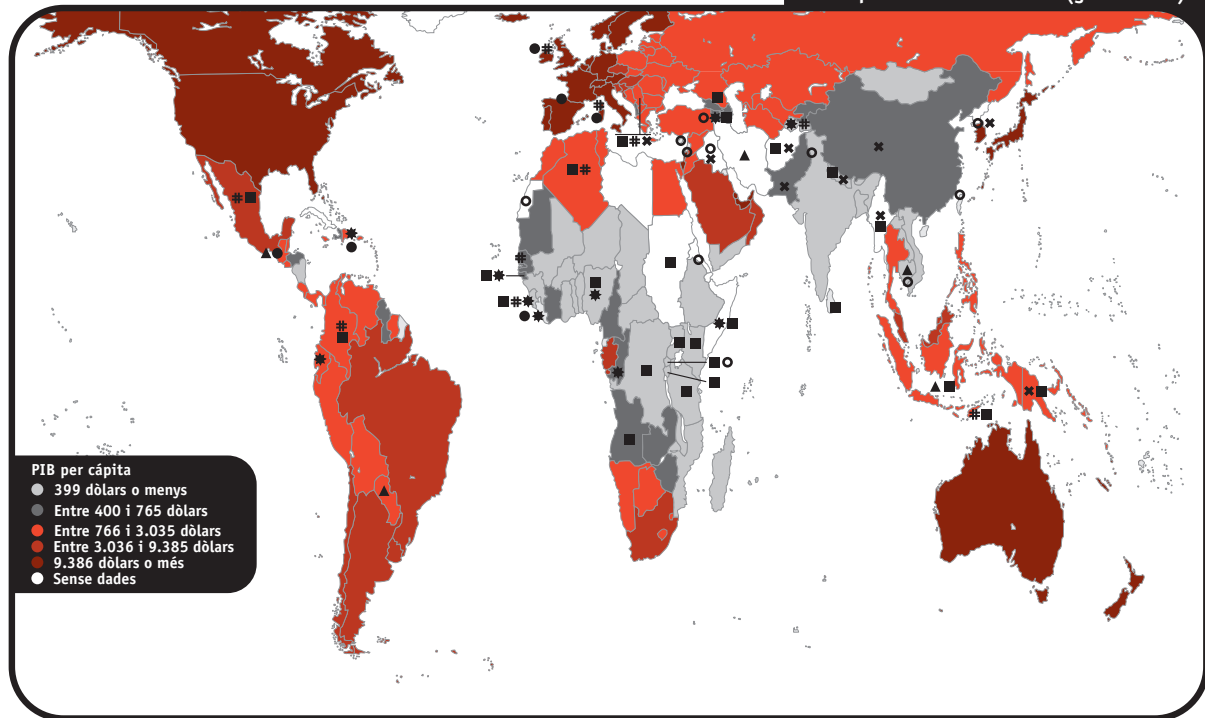
Font • Kegley/Wittkopf (1999). World Politics. Trend and Transformation. New York: Bedford

dCIDOB 74-75. Grans temes del segle XXI.

Conflictes.

CONFLICTES ■

Principals conflictes al món (gener 2000)

● **Conflicte en fase de negociació** aquell conflicte en què els diversos actors implicats estan negociant o iniciant converses a alt nivell per posar-hi fi.

■ **Conflicte i / o guerra intraestatal** conflicte dins d'un mateix Estat que implica la població repartida entre dos o més grups (ètnies, minories, opcions polítiques, etc.) per l'accés als recursos naturals, al poder o per aspiracions secessionistes. També s'hi inclou l'activitat guerrillera.

○ **Conflicte interestatal i/o regional** conflicte en el qual estan implicats dos o més actors internacionals per la disputa d'un territori, una regió o per l'accés a recursos naturals.

● **Violència política** estats dintre dels quals diferents grups utilitzen la violència armada en la lluita social i política.

✱ **Règim autoritari** estats en els quals no estan reconegudes les llibertats individuals ni els drets fonamentals dels individus. També s'hi inclouen aquells estats on no hi ha règim democràtic.

▲ **Règim en transició democràtica** estats en què s'està produint el pas d'un règim autoritari cap a un règim democràtic.

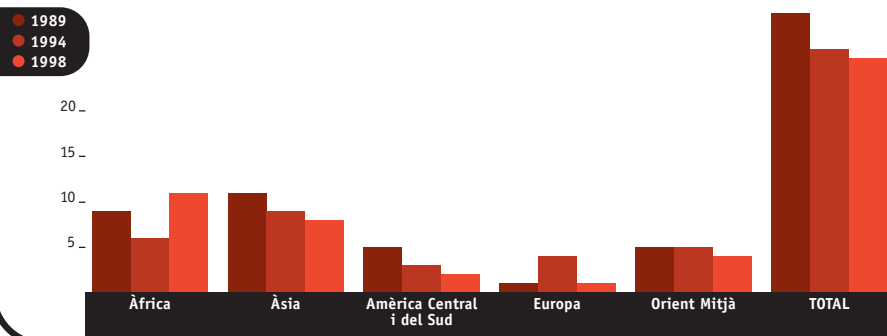
✱ **Estat fràgil** estats en què el Govern i les institucions de l'Estat (Parlament, tribunals, etc.) es mostren impotents per mantenir sota el seu control el territori nacional i la població, i en què sectors sencers de l'economia, de les ciutats, de les províncies i regions,

cauen en mans dels nous amos de la guerra, dels narcotraficants o de les màfies. Són estats en els quals les seves institucions no poden exercir plenament la seva sobirania.

Font • Dades de l'Observatori de Crisis elaborat per la Fundació CIDOB (<http://observatorio.barcelona2004.org>)

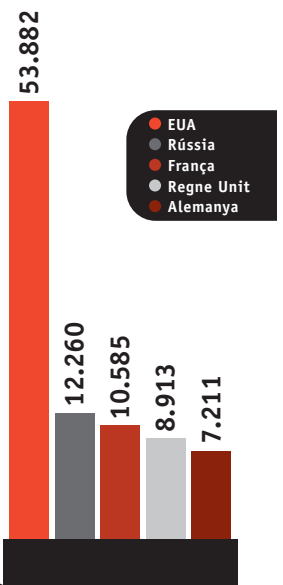
Distribució regional de països amb almenys un gran conflicte armat (1989, 1994, 1998)
Nº de conflictes:

Només s'inclouen aquelles regions on s'ha registrat algun tipus de conflicte entre 1989 i 1998. Les xifres mostren el nombre de països d'una regió que han estat afectats per algun gran conflicte armat en un any concret. Per gran conflicte armat s'entén l'ús prolongat d'armament entre exèrcits o dos o més governs, o entre un Govern i almenys un grup armat organitzat, que té com a conseqüència la mort d'almenys 1.000 persones durant tot el conflicte.

Font • SIPRI Yearbook 1999

Principals països exportadors d'armes entre 1994 i 1998 (en milions de dòlars)

Font • SIPRI Yearbook 1999

dCIDOB 74-75. Grans temes del segle XXI.

Noves tecnologies. Revolucions tecnològiques i el seu impacte en la societat.

Josep Casanovas

Noves TECNOLOGIES

REVOLUCIONS TECNOLÒGIQUES I EL SEU IMPACTE EN LA SOCIETAT

Josep Casanovas Director del Centre de Cooperació per al Desenvolupament (CCD), UPC

Encara que sembli una afirmació una mica retòrica, el canvi que la nostra societat està experimentant en aquesta transició de segle i de mil·lenni té pocs precedents en la història de la Humanitat. És cert que, en un període de temps relativament curt i proper, han anat apareixent substàncies, mètodes i coneixements que han repercutit fortament en el canvi de les condicions de vida d'una part important de les persones.

Només per citar-ne uns quants que ens són propers en el temps, tenim el descobriment de la vacuna contra la verola, la tuberculosi o la poliomièlitis, la penicil·lina o els contraceptius orals en el camp dels fàrmacs, la implantació de la sanitat pública generalitzada, la ressonància magnètica... l'electricitat, l'energia nuclear, les energies renovables, el motor d'explosió... o la ràdio, el telèfon, l'enregistrament musical o videogràfic, l'ordinador, i tantes altres coses. En faríem una llista tant important que ens podria portar a repensar la frase amb la qual iniciàvem aquest escrit.

La diferència amb el temps passat radica, potser, en la velocitat amb la qual alguns d'aquests canvis s'està produint, i la rapidesa amb la qual aquestes innovacions arriben a una gran quantitat de persones.

Com afirma Miquel Barceló Garcia, el món que rep als qui neixen avui, no té res a veure amb el que hauran d'afrontar quan esdevinguin adults. No serà així, ni des del punt de vista geopolític, demogràfic, econòmic i, sobretot, per la influència sobre les seves vides de les innovacions científiques i tecnològiques i, especialment, la necessitat que tindran de posseir grans coneixements en aquest àmbit. Si ara ens sembla imprescindible que tot ciutadà sàpiga llegir i escriure per tal que pugui preservar la seva identitat cultural o lluitar per la seva llibertat i els seus drets, haurem de reclamar que conegui com funcionen, i quines conseqüències pot comportar el seu ús, determinades tecnologies.

Cal afegir que **aquests canvis es produiran diverses vegades al llarg de la vida d'una persona: hem de preparar els ciutadans per saber afrontar aquest repte constant sense trencaments ni frustracions.**

També segurament hem de redescobrir la felicitat i l'amor com a elements fonamentals de l'existència de l'ésser humà en col·lectivitat.

Finalment, la ciència i la tecnologia, en el seu sentit més ampli, ens hauran d'ajudar a resoldre un dels problemes al qual ens està abocant aquesta societat en plena crisi d'idees i idearis: la gestió assenyada del nostre temps, i la dedicació equilibrada d'aquest entre el treball i els aspectes comunitaris de la nostra vida. Sense aquestes voluntats i disponibilitats, serà difícil aconseguir els mínims nivells de convivència que la societat requereix.

Donada la necessària brevetat d'aquest escrit, intentarem estructurar i alleugerir al màxim la seva presentació i això potser portarà a una simplificació/esquemàtica. La panoràmica inclourà: salut, educació, treball, conflictes, transports, comunicacions i economia. La selecció i l'ordre són, evidentment, intencionats. Aquests temes apuntaran a d'altres paraules clau, com poden ser demografia, política, ciutat, solidaritat, sostenibilitat, lleure, etc. que, lamentablement, només podem esmentar sense que això representi que no les considerem fonamentals.

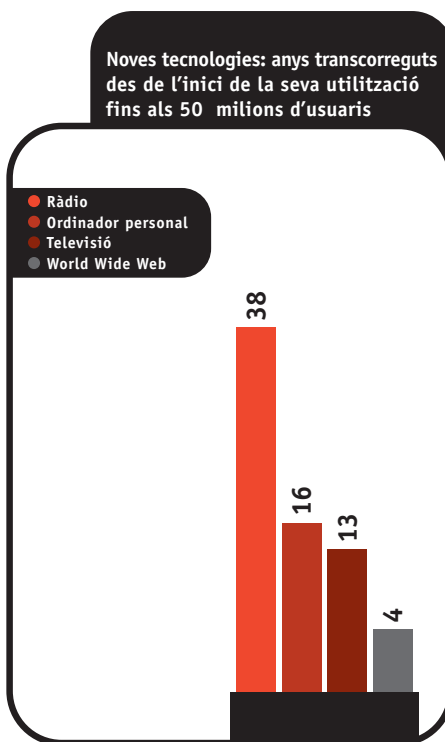
També cal subratllar que tot i el que es dirà a continuació sembla poder referir-se únicament als països rics, entenem que els estàndards (sostenibles) previstos per al futur hauran d'estendre's, necessàriament i en bona justícia, al conjunt de la Humanitat; i que aquesta generalització dels avenços tecnològics a tots els pobles no ha d'anar en detriment de la diversitat, que sempre considerarem com una riquesa. En tot cas, allò que defensen és el dret i la llibertat d'accés a la innovació i, com no, el dret a no acceptar-la.

La salut ▶ Podem parlar de l'àmbit de la salut des de dos punts de vista òbviament relacionats: les investigacions i innovacions, i el que entendríem com a gestió de la salut. Fent una anàlisi transversal, les noves molècules, la recerca genètica, la microcirurgia, la cirurgia robotitzada o a distància, els tractaments localitzats mínimament agressius, els implantaments de microdispositius de seguiment i control, la substitució o correcció d'òrgans desajustats, destruïts o no operatius, i d'altres descobriments, proporcionaran instruments i mètodes per millorar i allargar la vida de les persones. La telemedicina, els nous procediments exploratoris i diagnòstics, els fàrmacs selectius, ajudaran tant el personal sanitari com el pacient. Gràcies a la tecnologia i al tractament col·laboratiu de les malalties, s'aconseguirà una medicina més propera a l'ésser humà tant en la vessant curativa com, sobretot, preventiva. Especialment important serà el tractament de les malalties d'origen laboral i causades per la transformació dels hàbits en el treball, la vida domèstica, la mobilitat i les activitats de lleure: esportives i vinculades a l'oci. Algunes especialitats, com les relacionades amb els problemes de la ment, del sistema nerviós, el càncer i la SIDA, les grans malalties epidèmiques com la grip i les afeccions a les articulacions, el sistema muscular, les malalties reumàtiques o la diabetis rebran una atenció i recursos especials.

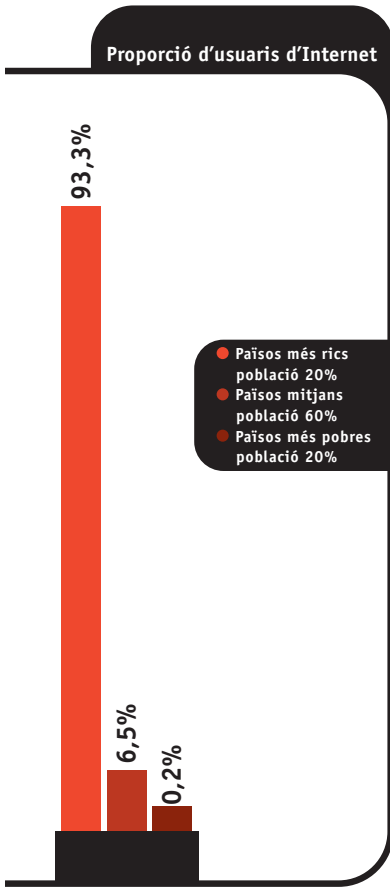
En relació a la gestió de la salut en un sentit ampli, destacarem l'ús de les noves tecnologies en l'obtenció, emmagatzematge i explotació de la informació clínica (dades i imatges), l'accessibilitat ubíqua de l'expedient del malalt per tal d'estalviar exploracions, anàlisis, incomoditats i perills als pacients i al personal sanitari, millora de les prestacions, estalvi de recursos, racionalització de protocols, circuits, instal·lacions, hospitals de dia, monitorització permanent de persones de risc, preservant la seva vida normal, intentant però prevenir perills i desajustaments. Aquests avenços reforçaran l'estructura de recerca i innovació establint una espiral de progrés.

Per tal de ser sensats i tocar de peus a terra, poc farem si no entenem la salut com un concepte global, com un dret de les persones respectat i fomentat, com una realitat per a tots els pobles i que precisarà d'una reflexió molt profunda sobre aspectes com qualitat de vida, costums i llibertat dels individus i col·lectius, generació de recursos i serveis assistencials per a tothom. Això tindrà un cost molt gran, i la societat l'haurà d'assumir.

L'educació ▶ L'educació és també un dels sectors que ja està experimentant una influència creixent del canvi tecnològic permanent. Sector tradicionalment progressista en les formes, però reaccionari en el fons, l'educació als seus diferents nivells ha alternat moments de transformació amb llargs períodes de llangor i oblit per part d'una societat aparentment preocupada per temes "més importants". El resultat és un munt de con-

Font ▶ Informe sobre el Desenvolupament Humà, PNUD, 1999

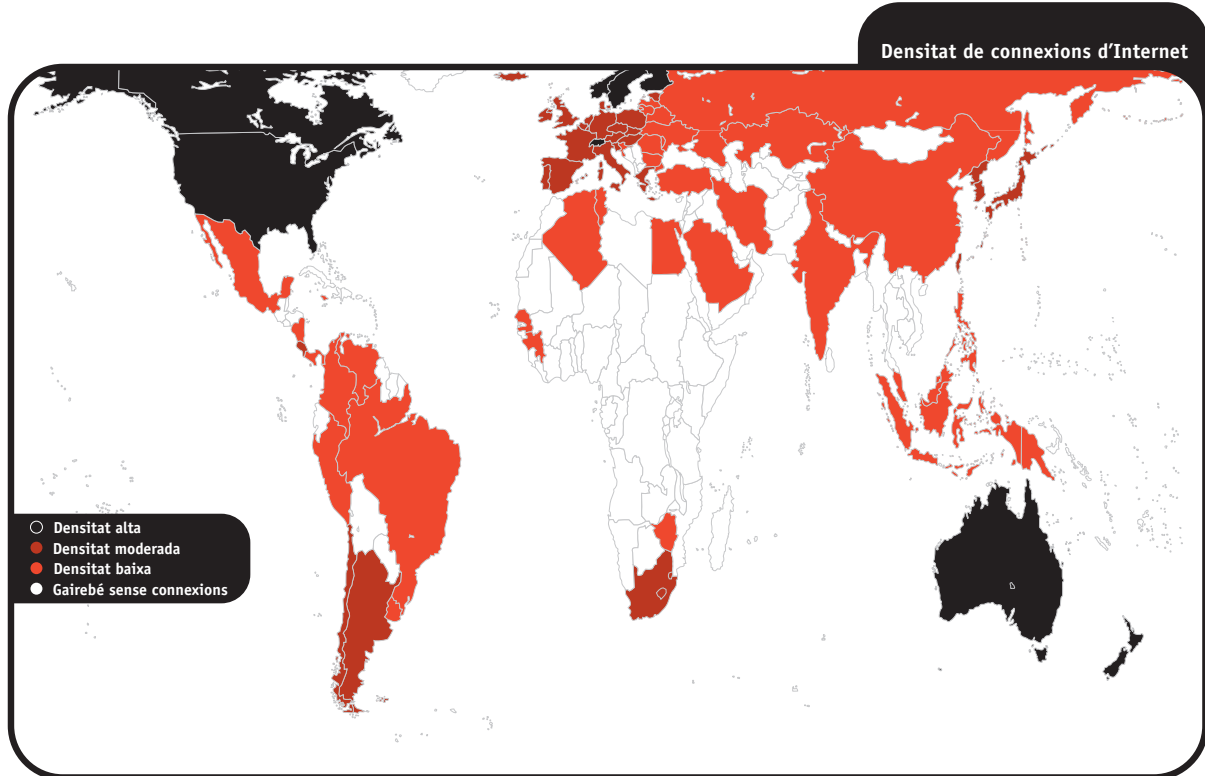
Font • Informe sobre el desenvolupament humà, PNUD, 1999

tradicions i disfuncions en l'àmbit de progrés més fonamental i definitori de la Humanitat: la transmissió i creació de coneixement a tots els àmbits de la societat.

Per tal de concentrar-nos en un tema d'aspecte aparentment tecnològic, parlarem de la influència de la informàtica i la xarxa sobre l'ensenyament: formes i continguts. Internet –i els seus futurs derivats– representarà la possibilitat d'accedir a tota mena de continguts i recursos formatius i informatius de forma ubíqua, multicultural, lliure i pràcticament gratuïta. Fomentarà l'intercanvi, el coneixement mutu entre persones de tot el planeta i la igualtat de drets quant a informació es refereix. Evidentment, això serà així si totes les persones tenen accés a la tecnologia necessària i si es mantenen els actuals esquemes "llibertaris" a la xarxa. No se'n escapa que hi ha tanta gent lluitant per mantenir aquesta llibertat a la xarxa, com la qui intenta articular-la preferentment com un mitjà de negoci subjecte a las lleis habituals del mercat, és a dir, qui paga té i, simplement, qui no paga no té... En aquest cas de l'educació podríem dir, qui no té, no tindrà...

Però a part dels continguts, ja avui el sistema educatiu, mogut per les possibilitats tecnològiques, està procedint a la revisió dels seus mètodes i analitza seriosament la possibilitat d'establir processos no presencials o semipresencials d'ensenyament a diferents nivells de l'espectre educatiu. Aquesta utilització i justificació de l'ensenyament "a distància" presenta tants avantatges com perills: una persona podrà estudiar una carrera des de casa, rebre textos, imatges, parlar amb el professor, els companys de classe, bars i botigues virtuals, etc., però és això el que volem per als nostres joves, per exemple? Els haurem llavors d'organitzar trobades reals (no virtuals) amb els seus companys/companyes per tal d'adquirir els altres hàbits socials i crítics que l'ensenyament, universitari per exemple, comporta?

El treball ▶ El món del treball vindrà revolucionat per la consolidació del teletreball, entenent que aquest no és només l'activitat purament mecànica realitzable des de casa, sinó aquella que permet treballar una part de la setmana laboral en una entorn amable, i estalvia despeses i temps de desplaçament. Molts treballs, com la videoconferència, permet ja avui trobades interactives virtuals freqüents, disminuint així el cost tant econòmic com personal dels viatges. Sota aquest esquema, el treball pot distribuir-se millor tant espacialment com temporalment. Es necessitarà menys espai per oficines, menys infraestructures noves, fet que permetrà millorar i fer més atractives les actuals, i disminuir l'impacte creixent del ciment i de l'asfalt sobre el medi natural. La tecnologia podrà també ajudar a controlar l'origen i la qualitat de determinats productes i permetrà detectar el frau i la producció de béns en condicions laborals d'explotació o irregulars. La reducció de les jornades laborals conduirà a una discussió profunda sobre el temps i els recursos per al lleure. Actualment aquest sector n'impulsa molts d'altres, com el de l'electrònica de consum, la informàtica o Internet.

Font • Kegley/Wittkopf (1999). World Politics. Trend and Transformation. New York: Bedford

El transport i les comunicacions ▶ Sobre el transport podem dir que desapareixeran els vehicles contaminants, disminuint la pol·lució tant per gasos com acústica. Hi haurà un retorn al transport col·lectiu que serà més eficient i atractiu i millor gestionat, apropant-lo molt més a les necessitats de l'usuari.

Les comunicacions seguiran la tendència a la miniaturització i a la universalitat. Generaran un volum creixent de negoci arreu. Disposarem de dispositius de traducció automàtica portables que permetran comunicar-nos sense barreres amb tots els pobles del món, fet que canviarà el sistema de relació tant comercial com, especialment, personal, eliminant algunes de les bases de la incomprensió entre les diverses cultures. També preservarà moltes d'aquestes, ja que mitigarà la preponderància de l'anglès en les relacions internacionals.

Afirmar que els avenços tecnològics ajudaran a la resolució dels conflictes al món seria realment agosarat. L'educació, la lluita per la justícia i els drets, i la cooperació entre les persones, poden fer moltíssim més que qualsevol canvi tecnològic. Si més no, i amb totes les reserves, la universalització de l'espai exterior permetrà vigilar les agressions armades i, en certa manera, protegir els pobles oprimits. Molts dels dispositius dels quals podrem disposar en el futur –immediat– produeixen, no obstant, legítims recels a l'evocar situacions com les descrites a 1984 de George Orwell.

Economia i medi ambient ▶ Tot i que ho hem anat tocant tangencialment en la ràpida panoràmica realitzada, les implicacions de les revolucions tecnològiques sobre l'economia seran realment espectaculars. Algunes conjuntures no seran realment tant noves: la concentració de poder empresarial i mediàtic, impulsada per la tecnologia –i el vent dels temps!–, la borsa electrònica, el negoci electrònic, les seves repercussions fiscals i laborals, la marginació de col·lectius, la debilitat sindical i d'altres, ens recordaran situacions d'abús de poder que identifiquem amb els segles precedents. No està clar tampoc l'impacte sobre determinades societats, com l'asiàtica, de la disponibilitat sobtada de tecnologia en col·lectius en forta transformació social i cultural. Només considerar les necessitats d'aquests països quant a béns de producció i de consum, mouen a pensar en la sostenibilitat i racionalitat dels esquemes descontrolats vigents a Occident. La repercussió d'aquest canvi accelerat sobre el medi ambient és i serà preocupant. La disponibilitat d'energies renovables i la fusió nuclear poden alterar també alguns dels principis que regulen l'economia actual. L'explotació de l'espai exterior, especialment la Lluna, Mart i alguns asteroides deixarà de ser una fantasia de la ciència ficció per convertir-se en un repte tecnològic i social absolutament nou. Mirant cap a la Terra, els satèl·lits ajudaran a la detecció i prevenció de catàstrofes naturals.

Ciutat ▶ Per acabar, vull obrir una reflexió sobre el paper de la ciutat, avui preponderant i creixent –en diferent mesura– a totes les societats, i quina influència sobre la concentració actual d'una part important de la població en aquests entramats socials i urbanístics tindran alguns dels canvis tecnològics esmentats. Sense menysprear el seu paper aglutinador i catalitzador, cal tenir en compte la problemàtica mediam ambiental, social, en termes d'infraestructures i d'altres que generen les ciutats. Si les societats trobessin la forma de conjugar els avantatges i desavantatges de la desconcentració i l'equilibri territorial, aconseguiríem un món més amable i proper a la dimensió de les persones. ■

dCIDOB 74-75. **Grans temes del segle XXI.**

Cronologia de conflictes.

Cronologia de CONFLICTES

Amb aquest número del *DCIDOB* iniciem una nova secció que té l'objectiu d'informar sobre els principals conflictes i crisis que es produeixen al món. S'alimenta de la web elaborada per la Fundació CIDOB per al Fòrum 2004 <<http://observatorio.barcelona2004.org>> La cronologia internacional que hem publicat fins ara la trobareu a l'*Anuario Internacional CIDOB*.

Gener ▸

DEL 3 AL 9

TXETXÈNIA. Els rebels detenen l'ofensiva russa, enmig de la destrucció de Grozni ▸ L'anunci fet per l'actual president en funcions, Vladimir Putin, de controlar Grozni abans de finals d'any, s'ha vist truncat per l'aferissada defensa dels guerrillers txetxens.

ÍNDIA/PAKISTAN. L'Índia acusa Pakistan de protegir els terroristes caixmiris ▸ Les tenses relacions entre l'Índia i el Pakistan s'han agreujat amb motiu del segrest de l'avió d'Índian Airlines, dut a terme per cinc separatistes musulmans del Caixmir.

GUATEMALA. La dreta guatemalenca guanya les primeres eleccions des de la guerra civil ▸ Alfonso Portillo, candidat del dretà Front Republicà Guatemalenc (FRG), va vèncer el també dretà Óscar Berger, del Partit d'Avançada Nacional (PAN), a la segona volta de les eleccions presidencials.

CÔRSEGA. Treva indefinida i sense condicions ▸ Quatre dels principals grups armats corsos han anunciat una treva indefinida, sense condicions i unilateral, com també la seva fusió en una única organització anomenada Front d'Alliberament Nacional Cors.

CÔTE D'IVOIRE. Incertesa després del cop d'Estat ▸ La batalla política sorgida el 1993, després de la mort de Félix Houphouët-Boigny, pare de la independència, i l'actual crisi econòmica del país, són les dues raons esgrímides pel líder colpista, general Robert Gueï.

DEL 10 AL 16

EQUADOR. Estat d'emergència a l'Equador ▸ El país i el seu president, Jamil Mahuad, afronten la convocatòria d'una vaga general i la formació d'un Parlament dels Pobles d'Equador.

ALGÈRIA. L'Exèrcit algerià es mobilitza després de l'últimatum als rebels ▸ La llei de concòrdia civil, proclamada el 13 de juliol de 1999, concedia un termini de sis mesos als membres i simpatitzants de bandes armades per rendir-se i poder acollir-se a una amnistia total o parcial.

INDONÈSIA. Els disturbis a les Moluques fan trontollar el Govern d'Indonèsia ▸ Les lluites religioses i interètniques a les illes Moluques s'han anat agreujant en les últimes setmanes i amenacen amb estendre's cap a altres zones del país.

TXETXÈNIA. Rússia anuncia un canvi de tàctica en la guerra de Txetxènia ▸ Després de reconèixer errors en la campanya militar, els oficials russos han anunciat un replantejament de les tàctiques militars i Putin ha aprovat l'ús de nous mètodes, sense precisar quins, per continuar la guerra.

XINA. La fugida del buda vivent del Tibet humilia la Xina ▸ La fugida del dissetè Karmapa-lama del monestir de Lhasa, al Tibet, territori controlat per la Xina, i la seva arribada a Dharmasala, a l'Índia, ha fet fracassar l'estratègia de Pequín de permetre una certa independència controlada als dignataris religiosos del Regne de les Neus.

CUBA/EUA. El nen "balsar" provoca un ball en el sistema judicial dels EUA ▸ Després que el Servei

d'Immigració i Naturalització concedís, la setmana passada, la custòdia d'Elián González al seu pare i per tant el seu retorn a Cuba, una jutgessa de Florida va emetre una ordre temporal de protecció per evitar la seva deportació.

ISRAEL/SÍRIA. Israel i Síria senten les bases dels seus desacords ▸ Després d'una setmana de converses a Shepherdstown, Israel i Síria han tornat als seus respectius països amb el compromís de reunir-se novament el proper 19 de gener. Al mateix temps, avions de combat israelians bombardejaven durant dos dies seguits diverses zones al sud del Líban, feu dels guerrillers d'Hezbollah.

PAKISTAN. Sense indicis d'un retorn a la democràcia ▸ Tres mesos després que el general Pervez Musharraf assumís el poder mitjançant un cop d'Estat, el Parlament pakistanès continua buit i en silenci.

DEL 17 AL 23

SUDAN. La desganada lluita per la pau ▸ Aquesta setmana s'han reprès, amb poca convicció i optimisme, les converses de pau entre el Govern del Sudan i l'Exèrcit d'Alliberament del Poble de Sudan, el principal grup rebel del sud que lluita per la independència i s'oposa al govern islamista del nord.

BURUNDI. Violència sense fi als Grans Llacs ▸ Nelson Mandela, expresident de Sud-àfrica i actual intermediari en les converses de pau entre hutus i tutsis de Burundi, ha responsabilitzat els polítics d'aquest país de manca de visió i voluntat per acabar amb la brutal guerra que s'està desenvolupant des de fa sis anys.

MARROC/SÀHARA OCCIDENTAL. L'ONU rebutja les tribus marroquines per al cens del Sàhara ▸ La Missió de l'ONU per al Sàhara (Minurso) ha publicat les llistes provisionals de votants per al referèndum d'autodeterminació al Sàhara Occidental, a les quals figuren 86.381 electors admesos i s'hi inclouen tres tribus marroquines tot i que en nombre reduït d'electors.

SÍRIA/ISRAEL. Crisi en les negociacions de pau del Pròxim Orient ▸ Síria ha ajornat la tercera ronda de converses amb Israel i ha expressat reserves sobre la seva continuació, al·legant la negativa d'Israel a comprometre's a retornar a Síria la totalitat dels estratègics Alts del Golan.

EQUADOR. La gran marxa dels indígenes de l'Equador ▸ Més de 25.000 indígenes, segons la dirigent del col·lectiu, Blanca Chancoso, han arribat aquesta setmana a Quito, capital de l'Equador, per procedir a la seva ocupació simbòlica i exigir la dimissió del president, Jamil Mahuad, i la dissolució del Congrés i el Tribunal Suprem.

TXETXÈNIA. Txetxènia i la guerra de guerrilles ▸ Els russos han entrat a Grozni i el seu objectiu principal i immediat és la conquesta ràpida de la capital. Vladimir Putin ha dit que la presa de Grozni anirà seguida d'una operació per exterminar els "bandolers" a les muntanyes del sud i l'est de Txetxènia.

IRAQ. L'inacabable patiment de la població iraquiana ▸ Tant Rússia, Xina i França, com Iraq, han rebutjat el nomenament de Rolf Ekeus com a cap de la nova agència de Nacions Unides, la UNMOVIC, encarregada de supervisar el desarmament d'Iraq.

ESPANYA. ETA torna a matar ▸ Dos atemptats amb bomba, produïts el 21 de gener a Madrid, han costat la vida a un militar, el tinent coronel de l'Exèrcit, Pedro Antonio Blanco García, i ferides a quatre persones més.

DEL 24 AL 31

EQUADOR. Tot segueix igual després del cop frustrat ▸ Confusió, creuament d'acusacions entre militars i civils, indígenes que se senten humiliats i enganyats. Aquest és el clima que regna després del fallit cop encapçalat pel coronel Lucio Gutiérrez, amb el suport dels indígenes, que es va produir el passat 21 de gener.

MYANMAR. Dramàtica crida d'atenció dels guerrillers birmans ▸ Deu membres del grup guerriller birmà Exèrcit de Déu van prendre l'hospital tailandès de Ratchaburi per tal de cridar l'atenció sobre la greu situació que pateixen sota la cruel dictadura militar de Myanmar (antiga Birmània). La seva creuada va acabar vint-i-quatre hores després amb la mort de tots els guerrillers.

ÍNDIA/PAKISTAN. Índia i Pakistan tornen a enfrontar-se a Caixmir ▸ Ambdues parts s'acusen mútuament de creuar la Línia de control que divideix les parts de Caixmir administrades per Índia i Pakistan, respectivament.

CONGO. Qui vol la pau? ▸ Aquesta setmana set països d'Àfrica Central i dos dels tres moviments rebels que lluiten contra Laurent-Désiré Kabila, president del Congo, s'han reunit a Nova York per salvar un acord de pau signat pels mateixos països ara ja fa sis mesos.

IRLANDA DEL NORD. Perilla la continuïtat del Govern autònom ▸ A escassos dies del termini per a l'inici del desarmament de l'IRA, els unionistes han amenaçat amb suspendre temporalment el Govern autònom a l'Ulster si els grups terroristes no compleixen el que es va acordar.

SRI LANKA. Atemptat amb bomba ▸ Una bomba de gran potència ha esclatat a l'oficina de correus central a la ciutat de Vavuniya, al nord de Sri Lanka, causant la mort d'almenys 10 persones i unes altres 50 han resultat ferides.

TXETXÈNIA. Noves dades sobre la guerra ▸ Segons l'agència Interfax, "l'operació antiterrorista" ha costat ja la vida a 1.152 soldats russos i uns altres 3.246 han resultat ferits.

D E L 1 A L 6

COREA DEL NORD. El drama ocult dels refugiats nord-coreans ▶ Al nord-est d'Àsia s'està vivint un drama humà que transcendeix molt poc al món exterior: es tracta de la fam patida pels habitants de Corea del Nord, que ha causat la mort a entre 1 i 3 milions de persones en els últims 5 anys.

IRAQ. Iraq reconstrueix les seves instal·lacions militars ▶ Durant l'últim any, Iraq ha reconstruït instal·lacions militars i industrials malmeses pels atacs aeris dels Estats Units i el Regne Unit a final de 1998, segons el diari The New York Times, que cita fonts del Pentàgon i de la Casa Blanca.

XIPRE. Esperances per a un Xipre reunificat ▶ Aquesta setmana ha començat a Ginebra la segona ronda de converses sobre la reunificació de Xipre. Álvaro de Soto, coordinador de l'ONU per a Xipre, espera obtenir alguns compromisos d'ambdues parts per separat.

COLÒMBIA. Comença la fase decisiva de les negociacions de pau ▶ El Govern de Colòmbia i la guerrilla de les FARC (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia) han començat la fase decisiva en el procés de pau, en el qual es negociaran, en el termini de 18 mesos, un nou model de desenvolupament econòmic i social, els drets humans i la reforma política.

INDONÈSIA/TIMOR ORIENTAL. Els militars indonesis, culpables per obra o per omissió a Timor ▶ Dos informes, un de l'ONU i l'altre de la Comissió Indonèsia de Drets Humans, denuncien la responsabilitat dels militars indonesis en la matança de Timor Oriental, comesa durant el referèndum celebrat el 30 d'agost de 1999.

ISRAEL/LÍBAN. Obstacles i provocacions en el camí de la pau de Pròxim Orient ▶ Després de la congelació de les converses de pau entre Israel i Síria, Hezbollah ha trencat la seva particular treva que s'havia imposat el passat 8 de desembre de 1999, matant el coronel Aki Hachen i tres soldats israelians.

TXETXÈNIA. Comença una nova etapa en la guerra ▶ La mort en combat de tres caps militars txetxens, la notícia que el líder islamista Xamil Bassaiev es troba greument ferit en un hospital i la retirada de la major part de guerrillers txetxens de la capital, posa fi a una etapa en la guerra de Txetxènia i n'obre una de nova.

KOSOVO. La difícil resurrecció de Kosovo ▶ L'Administració de Nacions Unides a Kosovo (UNMIK) ha decidit suspendre les activitats del Consell de Transició de Kosovo fins que el líder albanokosovar moderat, Ibrahim Rugova, no dissolgui el Govern i el Parlament paral·lels organitzats per la seva formació.

D E L 7 A L 1 3

NIGÈRIA. Nigèria en perill de dissolució ▶ La caiguda del règim militar de Nigèria, ara fa nou mesos, ha fet sortir a la superfície un cúmul d'amargs ressentiments que s'han plasmat en matances ètniques, en el naixement de milícies regionals i en la implantació de la xara, la llei islàmica, al nord del país malgrat les dures protestes de la minoria cristiana.

ISRAEL/LÍBAN. Bombs sobre el Líban ▶ El primer ministre i ministre de Defensa israelià, Ehud Barak, està totalment submergit en tasques militars, ja que al Líban s'ha tornat a revifar la guerra per les últi-

mes operacions de la guerrilla islamista Hezbollah. **IRLANDA DEL NORD. Suspès el Govern autònom de l'Ulster** ▶ La Cambra dels Comuns del Regne Unit ha aprovat la llei per congelar les institucions polítiques de l'Ulster i Londres, per tant, torna a assumir el control directe sobre la província.

TXAD. Entre colpistes i rebels ▶ El darrer cap de setmana han estat executats 32 militars d'alt rang, acusats d'intent de cop d'Estat. A la zona desèrtica del nord, el president ha de fer front a un moviment rebel, el Moviment per a la Democràcia i la Justícia del Txad. **TXETXÈNIA. "Fase final"** ▶ Grozni està sota control rus. Arrasada, sembla un paisatge lunar. Ara la guerra entra en la "fase final", segons el comandament rus.

SÈRBIA. Regne del caos i la inseguretat ▶ L'assassinat del ministre de Defensa serbi, Pavle Bulatovic, demostra, segons els grups d'oposició, l'estat de caos i d'inseguretat en què es troba sumida Sèrbia.

D E L 1 4 A L 2 0

ALGÈRIA. Entre l'esperançador discurs oficial i la dura realitat ▶ Quinze persones mortes i dotze ferits és el resultat d'una emboscada duta a terme aquesta setmana pels islamistes a la regió de Dellys. Des del 13 de gener del 2000 la violència i els actes terroristes han provocat la mort de més de 200 persones, entre civils i militars.

SIERRA LEONE. Lluita per la pau i contra la corrupció ▶ L'ONU ha començat a desplegar a Sierra Leone una de les forces pacificadores més nombroses del món, la missió de la qual consistirà a vetllar per un controvertit acord de pau que concedeix l'amnistia a nombrosos rebels acusats de cometre atrocitats contra la població civil.

KOSOVO. Els reptes d'una difícil reconciliació ▶ Els greus enfrontaments interètnics que s'han produït aquesta setmana a la ciutat de Mitrovica, dividida en zones sèrbia i albanesa, i que han provocat la mort de 8 persones i ferides 21, il·lustren el perillós statu quo actual.

INDONÈSIA. Cau el poderós general Wiranto ▶ El president Abdurrahman Wahid ha destituït el seu ministre de Seguretat i coordinador dels assumptes polítics, general Wiranto, per crear un clima d'estabilitat en el Govern després que un informe acusés el general de ser responsable de les atrocitats comeses a Timor Oriental.

TXETXÈNIA. Taula rasa ▶ La capital, Grozni, ja pràcticament inexistent, està essent buidada dels seus habitants i segellada per una ordre del comandament rus.

IRLANDA DEL NORD. Irlanda del Nord, novament dividida en dos blocs ▶ A una setmana de la suspensió del Govern autònom d'Irlanda del Nord, les diferències que enfronten unionistes protestants i republicans catòlics són molt clares: l'IRA no tornarà a negociar el desarmament mentre no hi hagi un Govern autònom i els unionistes no tornaran a aquest Govern si no es produeix el desarmament.

SOMÀLIA. Es desestabilitza l'única regió estable ▶ Abdullahi Iusuf, el líder de Puntlàndia, un Estat autoproclamat dins de Somàlia, va sol·licitar recentment al Govern d'Etiòpia, el seu fidel aliat, el subministrament d'armament i municions. Un dels motius del rearmament podria ser la recent escala-

da de tensió entre Puntlàndia i Somalilàndia.

TADJIKISTAN. Assassinat d'un ministre ▶ El ministre de Seguretat, Xamsullo Dzhabirow, candidat a les eleccions parlamentàries que se celebraran el 27 de febrer a Tadjikistan, ha mort en un atemptat amb bomba a la sortida d'un acte electoral.

D E L 2 1 A L 2 8

XINA/TAIWAN. Xina amenaça Taiwan ▶ El Govern xinès ha augmentat la seva pressió contra Taiwan, amenaçant amb prendre dures mesures, inclosa la força militar, si l'illa retarda indefinidament les converses per a la unificació.

NICARAGUA/HONDURES. Nicaragua i Honduras s'enfronten al Carib ▶ Nicaragua i Honduras s'acusen mútuament de violar els límits de les seves aigües territorials i d'atacar els seus patrullers.

NIGÈRIA. Sagnant enfrontament entre musulmans i cristians ▶ Milers de cristians s'han manifestat al llarg d'aquesta setmana a l'Estat nigerià de Kaduna contra la introducció de la xara, la llei islàmica. Els atacs de musulmans contra cristians i una sagnant intervenció policial han costat la vida a 400 persones.

CÒRSEGA. Còrsega renuncia a la independència ▶ Els diferents partits nacionalistes corsos es mostren disposats a admetre un estatut d'autonomia que exclouï tota evolució cap a la independència.

COLÒMBIA/EUROPA. Eurotour de membres del Govern i de la guerrilla de Colòmbia ▶ Dos ministres i altres alts càrrecs del Govern colombià i diversos caps guerrillers de les FARC han finalitzat una gira que els ha portat per diversos països d'Europa amb l'objectiu de conèixer sistemes polítics, tipus de govern i experiències de desenvolupament i tècniques de "resolució de conflictes".

ESPANYA. ETA torna a sumir el País Basc en l'espiral del terror ▶ A tres dies de l'inici de la campanya electoral, ETA ha tornat a matar. Aquesta vegada al dirigent socialista Fernando Buesa, membre de la Cambra basca, i a l'ertzaina que l'escortava, Jorge Díez.

BURUNDI. Burundi torna a creure en la pau ▶ Nelson Mandela ha relançat aquesta setmana les negociacions de pau per a Burundi, que se celebren a la ciutat d'Arusha, Tanzània, i que tenen l'objectiu d'acabar amb el conflicte entre l'Exèrcit tutsi i els grups rebels de majoria hutu.

TXETXÈNIA. Rússia celebra la victòria a Txetxènia per anticipat ▶ Després de la caiguda de Grozni, Rússia dona per guanyada la guerra de Txetxènia.

KOSOVO. Tremolen els Balcans ▶ El comandant en cap de l'OTAN, general Wesley Clark, ha reconegut l'existència de grups paramilitars serbis a Kosovo i ha acusat Slobodan Milosevic d'estar darrere dels episodis de violència a Mitrovica.

PRÒXIM ORIENT. El Món Àrab tanca files davant d'Israel ▶ Vuit mesos després de l'arribada al poder del primer ministre israelià, Ehud Barak, la pau al Pròxim Orient s'ha col·lapsat i una guerra dialèctica enfronta la comunitat àrab amb Israel.

D E L ' 1 A L 5

NIGÈRIA. El nord de Nigèria suspèn la llei islàmica ▶ Zamfara, Níger i Sokoto, els tres estats del nord de Nigèria han anunciat la seva renúncia a aplicar la xara, la llei islàmica, la implementació de la qual ha ocasionat sagnants enfrontaments interconfessionals que han provocat la mort de centenars de persones.

TAIWAN. Taiwan demana més armes a Washington ▶ Taiwan està pressionant els Estats Units perquè li venguin més i millors armes i la Xina, per la seva part, ha declarat que la venda d'aquest tipus d'armament conduiria a un perillós augment de la tensió amb Washington.

GRANS LLACS. Augmenta l'odi interètnic ▶ Les últimes ètnies que s'han afegit a l'espiral de destrucció són els buta i els hema, assentats a l'est del Congo.

ETIÒPIA/ERITREA. Reactivació de la guerra entre Etiòpia i Eritrea ▶ La reactivació de la guerra coincideix amb l'últim esforç diplomàtic per part de l'enviat especial nord-americà, Anthony Lake, per rescatar un acord de pau que es troba estancat des de l'agost.

TXETXÈNIA. Objectiu acomplert ▶ La bandera russa oneja a Xatoi, l'últim feu dels rebels txetxens, al centre del congost d'Argun.

INDONÈSIA/TIMOR ORIENTAL. El president d'Indonèsia demana perdó ▶ Durant una breu visita a Timor Oriental, el president indonesi, Abdurrahman Wahid, va disculpar-se per la violència perpetrada a l'illa durant els 24 anys d'ocupació.

D E L 6 A L 1 2

SÀHARA OCCIDENTAL. Toc de queda al Sàhara Occidental ▶ Coincidint amb l'aniversari de la proclamació de la República Àrab Saharaui Democràtica (RASD), ha començat una nova *intifada* amb manifestacions multitudinàries. Com a resposta, unitats de l'Exèrcit marroquí han pres Al-A'yun i Smara i han imposat el toc de queda.

SÈRBIA. Escalada de tensió ▶ Nous enfrontaments a Mitrovica, Kosovo, que s'han saldat amb 16 soldats francesos de la Kfor, 20 serbis i 3 albanesos ferits, i disturbis i escalada de tensió a la frontera de Sèrbia i Kosovo.

TADJIKISTAN. Epicentre de la desestabilització d'Àsia Central ▶ Les eleccions parlamentàries celebrades a Tadjikistan la setmana passada, han estat titllades per l'Organització per a la Seguretat i la Cooperació a Europa (OSCE) de fraudulent i no lliures ja que tan sols tres partits han obtingut representació parlamentària.

PRÒXIM ORIENT. Desbloquejades les negociacions de pau ▶ Israel ha anunciat la retirada unilateral del seu Exèrcit del sud del Líban abans del juliol, la qual cosa posarà fi a una ocupació que dura ja 22 anys. Per altra banda, israelians i palestins han acordat reprendre les negociacions de pau abans de finals de març.

NIGÈRIA. Els desafiaments de la nova democràcia ▶ Enmig de greus conflictes interètnics el president d'Olusegun Obasanjo ha de prendre el control de la situació i elaborar mesures urgents per pal·liar els problemes econòmics, polítics i socials.

TXETXÈNIA. Conseqüències d'una proclamació de victòria prematura ▶ Mentre Moscou es proclamava vencedor a la guerra de Txetxènia i anunciava la fi del conflicte, una companyia d'elit de paracaigudistes russos, entre 60 i 80, ha estat literalment aniquilada per la guerrilla txetxena en l'estratègic congost d'Argun.

ALGÈRIA. El terrorisme torna a colpejar fort ▶ En menys de 48 hores el Grup Islàmic Armat (GIA) ha comès 10 atemptats que han costat la vida a 27 persones.

D E L 1 3 A L 1 9

NACIONS UNIDES. Llista negra de l'ONU amb els implicats en la guerra d'Angola ▶ Nacions Unides ha fet públic un informe en el qual s'acusa una dotzena de països, empreses i persones d'haver ajudat el moviment rebel d'UNITA a evadir les sancions imposades pel Consell de Seguretat de l'ONU sobre l'embargament d'armes i petroli i la prohibició de viatjar fora del país i de comerciar amb diamants.

MARROC. L'alliberament de la dona mobilitza progressistes i islamistes ▶ El pla oficial per a la integració de la dona, elaborat pel Govern del Marroc, ha mobilitzat els dos bàndols en què està dividit políticament i socialment el país alauita: els progressistes i demòcrates a favor i els islamistes en contra.

IRAQ. Amenaçada la supervivència de la població iraquiana ▶ Kofi Annan, secretari general de l'ONU, ha proposat l'aixecament d'una part de les restriccions per a la importació de medicaments i aliments a Iraq a causa del greu impacte que les sancions causen en la població civil i en el precari sistema sanitari del país.

SRI LANKA. No es renuncia a la pau ▶ "Seguirem endavant amb els nostres esforços per aconseguir la pau". Les paraules de la presidenta Chandrika Kumaratunga van ser pronunciades dos dies després d'un sagnant atemptat perpetrat pels Tigres d'Alliberament de la Terra Tàmil, que s'ha saldat amb un resultat de 27 morts i 64 ferits.

TXETXÈNIA. Les presses de Rússia per acabar la guerra a Txetxènia ▶ A una setmana de la primera volta de les eleccions presidencials a Rússia el ministre rus de Defensa, Igor Serguéiev, ha manifestat que les Forces Armades que responen a Moscou hauran d'afanyar-se a acabar amb l'ofensiva.

ISRAEL/PALESTINA. La meitat de Cisjordània serà finalment palestina ▶ Israel ha acordat lliurar a l'Autoritat Palestina (ANP) el control de tres noves poblacions, Baytunia, Abediya i Zatra, decisió que fa realitat el traspàs de l'últim 6,1% de Cisjordània, tantes vegades retardat.

D E L 2 0 A L 2 6

ÍNDIA. Matança de civils a la part més perillosa del món ▶ L'assassinat de 36 sikhs a la part índia de la regió del Caixmir ha enterbolit la primera visita en 22 anys d'un president nord-americà a l'Índia.

FILIPINES. La pau en estat crític ▶ El Comandament del Consell Islàmic ha anunciat que reprendrà la seva guerra de guerrilles contra el Govern després de quatre anys d'una fràgil pau.

TIMOR ORIENTAL. Militars indonesis relacionats amb nous disturbis a Timor ▶ La tensió a la frontera entre Timor Oriental i Timor Occidental ha augmentat en els últims temps, de manera que el comandant de l'ONU ha posat les seves tropes en estat d'alerta i ha augmentat el nombre de patrulles aèries i terrestres.

PRÒXIM ORIENT. La pau al Pròxim Orient amb Egipte i Estats Units al fons ▶ Israelians i palestins reprenen les converses a la base nord-americana de Bolling després que l'Exèrcit israelià es retirés del 6,1% de Cisjordània. Les negociacions entre Síria i Israel també tornen a comptar amb pronòstics favorables.

NAGORNO-KARABAKH. L'atemptat a Nagorno-Karabakh dificulta una sortida al conflicte ▶ El president de Nagorno-Karabakh, Arkadi Gukassian, ha resultat greument ferit durant un atemptat perpetrat a la capital d'aquest petit territori de majoria armènia enclavat a l'Azerbaidjan.

XINA-TAIWAN. Gestos conciliatoris enmig de la tempesta ▶ Després de les eleccions a Taiwan en les quals s'ha proclamat guanyador l'independentista Chen Shui-Bian, tant Pequín com Taipei han donat mostres de conciliació en un intent d'apacitar les tensions internes i externes.

D E L 2 7 A L 3 1

SOMÀLIA. Gaddafi proposa un pla de pau per a Somàlia ▶ El pla, que accepta la dura realitat d'aquest país, fraccionat en dotzenes de clans feudals, pretén convertir-lo en un Estat unificat, governat per dues faccions dominants.

SRI LANKA. Els rebels ataquen per terra i per mar ▶ 57 morts i 300 ferits és el balanç d'un atac per terra i per mar realitzat pel grup rebel tàmil en un intent de tallar el principal pas cap a la península de Jaffna a través de l'estratègic Pas dels Elefants.

TXETXÈNIA. Sobreviure a Txetxènia ▶ Segons l'ACNUR, un miler de civils fuig cada dia del sud de Txetxènia per dirigir-se a Ingúixia, i a Grozni encara viuen milers de persones: 5.000 segons l'Exèrcit rus, 25.000 segons els metges civils.

GUATEMALA. El genocidi contra els indis maia davant la justícia espanyola ▶ Espanya tramitarà la querrela presentada per la Nobel de la Pau, Rigoberta Menchú, contra vuit militars i alts càrrecs del seu país implicats en suposats delictes de genocidi, tortura, terrorisme, assassinat i detenció il·legal contra el poble maia, entre els anys 1962 i 1996.

REPÚBLICA DE IUGOSLÀVIA. Montenegro tem un cop d'Estat ▶ El president de Montenegro, Milo Djukanović, ha acusat Slobodan Milosević d'entrenar un batalló especial l'objectiu del qual seria perpetrar un cop d'Estat contra el Govern de Montenegro.

ZIMBABWE. El futur democràtic de Zimbabwe, crucial per a Àfrica ▶ La greu crisi econòmica i política i el possible relleu en el poder de Robert Mugabe estan fent trontollar el país i la transició que es perfila pot significar també un moment definitiu per a altres països del continent negre.

dCIDOB 74-75.

Grans temes del segle XXI.

Les limitacions dels avenços científics. El paradigma de les ciències mèdiques.

Joan-Ramon Laporte

Les limitacions DELS AVENÇOS CIENTÍFICS

EL PARADIGMA DE LES CIÈNCIES MÈDIQUES

Joan-Ramon Laporte Fundació Institut Català de Farmacologia

La història de la ciència està plena d'exemples de descobriments que han passat inicialment desapercebuts, i que només han estat difosos uns anys després. Fins al segle XIX això era comú, perquè hi havia pocs mecanismes per intercanviar i per compartir les novetats científiques. En el segle XX, i deixant de banda les investigacions secretes (com les militars), això no ha estat així. La internacionalització de les relacions econòmiques, la creació de societats científiques, i el mateix desenvolupament tecnològic consegüent als avenços científics, hi han contribuït. Per altra banda, fins a mitjan segle XX, els avenços de les ciències bàsiques experimentals tenien poca traducció tècnica o pràctica. Però, sobretot, a partir dels anys quaranta, molts descobriments científics bàsics han tingut una traducció tecnològica i industrial gairebé immediata. La fabricació de la bomba atòmica n'és un exemple conegut, que, a més, va posar de relleu la no-neutralitat de la investigació científica. Aquesta no-neutralitat no és solament militar, sinó sobretot de classe. La ciència, així com els avenços a què dona lloc, té amo. Les classes dominants no sols la utilitzen en benefici propi, sinó també per augmentar l'exploració d'altres sectors socials.

La medicina com a paradigma ▶ Els avenços que s'han produït en medicina en són un bon exemple. Gairebé cada dia, els diaris porten una o altra notícia sobre un nou tractament per a una malaltia que fins ara no tenia cura, sobre noves eines diagnòstiques o sobre noves causes identificades de certes malalties. Quan les llegim, sembla que parlin de coses que beneficiaran els qui les necessitin. Això pot ser cert a Europa, on hi ha una tradició d'assistència sanitària universal i gratuïta.

Però els avenços mèdics, com els de les altres ciències, només poden tenir una traducció social si són aplicats sobre qui els necessita.

Vegem com a exemple el cas del desenvolupament de nous medicaments. En farmacologia, probablement s'han produït més progressos en el segle XX que en tota la història anterior de la humanitat. Al principi de segle el desenvolupament de fàrmacs era un producte de la imaginació d'alquimistes, metges i xarlatans. La farmacologia moderna va néixer amb l'adveniment de la síntesi química, que va donar lloc a la introducció d'alguns medicaments a final de segle passat, dels quals el de l'aspirina, l'any 1898, n'és l'exemple més conegut. En els anys vint es varen descobrir hormones com la insulina, i la majoria de les vitamines, i això va obrir la possibilitat de tractar malalties com la diabetis, la pel·lagra, l'escorbut i el raquitisme. Les sulfamides van ser introduïdes en els anys trenta, seguides en els quaranta de la penicil·lina i de molts altres antibiòtics, entre ells els antituberculosos. En els cinquanta i els seixanta es varen desenvolupar centenars de fàrmacs psicotrops, per al tractament de l'esquizofrènia, la depressió i les diverses formes d'ansietat, com també per al tractament de malalties neurològiques, reumàtiques i cardiovasculars. Des dels anys setanta s'han desenvolupat versions progressivament sofisticades de medicaments antineoplàstics, immunosupressors per evitar el rebuig de transplantaments i per al tractament de moltes altres patologies, i antivírics que actualment permeten, per exemple, detenir la progressió de la SIDA durant un llarg període. Els èxits de la investigació farmacològica han donat lloc a fàrmacs per al tractament de malalties cardiovasculars, respiratòries, digestives, reumàtiques, dermatològiques i de tota mena. En l'actualitat molts càncers es poden guarir. Naturalment, aquests progressos s'han acompanyat d'un important desenvolupament dels conceptes i les eines metodològiques per avaluar-ne l'impacte sobre la salut. Simultàniament a aquests avenços, basats en un coneixement creixent de les funcions biològiques, es produeix un desplaçament cap a pràctiques precientífiques, que adquireix la forma d'una fe irracional en tractaments sense validesa científica: les vendes de remeis homeopàtics i d'altres productes "parasanitaris", com també la demanda de medicina d'eficàcia no provada, creixen sense parar. A la vegada, hi ha una fe àmpliament estesa en les "pastilles", independentment del seu contingut. En els països rics, molta gent busca un estat de "supersalut", a base de prendre vitamines, suplementos nutritius, antioxidants, productes per evitar l'envelliment, per millorar la memòria, per estar més content, o fins i tot per vèncer la timidesa. Aquesta mentalitat "farmacocèntrica" oblida altres troballes fonamentals de la ciència mèdica i epidemiològica contemporània: que la millor manera de preservar i millorar la salut consisteix a aplicar mesures de prevenció primària, com deixar de fumar, caminar (o una altra forma d'exercici), prendre una dieta amb poc greix i mantenir el pes. El problema és que la prevenció no fa pujar les cotitzacions de les accions ni els beneficis de les empreses.

Els avenços científics poden ser un gran negoci ▶ És evident, doncs, que l'ús del producte de la ciència, en aquest cas els fàrmacs, depèn de les circumstàncies socials.

I un fet evident, documentat en milers d'estudis arreu del món, és que molt sovint els medicaments s'usen malament, perquè són mal prescrits, perquè són mal dispensats, o perquè són mal usats.

Les causes del mal ús dels medicaments són múltiples, perquè múltiples són els factors que poden influir sobre el seu ús: prioritats comercials dels laboratoris farmacèutics, polítiques de regulació de medicaments de l'administració pública, producció i subministrament locals, gestió de la distribució, formació dels professionals sanitaris, prioritats del sistema d'atenció a la salut, accessibilitat financera, informació sobre medicaments i la seva disseminació, qualitat de les pràctiques prescriptives i de dispensació, i percepcions i expectatives de polítics, gestors, professionals i usuaris. Les conseqüències són dramàtiques: als Estats Units, per exemple, els medicaments són la quarta causa de mort, darrere de l'infart de miocardi, els accidents vasculars cerebrals i els càncers.

Avenços científics i sistema sanitari ▶ En aquest context, la responsabilitat dels serveis de salut és subministrar medicaments efectius, segurs i de qualitat a qui els necessiti, en el temps adequat i de manera eficient. Però aquesta no és la realitat, ni en els països rics ni en els pobres. La indústria farmacèutica té una influència excessiva sobre les autoritats reguladores. Aquestes estan tècnicament mal dotades i no tenen orientacions clares sobre els objectius de la seva tasca. En les entitats proveïdores (com per exemple l'Institut Català de la Salut, a Catalunya) la gestió dels medicaments (i no sols de la despesa que originen) és inexistent. Aquestes mateixes entitats deixen que els metges, que són els qui decideixen què és el que es gasta en el moment de prescriure, rebuin tota mena de regals i fins i tot premis dels laboratoris farmacèutics. Els coneixements mèdics creixen a ritme exponencial, i es multipliquen per dos cada 12-14 anys, però gairebé a tot el món les entitats gestores que contracten els facultatius deixen que siguin els representants dels laboratoris fabricants els qui els expliquin les "novetats". Per cada 500 pessetes que els laboratoris gasten a informar sobre medicaments i terapèutica, l'administració pública en gasta una. En aquest context, no és estrany que el metge ignori les característiques bàsiques del que prescriu. En tot aquest circuit, el que importa menys és el malalt, el qual rep moltes prescripcions i poques explicacions. Els medicaments, el producte més visible de la investigació científica mèdica que hi ha al centre de salut i a la societat en general, es converteix doncs en un bé qualsevol de consum, que a la vegada té un elevat valor simbòlic relacionat amb la salut.

Desigualtats globals en salut ▶ Als països menys desenvolupats, en els quals viuen tres quartes parts de la humanitat, les necessitats de salut són encara més grans, però el consum de medicaments és encara més caòtic. La infraestructura general i

la sanitària són insuficients, no funcionen o simplement no existeixen. L'organització dels serveis sanitaris, els equipaments i el personal són dèbils i escassos. Els pocs recursos existents estan mal assignats i mal utilitzats. Un 50% o més de la despesa total en salut es dedica a medicaments, i a la vegada hi ha una forta dependència de les importacions i de vegades de les donacions. El subministrament és irregular, i la disponibilitat de medicaments imprevisible. En els ministeris, manca personal format per avaluar les sol·licituds de registre d'una indústria farmacèutica cada vegada més potent. La pressió comercial és incontrolada (a Tanzània, per exemple, hi ha quatre representants de laboratoris farmacèutics per cada metge). La informació sobre medicaments independent dels fabricants simplement no existeix. Circulen molts medicaments falsificats, adulterats, caducats o de mala qualitat. Una proporció important dels medicaments que s'hi usen no tenen ni tan sols eficàcia demostrada, o bé són combinacions irracionals, i en ocasions han estat retirats del mercat, per les autoritats reguladores, en el país d'origen del laboratori que els ven. La qualitat de la prescripció i la de la dispensació són molt deficientes. La població (i sobretot les dones) té una taxa elevada d'analfabetisme, que li impedeix entendre el prospecte (si n'hi ha). Els medicaments convencionals hi coexisteixen amb formes tradicionals de medicina. L'automedicació està proporcionalment més estesa, perquè molta gent no té diners per pagar una visita mèdica.

Als anys setanta l'Organització Mundial de la Salut (OMS) va enunciar el seu Programa de Medicaments Essencials, en el context de l'estratègia "Salut per a Tots l'any 2000". Aquest programa va ser el primer reconeixement mundial que les necessitats de salut de la majoria de la població es poden cobrir amb un nombre limitat de medicaments. El seu objectiu era assegurar la disponibilitat de medicaments essencials per a tota la població, al més baix cost possible. Per a aquesta finalitat, calia establir prioritats, seleccionar els medicaments necessaris per cobrir-les, i disseminar informació fiable als professionals i al públic. Es tracta d'un concepte senzill, basat en proves científiques, que promou l'equitat i amb profundes arrels en els principis de la salut pública.

De l'OMS a l'OMC ▶ Però ara dominen altres principis, no precisament sanitaris, i les desigualtats globals en salut són cada dia més profundes. Un estudi del Banc Mundial revela que un 98% de les morts en menors de 15 anys es produeixen en els

països no desenvolupats. La probabilitat de morir abans de 15 anys és de 22% a l'Àfrica Subsahariana, i d'1,1% als països desenvolupats. La despesa en salut és 10 a 30 vegades més baixa (per habitant) en els països no desenvolupats que en els desenvolupats. La despesa en medicaments és 5 a 15 vegades inferior. Un terç de la població mundial no té accés als medicaments més essencials. A la majoria dels països no desenvolupats la despesa farmacèutica es duplica cada 4 anys, però el PIB s'hi duplica cada 16. Segons l'OMS, dels 56.000 milions de dòlars gastats anualment en investigació mèdica, menys d'un 10% es dedica a malalties que afecten el 90% de la població mundial. El cost de certs medicaments essencials (és a dir, que podrien salvar vides), fins i tot d'una sola dosi, és superior a la renda per càpita de molts països. Tot això s'està agreujant ràpidament, com a conseqüència de l'aplicació dels acords TRIPS (Trade-Related Intellectual Property Rights) sobre la propietat intel·lectual de l'Organització Mundial del Comerç (OMC) i de l'ajustament estructural promogut per l'FMI i el Banc Mundial. Els acords TRIPS han relacionat per primera vegada el comerç amb la "propietat intel·lectual", i en matèria de patents els productes farmacèutics són tractats com qualsevol altre producte tecnològic; tots els països estan obligats a respectar com a mínim 20 anys de patent per als fàrmacs patentats a partir de 1995. Malgrat que el Banc Mundial proclamí que la "liberalització" dels mercats és la millor garantia de desenvolupament econòmic, de moment, l'any passat, 11 laboratoris farmacèutics argentins van ser adquirits per companyies transnacionals, i més de 12 plantes de formulació en països andins van haver de ser tancades.

L'ajustament estructural promogut per l'FMI i el Banc Mundial inclou la devaluació de la moneda nacional, la liberalització del comerç, la facilitació de l'accés a les companyies transnacionals i la retallada de la des-

pesa social, a base d'introduir noves taxes, retirar subsidis, privatitzar, recol·locar funcionaris i restringir drets laborals. Segons l'UNICEF, en els anys vuitanta l'ajustament va donar lloc en els països no desenvolupats a reduccions del 10-25% de la renda per càpita, del 25% en la despesa en salut, i del 50% en la despesa en educació. Una altra conseqüència de l'ajustament és la "desregulació" de preus i del control de qualitat dels productes i de la informació que els acompanya, de manera que les conseqüències en les poblacions més vulnerables són dramàtiques.

La globalització del comerç i l'ajustament estructural s'acompanyen d'un seguit de *megafusions* de grans companyies. A mitjan 1999, 10 companyies tenien un volum de negoci de 113.357 milions de dòlars, que equivalen a un 36% del mercat farmacèutic mundial. Les *mega-companyies* resultants tenen un poder polític, mediàtic i financer extraordinari, i el protagonisme de les decisions, fins i tot les "reguladores" s'ha desplaçat de les autoritats sanitàries dels estats a les direccions d'aquestes companyies.

La ciència, doncs, no sols té les seves limitacions.

La ciència no és neutral. Els avenços científics, lluny de permetre'ns una vida basada en el lleure, són usats de manera que augmenten les diferències entre rics i pobres.

El cas dels medicaments il·lustra sobre la complexitat dels mecanismes que fan que això sigui així. És evident que la manca d'accés al medicaments i vacunes essencials per raons econòmiques planteja un greu problema de Drets Humans. ■

dCIDOB 74-75. Grans temes del segle XXI.

Medi ambient. Esgotament del planeta? Recursos i medi ambient.
Josep Germain

Medi AMBIENT

ESGOTAMENT DEL PLANETA? RECURSOS I MEDI AMBIENT

Josep Germain Geògraf. Secretari de la Institució Catalana d'Història Natural

Des que al principi del segle XX es van començar a signar els primers tractats internacionals relacionats amb el medi ambient, els compromisos que la comunitat internacional ha anat assumint en qüestions ambientals s'han anat incrementant, especialment d'ençà de 1972, quan, amb motiu de la Conferència de les Nacions Unides sobre el Medi Ambient Humà, celebrada a Estocolm (Suècia), van aparèixer sobre la taula qüestions tan cabdals com l'esgotament dels recursos naturals i el fet que la degradació ambiental pot acabar frenant el propi desenvolupament econòmic.

Si es consulta el registre de tractats ambientals del Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient (PNUMA), es comprovarà que ja són més de dos-cents els convenis i protocols que regulen l'acció internacional en l'ampli ventall de matèries ambientals: biodiversitat, contaminació de l'atmosfera i de les aigües, residus, degradació del sòl, etc.

S'ha de considerar positiu que la comunitat internacional s'hagi adonat que existeix una problemàtica ambiental, que aquesta és prou important com per requerir la seva actuació, i que la seva solució necessita de l'acció conjunta de tots els països, ja que els problemes ambientals no es poden resoldre solament dins dels límits de les fronteres nacionals.

Però si el segle que es tanca s'ha caracteritzat per l'important avenç de les polítiques ambientals, poc s'ha fet per avaluar el seu grau real d'aplicació i determinar en quina mesura la situació que es pretenia millorar ha experimentat els canvis esperats.

La distància entre la política i els fets ▶ En l'informe *Medi Ambient d'Europa: la segona avaluació* elaborat per l'Agència Europea del Medi Ambient, es faciliten les dades de l'evolució durant els darrers cinc anys dels dotze problemes ambientals claus per al conjunt de tots els països europeus, de Rússia a Portugal i d'Islàndia a Xipre. Com es pot suposar, es constata un progrés en les polítiques ambientals en gairebé tots els camps analitzats, tot i que en alguns casos, com pel que fa als residus i a la degradació del sòl, s'ha avançat menys del que s'esperava.

Però la novetat d'aquest informe no està tant en l'anàlisi del progrés de les polítiques ambientals, sinó en que s'avaluï per primera vegada quin ha estat el progrés real en la millora de la qualitat ambiental. El resultat obtingut no pot ser més contundent i obliga a la reflexió, ja que llevat dels problemes relacionats amb els riscos tecnològics i naturals, en tots els altres àmbits avaluats gairebé no hi ha hagut cap millora en l'estat del medi ambient o, fins i tot, aquest ha tendit a empitjorar. Les polítiques ambientals avancen, però no són suficients o no són les adequades per millorar l'estat del medi ambient, aquesta és la primera conclusió d'aquest informe de l'Agència Europea del Medi Ambient. Evidentment hi ha qüestions ambientals que encara és precipitat avaluar com, per exemple, la reducció en la producció i en l'emissió de gasos causants de l'exhauriment de la capa d'ozó, l'efecte positiu de la qual no es podrà constatar fins d'aquí a unes quantes dècades, però aquests casos concrets no invaliden els resultats obtinguts en les altres problemàtiques avaluades.

Mesures a final de canonada ▶ Moltes de les actuals polítiques ambientals es limiten a reduir les emissions de determinats contaminants sense tenir prou en compte els processos que les generen —són les anomenades mesures a final de canonada—, o es centren en la protecció de determinats espais naturals amenaçats, però no garanteixen el manteniment dels processos ecològics dels quals depenen. Aquesta és la part més visible de la problemàtica ambiental, la que afecta més directament els ciutadans —ningú vol veure rius bruts ni boscos tallats—, i solament per això ja mereix una especial atenció, però s'ha de reconèixer que també és la menys eficaç, precisament perquè no va a les arrels del problema i solament es queda en els seus efectes.

Un exemple prou clar del predomini de polítiques dirigides a disminuir les pressions o les emissions sobre el medi, en lloc d'actuar sobre les activitats que les generen, es pot trobar en el cas de la contaminació produïda pels automòbils. A Europa s'ha aconseguit una notable millora tecnològica i una reducció de la contaminació produïda per cada vehicle, però el parc automobilístic s'ha incrementat tant que no s'ha aconseguit reduir les emissions totals que provenen del sector del transport, esdevenint aquest un dels principals contribuïdors a la contaminació atmosfèrica, el 60% de les emissions d'òxids de nitrogen l'any 1995. En el cas dels espais naturals es pot posar un exemple similar, ja que el nombre d'espais protegits a Europa s'ha incrementat enormement, sobrepasant els 40.000, però es continua produint un constant empobriment dels hàbitats naturals, la qual cosa ha comportat una severa disminució de les poblacions de determinades espècies. En un significatiu nombre de països europeus, més del 45% de les espècies de vertebrats conegudes estan considerades amenaçades, i això es deu principalment a que molts dels espais protegits han acabat convertits en illes verdes perdudes enmig d'un territori urbanitzat o ocupat per una agricultura cada cop més intensiva. L'anàlisi de la situació en els països del Sud no dona pas millors resultats i es podria afirmar que els resultats obtinguts són similars, amb la diferència que els problemes ambientals, més que provocats pels efectes resultants de les pressions exercides per una societat caracteritzada pel consum

desaforat de recursos, són el resultat de la continuada pressió d'un creixent nombre d'habitants cada cop més empobrits. Sols cal veure les dades del darrer informe der al Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD) sobre el desenvolupament humà per copsar la magnitud d'aquesta situació. Per al conjunt del planeta, la riquesa d'uns és tant perjudicial com la pobresa dels altres.

La biodiversitat com a indicador ▶ Però si malgrat el progrés en les polítiques ambientals, l'estat del medi ambient no millora, l'aspecte que evidencia més aquest divorci és el que fa referència a la biodiversitat, indicador prou clar de la manca de sostenibilitat de l'actual model social. La contaminació atmosfèrica sembla que es pot reduir i els rius es poden netejar, però si una espècie s'extingeix desapareix per sempre, i ningú la podrà recuperar mai més.

Dels gairebé catorze milions d'espècies que es creu que existeixen al món, solament se'n coneixen 1,75 milions –només el 13% del total de les espècies existents. La taxa actual de desaparició (17.000 espècies/any) supera amb escreix la d'identificació (13.000 espècies/any). Cada espècie que desapareix és una oportunitat que es perd per sempre, una oportunitat de millorar les condicions de vida de la societat i de mantenir el procés d'evolució de la vida al planeta.

El segle que s'ha tancat es caracteritzarà per haver estat el punt d'inici de l'extinció en massa més important de totes les etapes de la història de la vida al planeta. La taxa d'extinció de les espècies a causa de l'activitat humana és entre 100 i 10.000 vegades superior a la que li correspondria de manera natural, variació aquesta que depèn dels diferents grups d'organismes o hàbitats que es considerin.

Si una de les característiques de l'actual model de societat és el seu canvi constant, no deixa de semblar absurd que, precisament, s'afavoreixin processos que, com és el cas de la pèrdua de la biodiversitat, disminueixen les opcions disponibles per adaptar-se al canvis, la qual cosa comporta una major vulnerabilitat de l'actual model social. Els desastres naturals en són un bon exemple, ja que segons dades de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) el nombre de desastres naturals susceptibles de veure's afavorits per l'activitat humana s'ha incrementat a tot el món, la major part en països en desenvolupament.

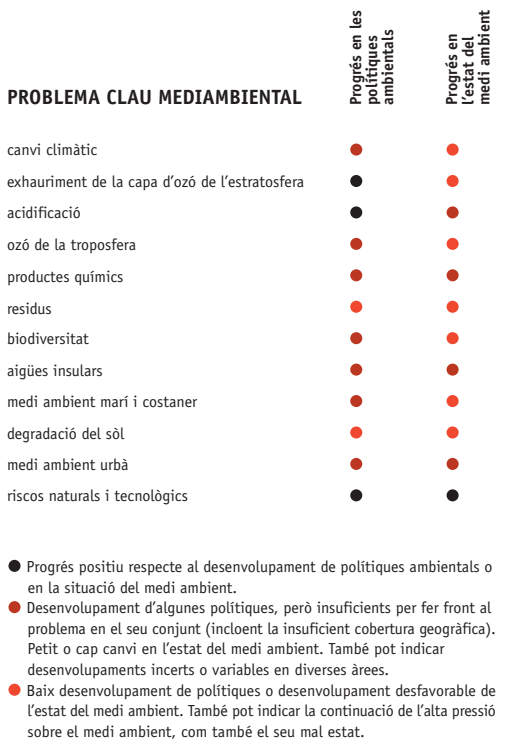
La conservació de la biodiversitat és, també, un bon exemple de la necessitat d'abordar els problemes globalment i d'actuar conjuntament entre els països del Nord i del Sud. La tecnologia i els coneixements científics es concentren en els països del Nord, però la major riquesa d'espècies i d'ecosistemes del planeta es troba en els països del Sud, motiu pel qual no hi ha gaire alternatives més que actuar de manera conjunta i solidària.

Els reptes del nou segle ▶ La situació fins ara descrita no és gaire satisfactòria i fàcilment pot portar a un inactiu pessimisme, motiu pel qual s'ha de ser especialment sensible als elements susceptibles d'indicar possibles transformacions. En aquesta direcció, un dels fets més destacables, és el canvi que estan experimentant diferents institucions en la seva percepció de la problemàtica ambiental. Les dades que fins ara s'han presentat sobre la situació ambiental a Europa en són un bon exemple, ja que són prou crítiques si es pensa que procedeixen d'institucions gens sospitoses d'exageracions i permeten creure que alguna cosa està canviant.

Poques dècades enrere hagués estat impensable una declaració tan rotunda com la del director de l'Agència Europea del Medi Ambient en la presentació del darrer informe sobre l'estat del medi ambient a Europa: "aquest nou informe deixa ben clar que les mesures polítiques que s'han pres encara no han produït una millora significativa en l'estat del conjunt del medi ambient".

Sembla que les diferents institucions van assumir que l'aplicació de les polítiques ambientals no són suficients si no van acompanyades d'una veritable ambientalització de les diferents polítiques sectorials i, especialment, econòmiques. La major part de les polítiques sectorials desconeixen, i sovint ni es qüestionen, els efectes que la seva aplicació té en relació al medi ambient i a la sostenibilitat, motiu pel qual poques vegades s'han plantejat mesures serioses de reforma d'aquestes polítiques, essent aquesta situació la responsable de la insostenibilitat de l'actual model de desenvolupament. El segle que hem iniciat té en el camp ambiental tres reptes clau per avançar cap a la sostenibilitat: incrementar l'eficiència de les polítiques ambientals de manera que aquestes tinguin una clara repercussió en la millora de l'estat del medi ambient, integrar els requeriments de conservació i de millora ambiental en les diferents polítiques sectorials, i reduir la distància que separa els països del Nord i del Sud. Pel que fa al desenvolupament sostenible no hi ha països desenvolupats ni països en desenvolupament, tot son països en transició, del resultat d'aquesta transformació social en depèn el futur, aquest és el veritable repte per al segle que ara comença.

Evolució dels dotze problemes clau del medi ambient europeu durant els darrers 5 anys

Font ▶ Agència Europea del Medi Ambient (1998) *Medi Ambient a Europa: segona evaluació*.

Principals instruments, convencions i declaracions sobre medi ambient >

Fons pel Medi Ambient Mundial (FMAM)

<http://www.gefweb.com>

El FMAM és un mecanisme de finançament, administrat conjuntament pel Banc Mundial, el PNUMA i el PNUD, que atorga donacions i concedeix fons en condicions concessionàries als països receptors per dur a terme projectes i activitats destinats a la protecció del medi ambient mundial. Les seves àrees prioritàries són: canvi climàtic, biodiversitat, aigües internacionals i capa d'ozó. Actualment té 165 països membres, dels quals 36 són donants i comptà el 1998 amb un fons que superava els 2.000 milions de dòlars.

Comissió Oceanogràfica Intergovernamental (IOC)

<http://ioc.unesco.org/iocweb>

La IOC va ser fundada per la UNESCO el 1960 i treballa en quatre àrees prioritàries: investigació sobre el fenomen oceànic i costaner i la seva relació amb els recursos marins, seguiment oceànic, suport tècnic, educacional i formatiu i intercanvi i distribució de dades.

Tractat sobre la Contaminació Marina Establert per la IOC el 1981, el Tractat ha permès reduir en un 60% la contaminació petroliera dels vaixells i estableix controls estrictes per a l'eliminació de deixalles per part dels vaixells.

Convenció sobre el Comerç Internacional d'Espècies Amenacades de Fauna i Flora Silvestres (CITES)

<http://www.cites.org>

La CITES es redacta el 1973 per protegir les espècies silvestres d'un explotació desmesurada i impedir el comerç internacional d'aquelles que es troben en perill d'extinció. La Convenció, administrada pel PNUMA, entra en vigor el juliol de 1975 i inclou una llista de les espècies subjectes a la prohibició de comerciar amb elles, que s'actualitza periòdicament.

Convenció de Basilea sobre el Control dels Moviments Transfronterers de Residus Perillosos

<http://www.unep.ch/basel>

Signada el 1989, la Convenció de Basilea pretén regular els tres milions de tonelles de residus tòxics que creuen les fronteres nacionals cada any i ha estat ratificada per 133 països. El 1995 el tractat s'enforteix per prohibir les exportacions de residus tòxics als PVD, que no tenen la tecnologia per eliminar-los de manera segura.

Convenció sobre el Canvi Climàtic

<http://www.unfccc.de>

És adoptada a la Cimera de la Terra el 1992 i entra en vigor el 1994. Ha estat ratificada per 177 països i té com objectiu la reducció de les emissions de gasos causants de l'efecte hivernacle.

Convenció de Rotterdam sobre el procediment Consentiment Fonamentat Previ (CFP) sobre certes substàncies químiques i pesticides perillosos objecte de comerç internacional

<http://www.irptc.unep.ch/pic>

Sota aquesta convenció, els pesticides i productes químics inclosos a la llista no podran ser exportats sense l'acord explícit del país receptor. Així mateix, la Convenció promou assistència tècnica i ajuts als PVD per desenvolupar infraestructures i capacitat per administrar de manera segura aquest tipus de productes.

Convenció sobre la Biodiversitat (CBD)

<http://www.biodiv.org>

Signada en la Cimera de Rio de 1992, en l'actualitat compta amb 177 països membres més la UE. Els seus objectius són: la conservació de la diversitat biològica, l'ús sostenible dels seus components i la distribució equitativa dels beneficis obtinguts per a la utilització dels recursos genètics. Aquesta Convenció és el primer acord global sobre tots els aspectes de la biodiversitat, és a dir, sobre els recursos genètics, les espècies i els ecosistemes.

Comissió de les Nacions Unides per al Desenvolupament Sostenible (CDS)

<http://www.un.org/esa/sustdev/cds.ht>

La CDS és un mecanisme intergovernamental creat a la Cimera de Rio de 1992 per tractar els temes sobre el desenvolupament sostenible i supervisar l'aplicació de l'Agenda 21, adoptada en aquesta Cimera, que constitueix un pla global per al desenvolupament sostenible.

Convenció de l'ONU per Combatre la Desertització (CCD)

<http://www.unccd.ch>

S'adopta el 1994 com a resultat de la Cimera de la Terra i entra en vigor el 1996. La CCD reconeix aspectes físics, biològics i socioeconòmics de la desertització; la importància de reconduir la transferència de tecnologia; i la participació de la població local. El seu objectiu és el desenvolupament de programes d'acció nacionals, en cooperació amb els donants, la població i les ONG, a fi de poder implementar de manera efectiva la Convenció.

Acord per Regular la Pesca a Alta Mar

<http://www.fao.org/fi/default.asp>

Administrat per la FAO, aquest acord s'adopta el 1995 i l'han signat prop de 60 països, tot i que només l'han ratificat 21 dels 30 necessaris per tal que es converteixi en un instrument obligatori.

El seu objectiu és prevenir la pesca excessiva i alleugerir les tensions internacionals sobre la competència per la disminució de les reserves pesqueres.

Convenció sobre l'Abast de la Contaminació Transfronterera de l'Aire

<http://www.unece.org/env/irtap>

Signada el 1979, és administrada per la Comissió Econòmica per Europa de l'ONU i té com a objectiu reduir els causants de la pluja àcida.

Fòrum Intergovernamental sobre Recursos Forestals de la CDS (FIF)

<http://un.org/esa/sustdev/forests>

El FIF s'estableix en una sessió especial de l'Assemblea de l'ONU el 1997 (Cimera de la Terra+5) amb la finalitat de revisar la implementació dels acords referents als recursos forestals, sorgits de la Cimera de la Terra (Rio de Janeiro, 1992).

A nivell Europeu >

Agència Europea del Medi Ambient

<http://eea.eu.int>

Creada l'any 1990, l'Agència Europea del Medi Ambient (AEMA) va entrar en funcionament el 1993, té la seu a Copenhaga (Dinamarca). La seva funció és recollir i validar els diferents tipus de dades relacionades amb el medi ambient i facilitar a la Comissió Europea la informació necessària per a la preparació i el seguiment de les polítiques ambientals d'acord amb el Cinquè Programa d'Acció Ambiental. El seu àmbit geogràfic són els 15 països comunitaris, Noruega, Islàndia i Liechtenstein. També treballa amb els tretze països PHARE. L'AEMA va encarregar-se d'elaborar l'informe *El Medi Ambient a Europa, l'avaluació de Dobris*, actualitzat el 1998.

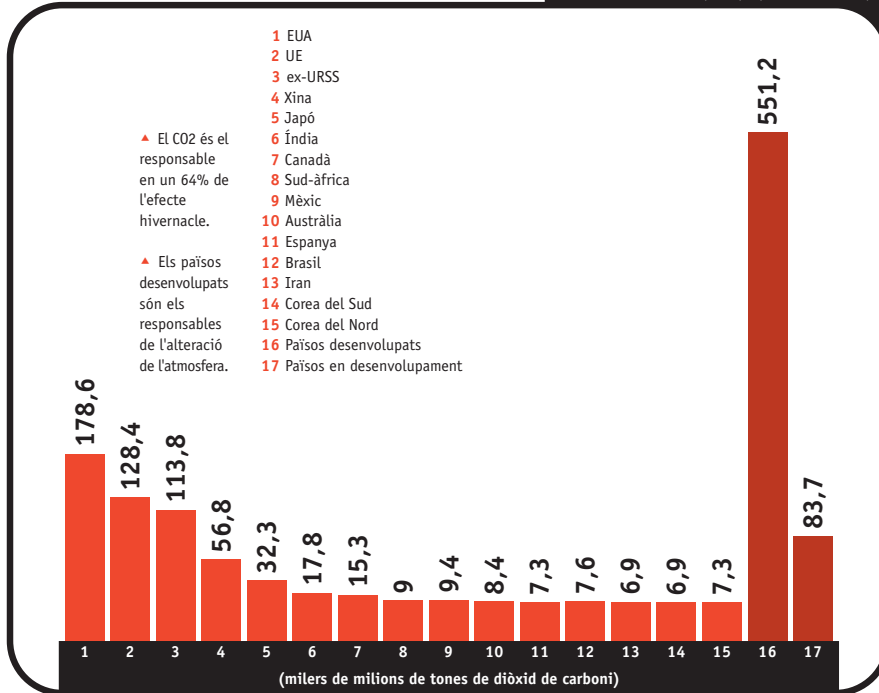
Fonts

► Centre d'Informació de Nacions Unides per Mèxic, Cuba i la Rep. Dominicana: <http://serpiente.dgsca.unam.mx/cinu/basic/bp33.htm>

► Fundació CIDOB, *Anuario Internacional CIDOB 1997 i 1998*.

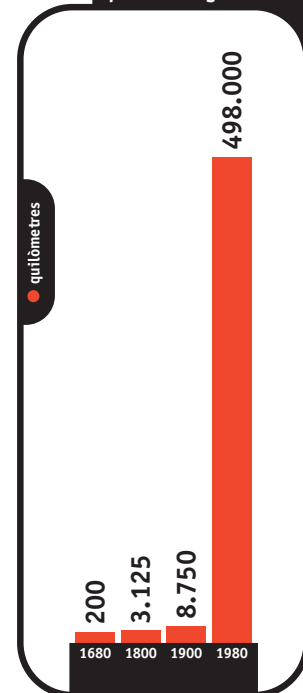
► Fundació CIDOB, *Ocidob* n° 41, juliol 1992.

Acumulació d'emissions de diòxid de carboni (CO₂) (1950-1995)

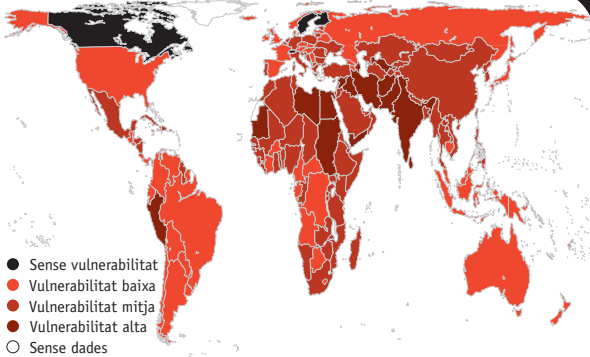
Font • World Resources 1998-1999

Vies fluvials alterades per la navegació

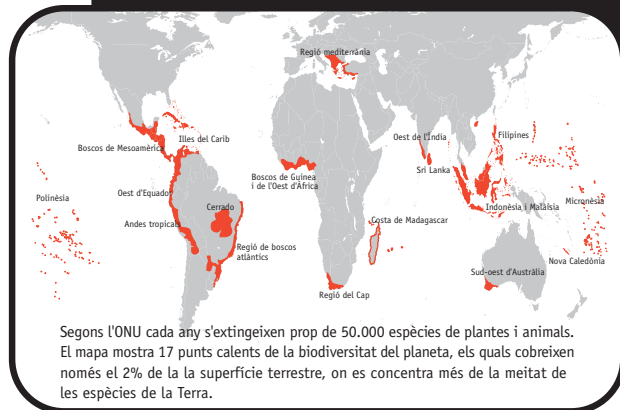
Font • Worldwatch Institute, 1996

Recursos hídrics. Índex de vulnerabilitat (1995)

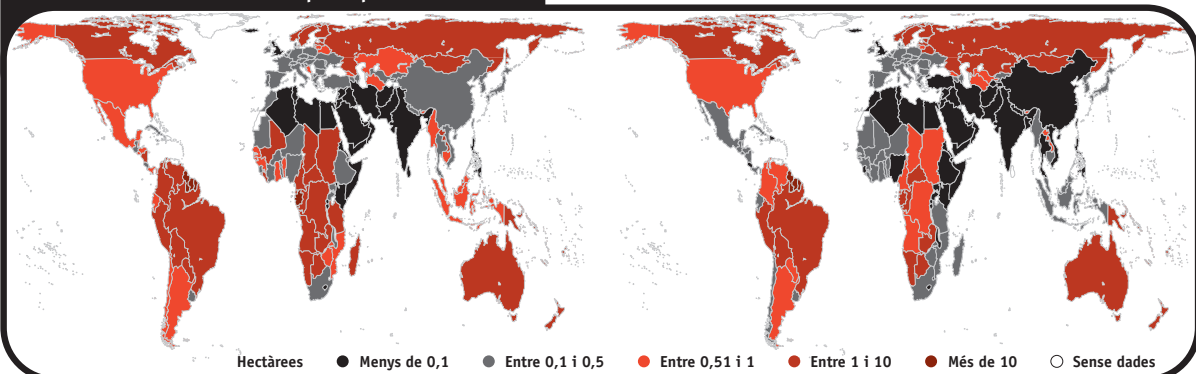
Font • World Resources 1998-1999

Santuaris de la conservació de la biodiversitat al món

Font • Kegley/Wittkopf (1999). World Politics. Trend and Transformation. New York: Bedford

Canvis en la cobertura forestal per càpita: 1995 i 2025

Font • Forest futures. Population, consumption and wood resources. Population Action International, 1999

dCIDOB 74-75. **Grans temes del segle XXI.**

Desenvolupament humà.

Desenvolupament HUMÀ ▶

EL DESENVOLUPAMENT HUMÀ ▶

Segons l'Índex de Desenvolupament Humà (IDH) de 1999, elaborat pel Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD), en un món com l'actual, ens trobem amb una creixent interdependència de les persones, no només en el camp econòmic, sinó també en el cultural, el tecnològic i el de governament. Els nous reptes exigeixen uns valors i uns compromisos compartits amb el desenvolupament humà de totes les persones; valors com l'adopció dels Drets Humans i l'establiment d'objectius per al desenvolupament, definits en les conferències internacionals organitzades per l'ONU durant l'última dècada del segle XX, això és, medi ambient, població, desenvolupament social, dona i assentaments humans.

S'han aconseguit unes millores (grans avenços en sanitat i educació) en el desenvolupament humà sense precedents en la història de la Humanitat, però al mateix temps es mantenen, i en alguns casos s'han accentuat, unes dificultats que amenacen la seguretat humana, tant en els països rics com en els pobres.

Segons el balanç del desenvolupament humà del PNUD de 1990-1997 ens trobem amb un progrés global, però també amb una privació global. En el quadre següent es resumeixen aquest progrés i privació global en els camps de la salut, l'educació, l'alimentació, la pobresa, les dones, els infants, el medi ambient i la seguretat humana.

PROGRÉS GLOBAL

Salut ▶ Al 1997, 84 països gaudien d'una esperança de vida al néixer de més de 70 anys, en comparació amb els 55 països de 1990. El nombre de països en desenvolupament d'aquest grup ha augmentat més del doble, passant de 22 a 49. Entre 1990 i 1997, la proporció de la població amb accés a aigua en bon estat gairebé es va doblar, passant del 40% al 72%.

Educació ▶ Entre 1990 i 1997, la taxa d'alfabetització d'adults va pujar del 64% al 76%, De 1990 a 1997, la ràtio bruta de matriculació a l'ensenyament primari i secundari va pujar del 74% al 81%.

Aliments i nutrició ▶ Malgrat el ràpid creixement de població, la producció d'aliments per càpita va augmentar gairebé un 25%, de 1990 a 1997. La provisió per càpita diària de calories va pujar de menys de 2.500 a 2.700, i la de proteïnes, de 71 a 76 gr.

Renda i pobresa ▶ De 1990 a 1997, el PIB real per càpita ha augmentat a un ritme mitjà anual superior a l'1%. El consum real per càpita ha augmentat a un ritme mitjà anual del 2,4% durant el mateix període.

Dones ▶ De 1990 a 1997, la ràtio neta de matriculació de les noies en l'ensenyament secundari va augmentar del 36% al 61%. Entre 1990 i 1997, l'índex d'activitat econòmica de les dones va pujar del 34% a gairebé el 40%.

Infants ▶ Entre 1990 i 1997, la taxa de mortalitat infantil es va reduir de 75 per 1.000 nascuts vius a 58. La proporció dels infants d'un any immunitzats va pujar del 70% al 89%.

Medi ambient ▶ Entre 1990 i 1997, la proporció de combustibles tradicionals altament contaminants es va reduir en més de dues cinques parts.

Seguretat humana ▶ Entre dos terços i tres quartes parts de la població dels països en desenvolupament viu en règims relativament plurals i democràtics.

PRIVACIÓ GLOBAL

Salut ▶ De 1990 a 1997, el nombre de persones infectades pel VIH/SIDA va augmentar més del doble, passant de menys de 15 milions a més de 33 milions. Es preveu que al voltant de 1.500 milions de persones no visquin més de 60 anys. Més de 880 milions de persones no tenen accés a serveis sanitaris i 2.600 milions no tenen accés a un sanejament bàsic.

Educació ▶ Al 1997, més de 850 milions d'adults eren analfabets. Als països industrialitzats, més de 100 milions de persones eren analfabets funcionals. Més de 260 milions d'infants no van a l'escola primària ni secundària.

Aliments i nutrició ▶ Uns 840 milions de persones estan mal alimentades. El consum general de la cinquena part de la població més rica del món és 16 vegades la de la cinquena part més pobre.

Renda i pobresa ▶ Gairebé 1.300 milions de persones viuen amb menys d'un dòlar diari, i prop de mil milions no poden cobrir les seves necessitats bàsiques de consum. La proporció de la renda global de la cinquena part de la població més rica del món és 74 vegades la de la cinquena part més pobre.

Dones ▶ Es preveu que gairebé 340 milions de dones no visquin més de 40 anys. D'una quarta part a la meitat de totes les dones han patit abusos físics per part de la seva parella.

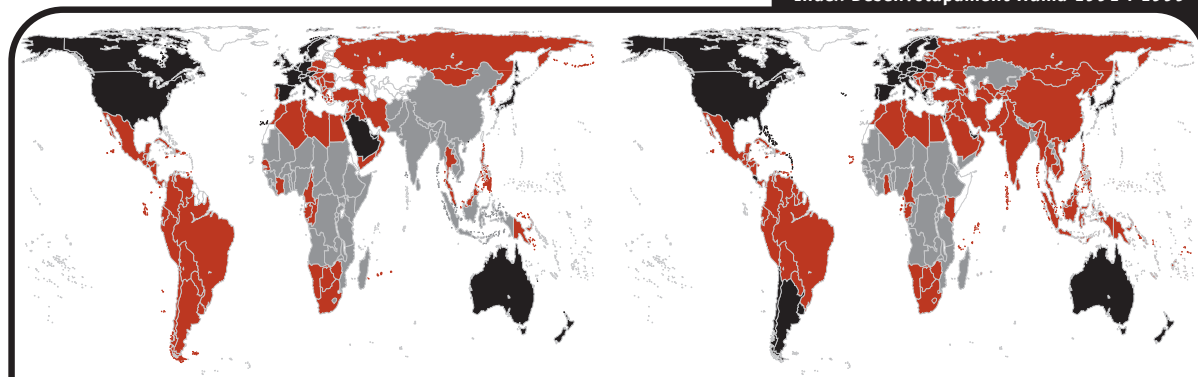
Infants ▶ Gairebé 160 milions d'infants estan mal alimentats. Més de 250 milions d'infants treballen.

Medi ambient ▶ Cada any, gairebé 3 milions de persones moren per la contaminació de l'aire –més del 80% d'aquests per contaminació de l'aire d'interiors– i més de 5 milions moren per malalties diarreïques causades per la contaminació de l'aigua.

Seguretat humana ▶ A la fi de 1997, hi havia gairebé 12 milions de refugiats.

Font ▶ PNUD, Informe sobre el Desenvolupament Humà 1999

Índex Desenvolupament Humà 1991 i 1999

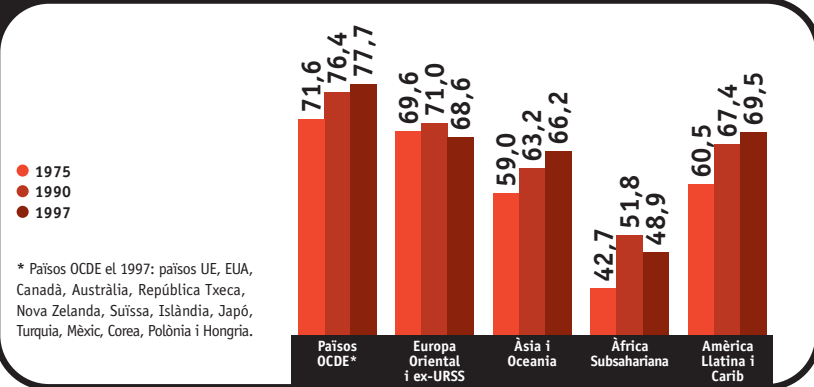
Aquests dos mapes de l'IDH donen una visió dels canvis que s'han experimentat durant els últims deu anys al món pel que fa a desenvolupament humà. Es pot comprovar com els principals canvis s'han produït als països de l'Europa Oriental, i algunes de les exrepúbliques soviètiques, mentre que a la resta dels països pràcticament no s'han produït canvis, amb contades excepcions a l'Amèrica del Sud i a l'Àsia Sud-oriental. Queda clara la divisió del món pel que fa a desenvolupament humà, amb els països més rics a l'Amèrica del Nord i l'Europa Occidental (junt a Austràlia, Nova Zelanda i el Japó), i els més pobres a l'Àfrica Subsahariana.

L'IDH en què es basen aquests mapes és un índex elaborat pel PNUD a partir de la relació de tres indicadors: nivell d'ingressos (PIB real ajustat per habitant), salut (esperança de vida al néixer) i nivell d'educació (taxa d'alfabetització i una combinació de la matriculació en primària, secundària i terciària).

● IDH alt ● IDH mitjà ● IDH baix

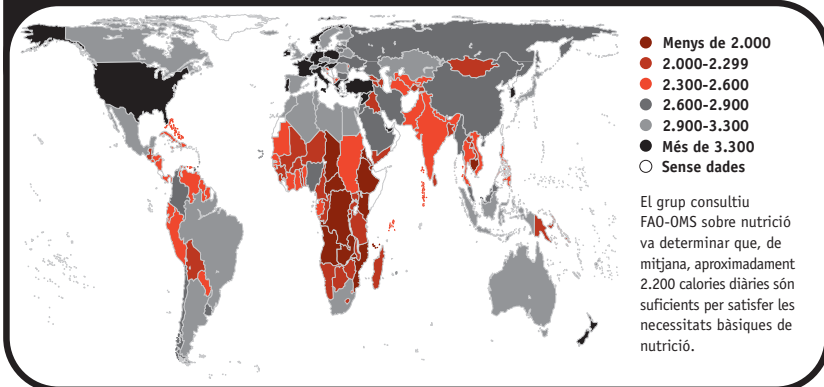
Font ▶ PNUD, Informe de Desenvolupament Humà, 1991, 1999

Esperança de vida al néixer (anys)

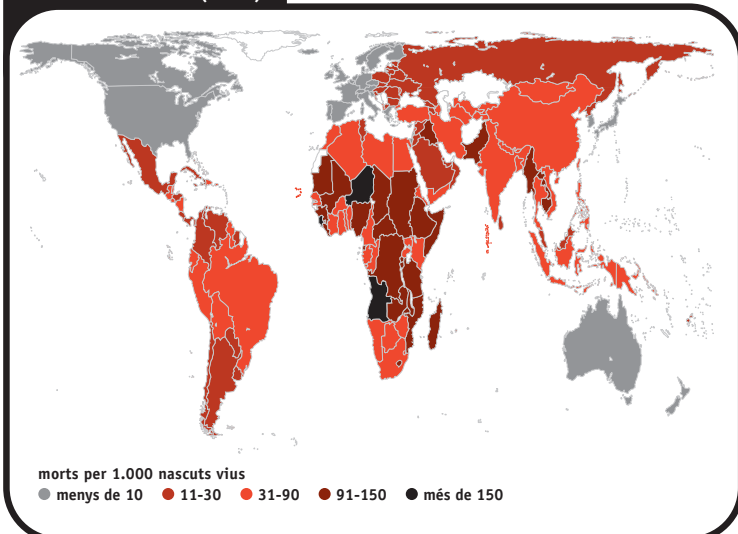
Font • Dades ONU i PNUD

Calories diàries per càpita (1996)

Font • Elaboració pròpia a partir de les dades del PNUD

Mortalitat infantil (1996)

Font • Elaboració pròpia a partir de les dades del PNUD

PNB per càpita (dòlars)

	Països OCDE *	Europa Oriental i ex-URSS	Àsia i Oceania	Àfrica Subsahariana	Amèrica Llatina i Carib
1989	18.852	2.469	616	475	1.962
1990	20.360	2.670	653	490	2.130
1991	20.930	2.520	660	540	2.480
1992	19.664	2.230	783	559	2.791
1993	20.169	1.992	741	555	2.966
1994	20.152	2.125	836	539	3.188
1995	20.860	2.013	936	518	3.313

* Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic. Membres al 1995: països de la UE, EUA, Austràlia, Canadà, Rep. Txeca, Nova Zelanda, Suïssa, Islàndia, Japó i Turquia

Font • PNUD, Informe Desenvolupament Humà. Varis anys

Grans conferències de les Nacions Unides ▶

Les conferències globals tenen un impacte a llarg termini ja que mobilitzen els governs nacionals i locals i les ONG a emprendre accions sobre els grans problemes mundials, a establir estàndards internacionals i guies per a les polítiques nacionals i serveixen com a fòrum de debat sobre les noves propostes per establir un consens entre les nacions. Les conferències globals s'inicien als anys 70 però ha estat a partir de la dècada del 90 quan han adquirit una nova dimensió ja que s'hi ha involucrat els presidents, primers ministres i altres líders d'estat, instant-los a que incloguin en els temes de l'agenda global, problemes que han de ser resolts a llarg termini, tals com la pobresa i la degradació ambiental. A més, la participació de milers d'ONG, ciutadans, acadèmics i gent de negocis, tant en les trobades oficials com en les no oficials, ha convertit aquestes conferències en autèntics "fòrums globals".

Conferència de Nacions Unides sobre Medi Ambient i Desenvolupament (Cimera de la Terra, Rio de Janeiro, juny de 1992)

- ▶ Adopció de l'Agenda 21, un projecte global per al "desenvolupament sostenible", que s'ha convertit en la base de molts plans nacionals mitjançant "Agendes 21 locals".
- ▶ Aprovació de les convencions sobre la Biodiversitat, Canvi Climàtic, Desertització i la declaració sobre recursos forestals.
- ▶ Creació, en més de 130 països, de grups consultius per promoure el diàleg entre els oficials de govern, els empresaris, els grups ecologistes, i altres actors clau per al desenvolupament de la política nacional.
- ▶ Creació de quatre nous tractats: per al canvi climàtic, per la diversitat biològica, per la desertització i per la pesca en alta mar.
- ▶ Establiment de la Comissió de Nacions Unides per al Desenvolupament Sostenible com a fòrum continuador de la negociació de les polítiques globals de medi ambient i desenvolupament.

Conferència Mundial sobre Drets Humans (Viena, juny de 1993)

- ▶ Compromís internacional pel respecte de tots els Drets Humans, i pel reforçament dels mecanismes per fer el seguiment i promoure mundialment aquests drets.
- ▶ Nomenament del primer Alt Comissionat de Drets Humans, i millora de la intervenció que ha de fer l'ONU per prevenir les violacions dels drets, com també promoure les llibertats fonamentals.
- ▶ Avenços en la protecció dels drets de la dona, dels nens i dels indígenes a través de: recomanació de crear un organisme internacional per examinar i informar sobre la violència en contra de les dones; crida a la ratificació de tots els governs per dur a terme la Convenció pels Drets del Nen el 1995; instar a l'Assemblea General per proclamar una dècada internacional pels pobles indígenes de tot el món; inclusió dels Drets Humans com a un element integral en les missions de l'ONU pel manteniment de la pau, i establiment de la relació que ha d'existir entre democràcia, desenvolupament i Drets Humans.

Conferència Internacional sobre Població i Desenvolupament (El Caire, setembre de 1994)

- ▶ Consens per integrar els programes de planificació familiar en un apropament més comprensiu cap als serveis de salut reproductiva, i declaració de què educar i enfortir la dona és una manera de reduir la taxa de creixement de la població i promoure el desenvolupament sostenible.
- ▶ Definició del concepte "Salut Reproductiva" com un estat general de benestar físic, mental i social, i no com una simple absència de malalties, en tots els aspectes relacionats amb el sistema reproductiu i les seves funcions.
- ▶ Adopció d'un pla d'acció que planteja recursos especí-

fics per l'assistència internacional de la població, per instar els països a oferir serveis de salut i de planificació familiar accessibles per tothom abans de l'any 2015.

- ▶ Consens global sobre el fet que les decisions voluntàries per la planificació familiar són un dret humà bàsic per a les parelles i els individus, i de què les coaccions de qualsevol tipus són inacceptables.

Cimera Mundial per al Desenvolupament Social (Copenhaguen, març de 1995)

- ▶ Compromís de 117 governs per eradicar la pobresa. Des de la cimera, alguns països han establert una data límit per reduir la pobresa i molts han realitzat estudis per planificar estratègies a llarg termini.
- ▶ Advertència sobre el costat negatiu de la globalització econòmica: fissures creixents entre rics i pobres, reducció de les xarxes de seguretat social, augment de la inseguretat en els treballs i serveis bàsics en països desenvolupats i en desenvolupament, etc.
- ▶ Integració de les decisions d'altres conferències en un pla holístic i comprensiu per determinar les necessitats humanes bàsiques, reduint les desigualtats socials i econòmiques.

Quarta Conferència Mundial sobre la Dona (Beijing, setembre de 1995)

- ▶ Establiment d'un pla quinquennal d'acció per millorar l'enfortiment social, econòmic i polític de la dona, millorar la seva salut, avançar en la seva educació i fomentar els seus drets sexuals i matrimonials.
- ▶ Anunci per part de més de 100 països de noves iniciatives per dur a terme el pla d'acció.
- ▶ Recomandació per proveir les dones d'una major protecció legal.
- ▶ La Comissió sobre la Condició Jurídica de la Dona assumeix el paper de seguiment dels progressos amb l'ajut de la Divisió per al progrés de la dona de la Secretaria de l'ONU.

Segona Conferència de Nacions Unides sobre Assentaments Humans (Habitat II, Istanbul, juny de 1996)

- ▶ Adopció d'un pla global i una declaració que dona les bases a pautes polítiques i compromisos de Govern per millorar les condicions de vida en els assentaments urbans i rurals, i a l'assoliment progressiu del dret a un habitatge adequat.
- ▶ Participació d'alcaldes i altres funcionaris locals en els procediments formals, reconeixent el seu paper clau com a socis per dur a terme el pla d'acció d'Habitat.
- ▶ Foment de l'intercanvi d'informació mostrant més de 500 "millors pràctiques" per augmentar el nivell de vida (iniciatives d'autoritats i grups de més de 90 països que han permès solucionar alguns problemes comunitaris i d'habitatge urgents).

Font ▶ ONU i DCID08 n° 41, 47, 53, 57-58.

POBLACIÓ MUNDIAL ▶ Des de la Segona Guerra Mundial la població a tot el món ha crescut de manera espectacular, sobretot en les regions en vies de desenvolupament. En canvi, en els països industrialitzats la població pràcticament s'ha estancat. De cara al futur més immediat, l'ONU treballa amb tres possibles hipòtesis sobre l'evolució de la població, basades en l'índex de fecunditat. Així, si la fecunditat s'estabilitza a 3,3 fills per dona (la projecció alta), la població mundial podria arribar als 28.000 milions l'any 2150. Si s'estabilitza a 1,7 fills per dona (la projecció baixa), la població mundial arribaria a 7.800 milions el 2050, però baixaria a 4.300 el 2150. Pel que fa a la projecció mitjana, l'ONU considera que es podria arribar a 9.370 milions d'habitants el 2050 tot i que aquesta projecció ha variat ja que està uns 500 milions per sota de la projecció feta el 1994.

El que és segur és que on augmentarà més la població continuarà sent als països en desenvolupament on, tot i el descens del nombre de fills per dona, l'índex de fecunditat es mantindrà força més elevat que als països industrialitzats.

A partir de les dades aportades per l'ONU i d'altres organismes internacionals, es poden extreure algunes conclusions:

- ▶ el creixement de la població és el principal desafiament a què hauran de fer front els països menys capacitats per afrontar-ne les conseqüències, com queda reflectit en el fet que al voltant de 1.300 milions de persones viuen en situació de pobresa absoluta, 840 milions estan desnodrides, al voltant de 1.400 milions no tenen accés a aigua potable i uns 900 milions són analfabets.

- ▶ el creixement mitjà anual de població va arribar al màxim entre 1985 i 1990, amb uns 87 milions de "nous habitants" per any. Actualment el creixement s'ha reduït lleugerament.

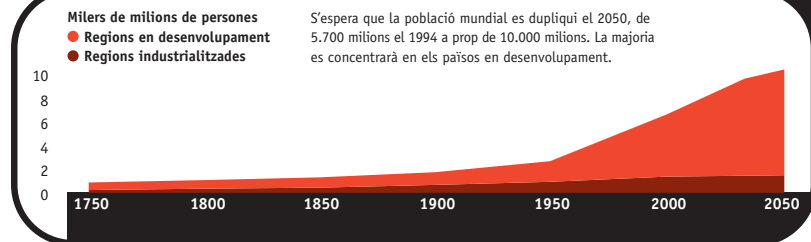
- ▶ actualment l'índex de fecunditat en els països desenvolupats és de 1,6 fills per dona, enfront dels 3,1 fills per dona dels PVD. Els programes de població i el canvi social estan començant a reduir aquest índex en la major part dels PVD.

- ▶ a la majoria dels països desenvolupats la població està estabilitzada o, fins i tot, està en cert retrocés, principalment per l'alta esperança de vida i al baix índex de fecunditat. A l'Àfrica i l'Orient Mitjà la població creix a un ritme força ràpid i, si es manté l'actual creixement demogràfic, la població de l'Àfrica Subsahariana s'haurà doblat el 2015, mentre que la d'Europa només haurà augmentat un 6%. L'estabilització de la població mundial dependrà de la continuació o l'acceleració del desenvolupament socioeconòmic en la majoria de PVD.

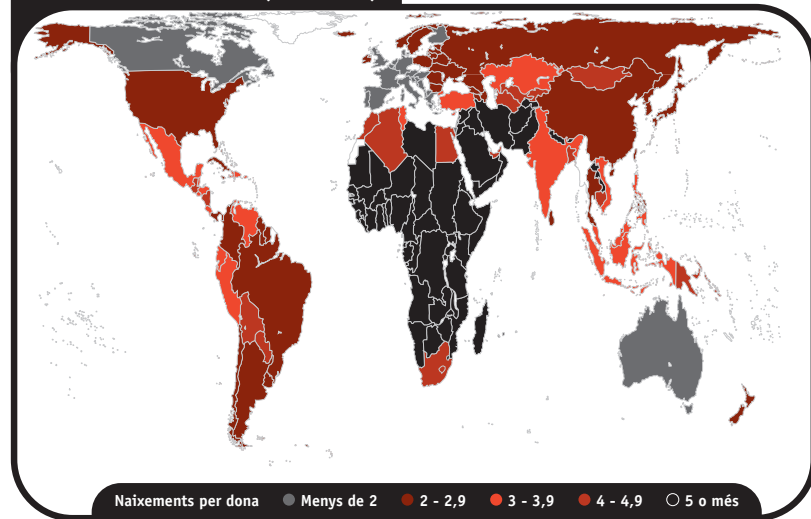
- ▶ la pressió demogràfica pot contribuir a l'empejorament de les condicions humanes, especialment en les àrees rurals més pobres en les quals la competència per la terra i l'aigua pot esgotar la capacitat mediambiental local.

- ▶ els països en desenvolupament han reduït notablement en els últims 40 anys la diferència respecte als països industrialitzats en l'esperança de vida. Tot i això, els països menys desenvolupats han tingut avenços força menys significatius, amb una diferència de fins a 50 anys.

Creixement de la població mundial

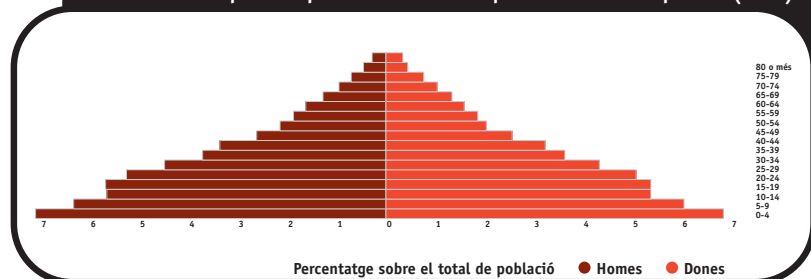

Índex total de fecunditat (1990-1995)

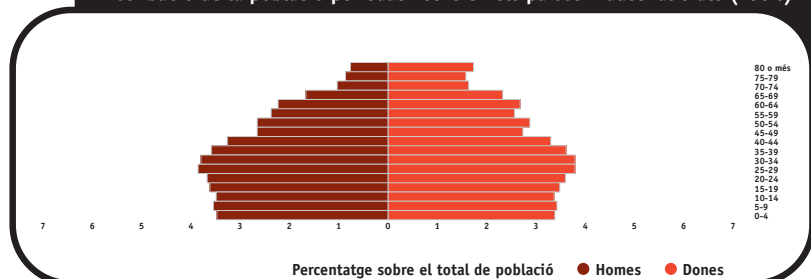

Font ▶ Divisió de Població de les Nacions Unides

Distribució de la població per edat i sexe en els països en desenvolupament (1994)

Distribució de la població per edat i sexe en els països industrialitzats (1994)

Font ▶ PNUD

MIGRACIONS INTERNACIONALS • El fenomen migratori ha estat i és un element constant en el panorama polític, econòmic i social del món, inherent al propi comportament humà. Els factors que han provocat les migracions al llarg de la història han estat de caire polític, econòmic, ètnic i/o religiós i, alhora, venen estretament relacionats amb els atractius oferts per les societats receptores de la immigració. Quan parlem de migracions internacionals incloem els moviments voluntaris per raons econòmiques o altres, com també els moviments involuntaris de refugiats.

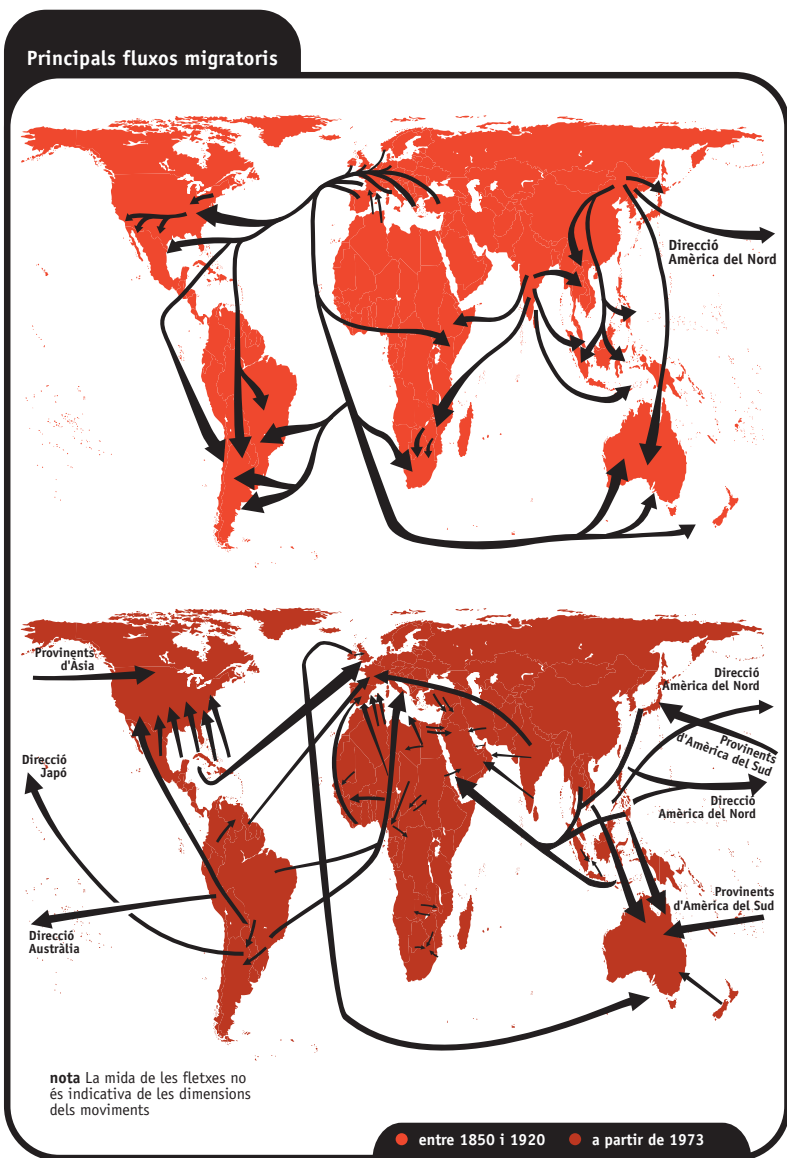
La majoria dels especialistes en el tema coincideixen en la distribució per fases dels moviments migratoris que s'han produït al llarg de la història. En el seu intent de delimitar-les, escullen com a punt de partida el període 1840-1920, ja que abans d'aquest període ens trobem amb una manca de dades estadístiques.

Aquest primer període 1840-1920 és especialment rellevant pel fet que, d'una banda, representa la darrera etapa dels moviments de població internacionals considerats relativament lliures i, de l'altra, és la fase més significativa, en termes quantitativs, de l'emigració europea cap al "nou món" (el continent americà). Es calcula que durant aquests anys més de 45 milions d'europaus van creuar l'Atlàntic.

Els anys noranta del segle XX • Segons les Nacions Unides hi ha el 1990 almenys 120 milions de persones (sense comptar els refugiats) que viuen o treballen fora del seu país d'origen, un increment de prop de 75 milions de persones respecte el 1965. Aproximadament la meitat de les migracions internacionals es produeixen en els PVD, però la població d'origen estranger en aquests països només representa l'1,6% del total de la seva població. En canvi, als països desenvolupats, aquest percentatge puja fins al 4,5%. Entre el 1990 i el 1995, el 45% del creixement total de la població dels països desenvolupats té les seves causes en la immigració; a Europa la proporció és d'un 88%.

Respecte als refugiats, el seu nombre es duplica entre 1984 i 1991, arribant als 18 milions el 1993 i baixant a 14 milions el 1996, principalment com a resultat dels programes de reassentament de les Nacions Unides. No obstant això, ha crescut espectacularment el nombre de desplaçats interns, a causa de l'augment de guerres civils i de conflictes locals. Aquests arriben a sumar 30 milions a mitjan noranta i es concentren sobretot en 35 països. L'Àfrica és la regió més afectada, amb un total de 16 milions de refugiats interns, i el Sudan, amb 3,5 a 4 milions, el país amb més desplaçats interns del món.

Cada vegada més governs veuen el fenomen de la immigració com a un problema, malgrat que sovint la força laboral immigrant beneficia tant els països receptors com els emissors de migrants. Segons els especialistes, les causes del xoc i la incomprensió entre els nacionals i els immigrants passen per les diferents percepcions de la identitat nacional, les diferències culturals i els temors a la falta de treball. Sigui com sigui, la immigració, ja sigui o no legal, és una realitat que s'ha donat sempre i sembla que continuarà creixent progressivament.

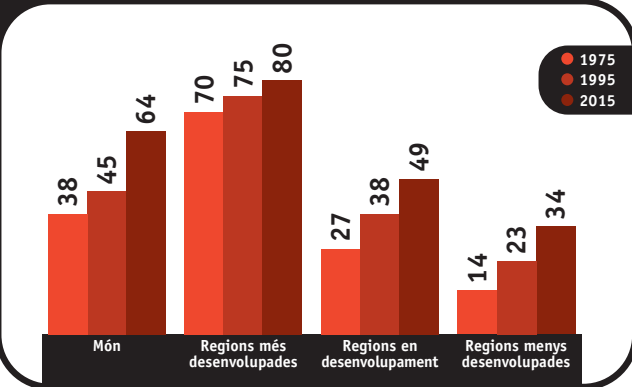

Font • Castles, S. - Miller, N. (1998) *The Age of Migration International Population Migration*. Londres. Mac Millan (2ª ed.)

VIDA URBANA ▶ Segons les Nacions Unides la major part de la població mundial viurà a les ciutats a principis d'aquest segle –la majoria als països en desenvolupament i a les franjes litorals– amb una proporció d'habitants respecte el camp que s'haurà quintuplicat en nombres absoluts entre 1950 i 2015. Es plantegen diversos reptes a què hauran de fer front les autoritats per assolir un creixement sostenible d'aquestes ciutats. A partir de les dades plantejades a la Conferència de Nacions Unides per als Assentaments Humans (Hàbitat) el 1996 i per diversos informes es poden extreure algunes conclusions:

- ▶ al 2015 la major part de les ciutats més poblades del planeta estan localitzades als països en desenvolupament.
- ▶ el nombre de megalòpolis (ciutats amb més de 8 milions d'habitants) ha crescut de 2 el 1950 fins a 23 el 1995, 17 de les quals es troben als països en desenvolupament. Es calcula que el 2015 aquesta xifra augmentarà fins a 36 megalòpolis a tot el món, 22 de les quals seran a l'Àsia.
- ▶ les zones urbanes s'han convertit en el motor del creixement dels països en desenvolupament, on actualment aporten més de la meitat del seu PIB.
- ▶ molts països estan portant a terme polítiques per atendre les noves demandes creades per la creixent concentració d'habitants a les ciutats, però les ciutats dels països en desenvolupament hauran d'administrar més agressivament els seus diners ja que en tenen molts menys per invertir en serveis i infraestructures.
- ▶ la vivenda inadequada, la manca d'aigua potable i la precarietat sanitària a les ciutats densament poblades són les responsables de 10 milions de morts anuals a tot el món i el factor principal dels riscos mediambientals evitables.
- ▶ entre el 25% i el 50% de la població urbana en els països en desenvolupament viu en suburbis, amb un accés mínim o nul a l'aigua potable, la sanitat, o sistemes de clavegueram. La situació empitjora quan no es pot mantenir el ritme de construcció i assignació d'habitatge al mateix nivell que el del creixement de la població urbana.
- ▶ per afavorir un creixement sostenible de les àrees urbanes cal una estreta col·laboració entre el sector privat, les ONG, la comunitat científica i els grups religiosos i espirituals. En tot cas, el desenvolupament sostenible en un món en ràpid procés d'urbanització dependrà en gran mesura de la capacitat i l'ingeni de les comunitats urbanes i els administradors urbans per orientar el canvi de les actuals pautes de consum, adaptant-lo a la capacitat de recuperació dels ecosistemes que el sostenen.
- ▶ per contribuir al desenvolupament sostenible dels assentaments humans, el consum en aquests assentaments haurà d'acomplir el següents criteris mínims: satisfer les necessitats bàsiques de la població, en particular dels pobres urbans i rurals, i contribuir a la millora de la qualitat de vida; no degradar irreversiblement o esgotar la reserva de recursos; i no ocasionar una degradació irreversible en el medi ambient per l'acumulació d'emissions i deixalles.

Increment de la vida urbana
Població que viu a zones urbanes (%)

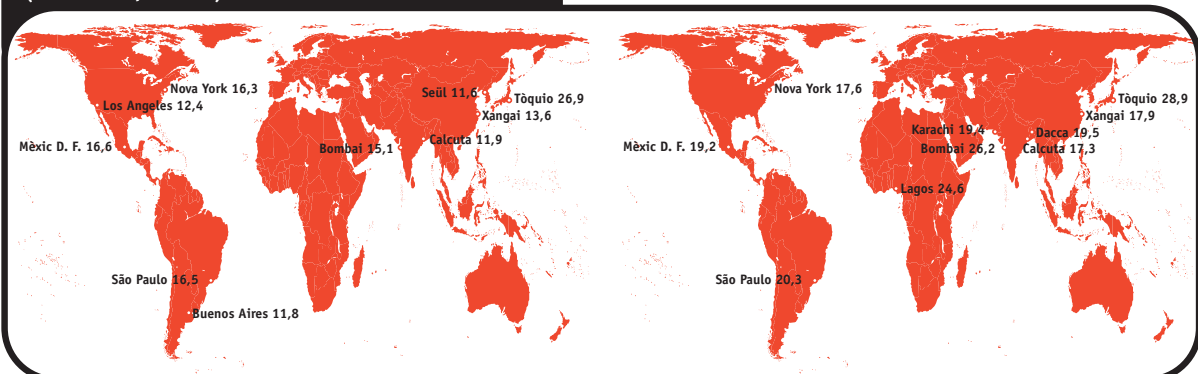
Font • (1998) World Urbanization Prospects, New York: Nacions Unides

Nombre de megalòpolis de més de vuit milions d'habitants al món i per regions

	Món	Regions més desenvolupades	Regions menys desenvolupades	Àfrica	Països àrabs	Àsia	Europa	Amèrica Llatina i Carib	Amèrica del Nord
1975	11	6	5	0	0	4	2	3	2
1995	23	6	17	1	1	13	2	4	2
2015	36	6	30	2	1	22	3	6	2

Font • (1998) World Urbanization Prospects, New York: Nacions Unides

Les aglomeracions urbanes més importants: 1995 i 2015 (milions de persones)

Font • World Resources 1998-1999

EDUCACIÓ - Tant l'informe anual sobre educació de la UNESCO com altres informes realitzats en aquest sentit reflecteixen que el principal problema en matèria d'educació en els propers anys serà l'excés de població i els problemes per satisfer la demanda, sobretot en els països en desenvolupament. Tot i que en els últims anys s'ha pogut avançar força en l'alfabetització de la població i s'ha incrementat la matrícula en l'educació primària, les diferències entre els països en desenvolupament i els països industrialitzats són encara molt importants.

A partir dels diferents informes que s'han fet sobre la qüestió es poden extreure algunes dades i conclusions prou significatives:

- ▶ els pressupostos restrictius en molts països estan limitant la qualitat del seu sistema educatiu, al mateix temps que l'ajut extern als països en desenvolupament en matèria d'educació s'ha reduït significativament durant els últims anys.

- ▶ en cap país del món s'ha assolit el nivell recomanat per la Comissió Europea de destinar el 6% del PNB a educació.

- ▶ la pressió als mestres perquè augmenti el nivell de coneixement de l'alumnat s'ha incrementat, però els recursos d'aquests mestres s'han quedat igual o han disminuït.

- ▶ la majoria de mestres a tot el món són dones i aquestes estan insuficientment representades en les capes de poder de decisió. Tot i que una majoria important de mestres ha completat l'ensenyament secundari, encara n'hi ha una quantitat significativa que no ho ha fet.

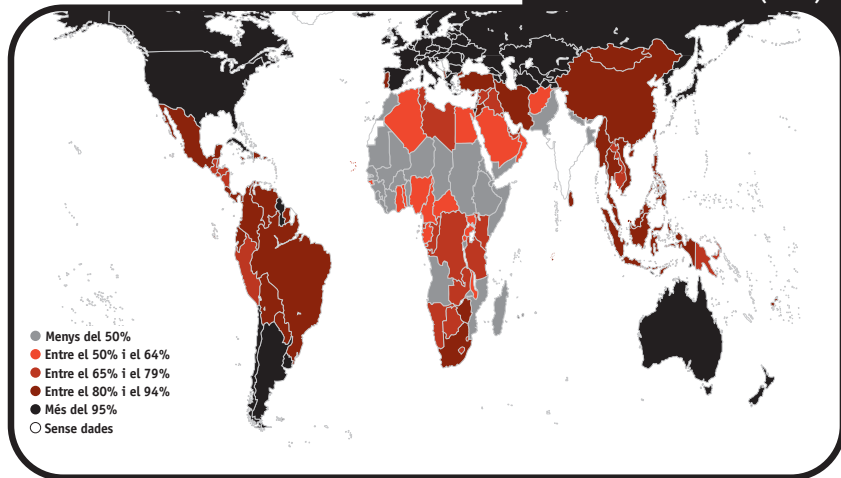
- ▶ en els propers anys caldran més mestres, especialment a l'Àfrica i l'Àsia. Per exemple, a l'Àfrica Subsahariana el nombre de nens entre 6 i 14 anys (un indicador de la demanda educativa) s'ha doblat entre 1975 i 1995. Cal tenir en compte, però, que al voltant de 150 milions de nens d'entre 6 i 11 anys a tot el món no va a l'escola.

- ▶ el 90% de les escoles de països de l'Àfrica Subsahariana (Benín, Burkina Faso, Etiòpia i Tanzània) no tenen electricitat i en alguns països més del 90% dels estudiants no han vist mai un planisferi a classe.

- ▶ molts edificis d'ensenyament actuals, fins i tot en països desenvolupats, no estan equipats per integrar les noves tecnologies d'informació i comunicació, que en la majoria de casos han estat incorporades molt lentament, en part per raó dels baixos pressupostos destinats a l'educació però també a les grans diferències en l'accés a aquestes tecnologies. Aquestes noves tecnologies (sobretot Internet) transformaran inevitablement l'escola tradicional.

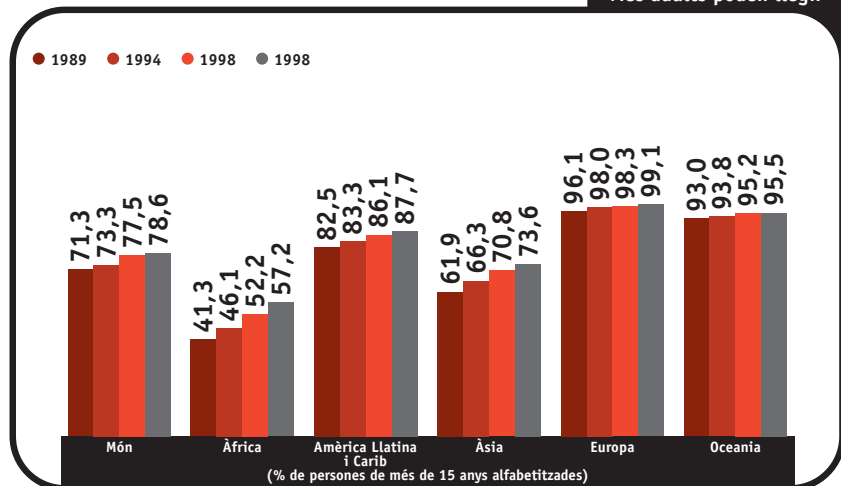
- ▶ les diferències de gènere (les d'atenció educacional entre nois i noies) són encara elevades entre tots els nivells educatius (les dues tercers parts dels 840 milions d'analfabets són dones).

Alfabetització d'adults (1995)

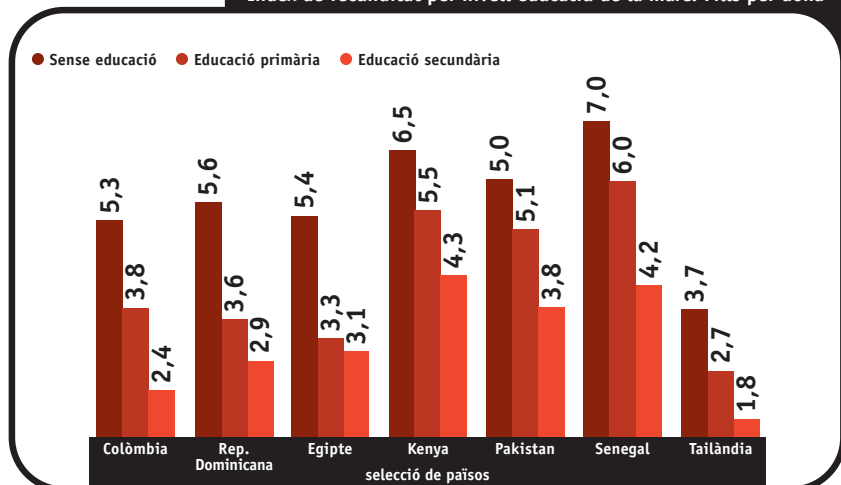
Font • Elaboració pròpia a partir de les dades del PNUD

Més adults poden llegir

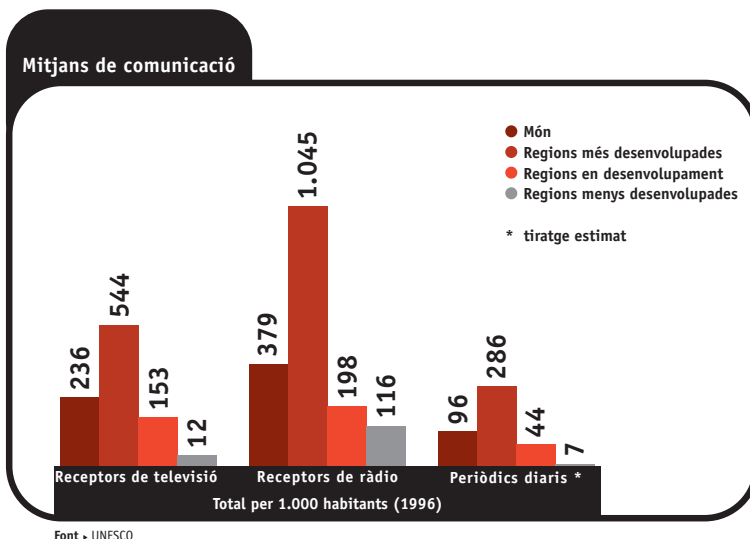
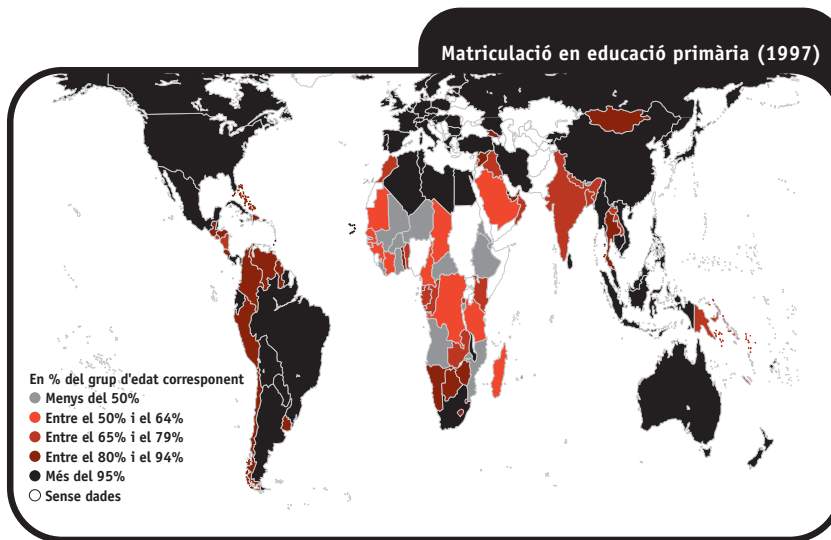
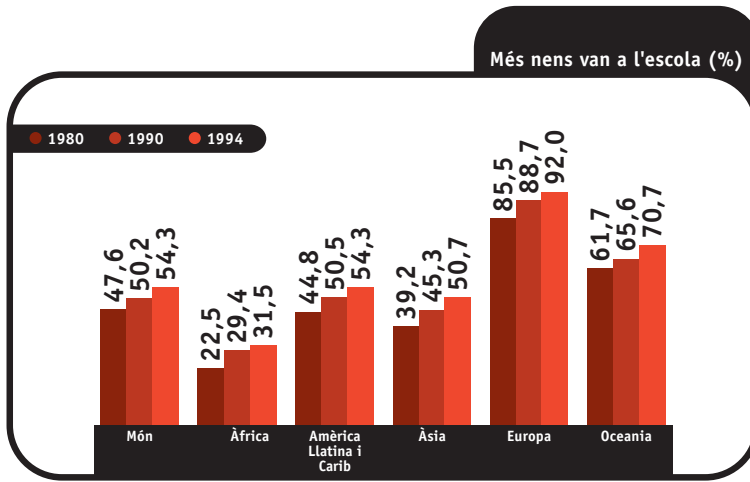

Font • www.wri.org

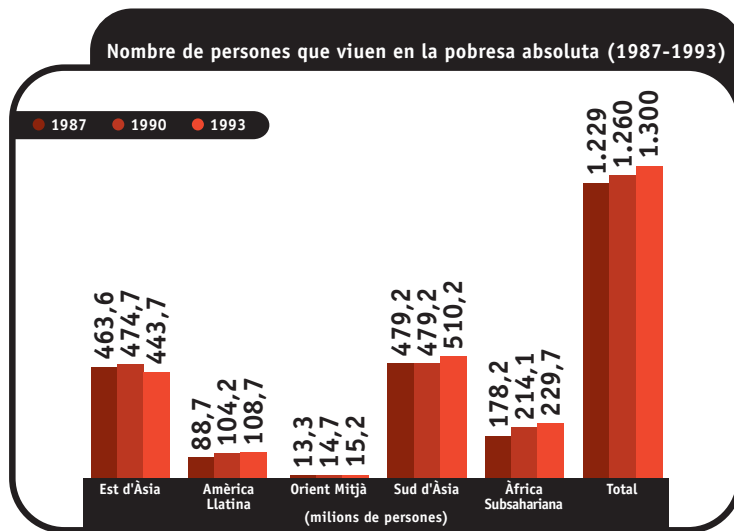
Índex de fecunditat per nivell educatiu de la mare. Fills per dona

Font • Brown, L. R. (1999) *L'estat del món*. Barcelona: Centre UNESCO de Catalunya

Desenvolupament HUMÀ

Font ▶ World Resources 1998-1999

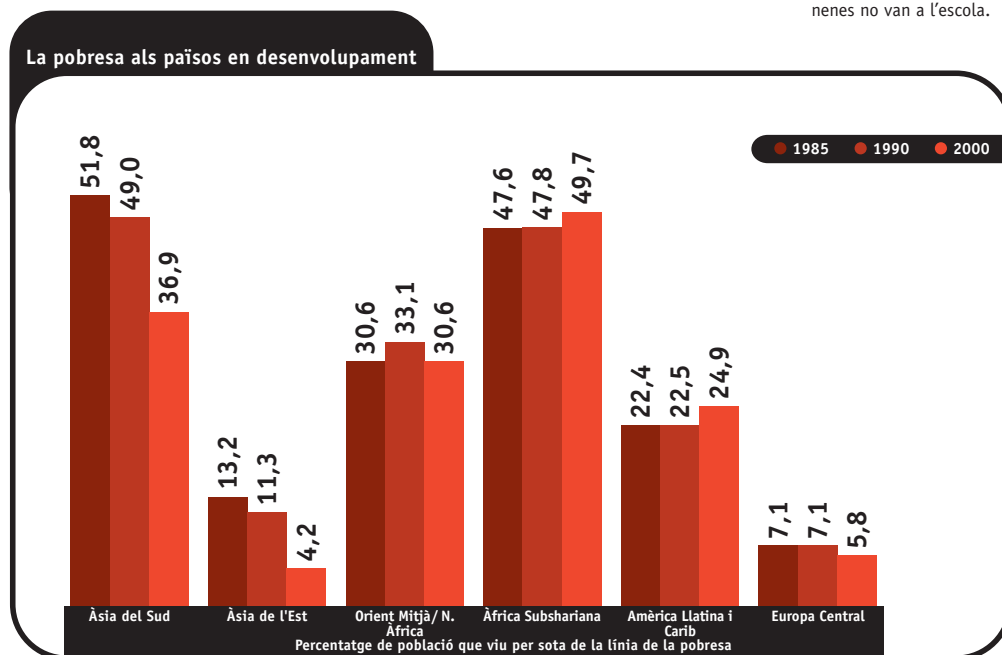
LA POBRESA ▶ Més de mil milions de persones viuen en la pobresa (el 1994 es calcula unes 1.300), no tenen treball ni tampoc cobertes les necessitats essencials. La majoria viuen en les zones rurals d'Àfrica i Àsia, encara que també es poden trobar en les grans ciutats dels països industrialitzats i dels països en desenvolupament.

Atacar la pobresa ▶ Malgrat la millora general de les condicions de vida arreu del món, la pobresa i les desigualtats econòmiques i socials es mantenen, més i tot, semblen anar en augment.

La pobresa se sol mesurar segons el nivell d'ingressos o de despeses que permet sustentar un nivell de vida estrictament essencial. Però també comporta factors tals com la nutrició, l'esperança de vida al néixer, la disponibilitat d'aigua no contaminada i condicions higièniques, la salut pública, l'alfabetització i altres aspectes propis de la vida humana.

En funció dels ingressos, el Banc Mundial ha assenyalat el llindar dels 370 dòlars anuals per càpita com el límit per determinar la pobresa. Els extremadament pobres són aquells que tenen uns ingressos anuals inferiors als 275 dòlars.

Xifres bàsiques ▶ Dels 6.000 milions de persones que habiten el planeta, més de mil milions viuen en un estat de pobresa absoluta, amb nivells d'ingressos i de consum per sota del llindar establert nacionalment. Aquestes persones no arriben a satisfer les necessitats bàsiques de la vida i quasi no arriben a subsistir sobre la base del que equival a menys de 370 dòlars l'any. Un estudi amb dades de 1994 revela que uns 550 milions de persones van a dormir cada nit amb gana. Més de 1.500 milions d'éssers humans no disposen d'aigua potable i de condicions adequades d'higiene. Per a aquest sector de la població, l'esperança de vida al néixer és reduïda, a causa de factors tals com les malalties, la gana, la malnutrició i el delictes. L'educació és quasi inexistent. Uns mil milions d'adults són analfabets funcionals, mentre que uns 500 milions de nens i nenes no van a l'escola.

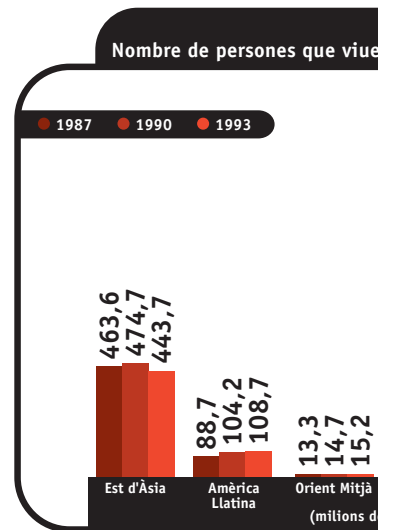
Font ▶ The UNESCO Courier núm. 143

Localització i tipologia ▶ La gran majoria d'aquests pobres es troben als PVD, sobretot a les àrees rurals d'Àfrica i Àsia. Encara que la pobresa urbana augmenta, els pobres de les zones rurals segueixen representant més del 80% del total. La pobresa extrema es concentra principalment a l'Àfrica Subsahariana. Les dones, seguides de prop pels vells i els infants, representen el 70% de la població que viu en la pobresa. Segons paraules de l'exsecretari general de l'ONU, en la passada Cimeira Social (Copenhaguen, 1995), Butros Ghali, "són elles qui, en situacions de misèria, de pobresa i de desintegració de les estructures socials, sacrifiquen el seu benestar i en algunes ocasions la seva vida per mantenir la seva família". Les taxes de mortalitat entre els lactants són al voltant de 175 per cada 1.000 nascuts vius a l'Àfrica i prop de 100 a l'Índia. En els països desenvolupats (PD) la mitjana és aproximadament de 15. L'anomenada feminització de la pobresa té les seves causes en la realitat demogràfica: les dones són més pobres que els homes perquè manegen una menor quantitat de recursos, disposen d'una porció considerablement menor de les riqueses del món i compten amb uns ingressos més baixos. Als PD la discriminació per raó de sexe es reflecteix generalment en el treball, les dones tenen menys oportunitats de treball, i en els salaris, ingressen normalment la meitat que els homes. En els PVD la base discriminatòria és més ample; també es manifesta en l'educació, la manutenció alimentària i en l'atenció a la salut. Al mateix temps, la pobresa també ha començat a fer-se sentir als PD. Als Estats Units d'Amèrica i a l'Europa Occidental prop del 15% de la població viu per sota del llindar de la pobresa.

Avenços i retrocessos ▶ Des de 1945 la riquesa de les nacions s'ha multiplicat per 7, l'economia dels PVD creix un 5% anual, ha disminuït la proporció de persones que viuen per sota del nivell de pobresa en els PVD, hi ha suficients recursos alimentaris al planeta i el percentatge de la població mundial qualificada com a "baixa" en termes de desenvolupament humà s'ha reduït del 73% el 1960 al 35% el 1990; però...

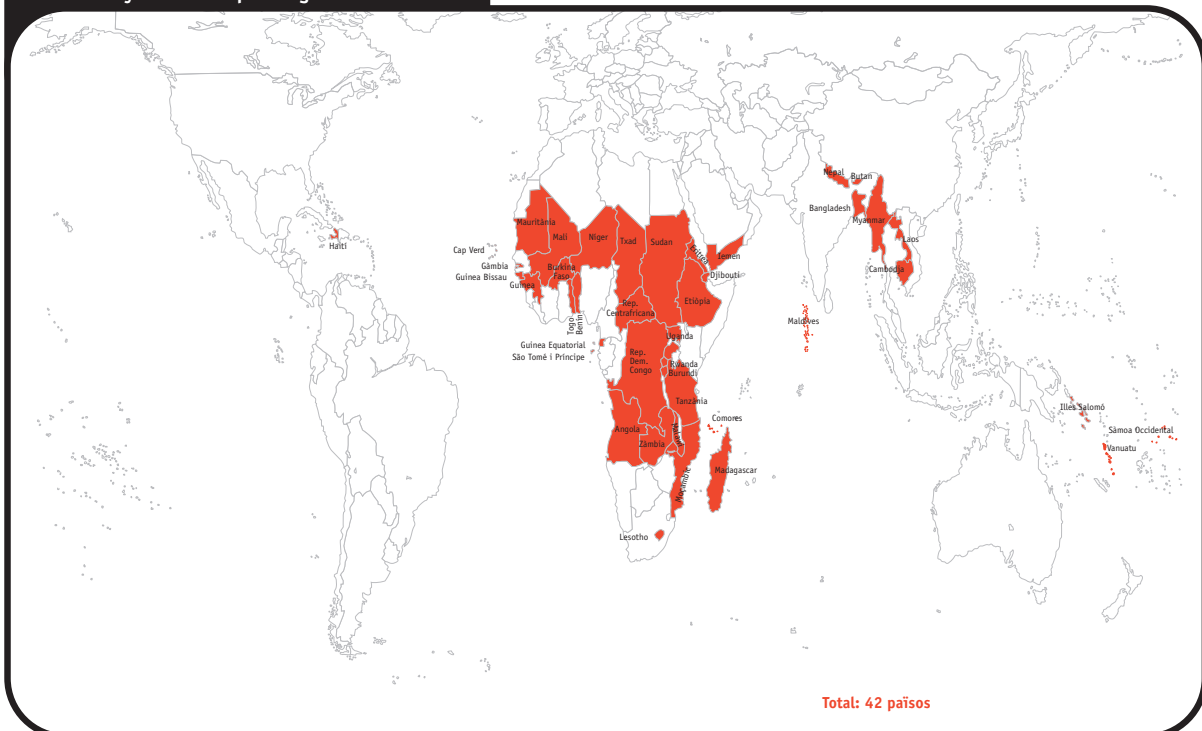
- ▶ segueix havent-hi pobresa, que posa en perill els pobles i el planeta: una de cada cinc persones viuen en condicions de pobresa.
- ▶ en termes absoluts, en el món hi ha més pobres que fa 50 anys i continuen augmentant a l'Àfrica, Amèrica Llatina i, fins i tot, als països industrialitzats.
- ▶ entre 1960 i 1991 s'han duplicat les diferències d'ingressos entre el 20% més ric i el 20% més pobre de la població mundial.
- ▶ els 50 països més pobres del món acullen el 20% de la població mundial, però només tenen el 2% dels ingressos mundials, mentre que el 20% de la població mundial que es troba al capdavant de l'escala d'ingressos, rep el 83% dels ingressos mundials.
- ▶ el nombre de països considerats com a "menys desenvolupats" per les Nacions Unides ha augmentat de 21 el 1971 fins als 42 actuals.
- ▶ per altra banda, existeix un vincle entre pobresa i medi ambient. Hi ha l'acord general que els PD són els responsables de la major part de la contaminació del món. Malgrat tot, als pobres, en la seva lluita diària per la seva subsistència, sovint els manquen els recursos necessaris per evitar la degradació del medi ambient.

Font ▶ DCIDOB n° 53

Font ▶ Informe sobre el Desenvolupament Humà 1994

Països menys desenvolupats segons l'IDH de 1999

Font ▶ PNUD, Informe sobre Desenvolupament Humà, 1999

dCIDOB 74-75. **Grans temes del segle XXI.**

Selecció de Documents de la Base de Dades CIDOB.

Selecció de Documents de La Base de Dades CIDOB

► EADI-EJDR 1/89 / "TECHNOLOGICAL REVOLUTION" AND THE INTERNATIONAL DIVISION OF LABOUR IN MANUFACTURING: A PLACE FOR THE THIRD WORLD?

Raphael Kaplinsky

European Association of Development Research and Training Institutes (EADI) / *The European journal of development research*, 1, 1989 / London ; pp: 5-37

► Des. 2/90 / THE NEW AGE OF INFORMATION – WHAT KIND OF PARTICIPATION?

Erskine B. Childers

Society for International Development (SID) / *Development*, 2, 1990 / Roma ; pp: 11-16

► 12143-L. / REVOLUCIÓN TECNOLÓGICA Y REESTRUCTURACIÓN PRODUCTIVA: IMPACTOS Y DESAFÍOS TERRITORIALES

Francisco Albuquerque Llorens ; Carlos A. de Mattos ; Ricardo Jordan Fuchs (eds.)

Instituto Latinoamericano y del Caribe de Planificación Económica y Social (ILPES/ONU); Instituto de Estudios Urbanos de la Pontificia Universidad Católica de Chile (IEU/UPC) / Grupo editor Latinoamericano, 1990 / Buenos Aires ; pp: 7-531

► P.A.D.R. 3/95 / THE INGENUITY GAP: CAN POOR COUNTRIES ADAPT TO RESOURCE SCARCITY?

Thomas Homer-Dixon

Population Council / *Population and development review*, 3, 1995 / New York ; pp: 587-613

► E.A.D. 46/96 / DESARROLLO, MEDIO AMBIENTE Y PERDURABILIDAD – UN CAMBIO DE PERSPECTIVA EN LA EDUCACIÓN DE ADULTOS QUE SE ORIENTA HACIA EL DESARROLLO

Heino Apel

Instituto de la Cooperación Internacional de la Asociación Alemana para la Educación de Adultos / *Educación de adultos*, 46, 1996 / Bonn ; pp: 147-167

► E.A.D. 46/96 / UNA TIPOLOGÍA DE LA EDUCACIÓN PARA EL DESARROLLO

J.C.M. Shute ; J.K. Reimer

Instituto de la Cooperación Internacional de la Asociación Alemana para la Educación de Adultos / *Educación de adultos*, 46, 1996 / Bonn ; pp: 133-145

► IDS-B 4/97 / CHALLENGES TO COMMUNITY-BASED SUSTAINABLE DEVELOPMENT: DYNAMICS, ENTITLEMENTS, INSTITUTIONS

Melissa Leach ; Robin Mearns ; Ian Scoones

The Institute of Development Studies (IDS) / *IDS bulletin*, 4, 1997 / Brighton ; pp: 4-14

► Cou. 166/97 / CONFÉRENCE SUR LA POPULATION MONDIALE: LES DÉFIS À LA VEILLE D'UN NOUVEAU MILLÉNAIRE

ACP-UE. Le Courrier ACP-UE, 166, 1997 / Bruxelles ; pp: 86-88

► 34144-L. / CULTURAL INTERNATIONALISM AND WORLD ORDER

Akira Iriye

The Johns Hopkins University Press, 1997 / Baltimore ; pp: I-XII, 1-212

► 36107-L. / DEVELOPMENT AND INTERNATIONAL RELATIONS: A CRITICAL INTRODUCTION

Anna K. Dickson

Polity Press, 1997 / Cambridge ; pp: I-XII, 1-184

► 36103-L. / THE LIBERAL MOMENT: MODERNITY, SECURITY, AND THE MAKING OF POSTWAR INTERNATIONAL ORDER

Robert Latham

Columbia University Press, 1997 / New York ; pp: I-XIV, 1-281

► 27951-D. / POBLACIÓN Y DESARROLLO SOSTENIBLE: CINCO AÑOS DESPUÉS DE RÍO

Fondo de Población de las Naciones Unidas (FNUAP), 1997 / New York ; pp: 1-37

► R.Eco. 154/98 / CRISIS Y REVOLUCIÓN TECNOLÓGICA A FIN DE SIGLO

Claudio Katz

Instituto Argentino para el Desarrollo Económico (IADE) / *Realidad económica*, 154, 1998 / Argentina ; pp: 34-49

► Glo.Go. 1/98 / ESTABLISHING POLITICAL AUTHORITY IN PEACE-MAINTENANCE

W. Andy Knight

Global governance, 1, 1998 / Boulder, pp: 19-40

► 35497-D. / INTEGRATION OF POPULATION AND ENVIRONMENT

Robert Engelman ; Denise Caudill ; Amy L. Weissman (et al.)

World Neighbors, 1998 / Oklahoma ; pp: 1-69

► 35493-D. / PLAN & CONSERVE: A SOURCE BOOK ON LINKING POPULATION AND ENVIRONMENTAL SERVICES IN COMMUNITIES

Robert Engelman

Population Action International, 1998 / Washington ; pp: 3-112

► ZCIDOB-AI 1998 / POBLACIÓN Y RECURSOS NATURALES

Fundació CIDOB / *Anuario internacional CIDOB*, 1998 (ed. 1999) / Barcelona ; pp: 525-528

► P.A.D.R. 1/98 / POPULATION, CARBON EMISSIONS, AND GLOBAL WARMING: THE FORGOTTEN RELATIONSHIP AT KYOTO

Frederick A.B. Meyerson

Population Council / *Population and development review*, 1, 1998 / New York ; pp: 115-130

► 36008-D. / POPULATION AND HABITAT IN THE NEW MILLENNIUM: A HANDBOOK FOR THE ENVIRONMENTAL ACTIVIST

Ken Ström

National Audubon Society and the Global Stewardship Initiative, 1998 / Boulder ; pp: 1-37

► 35168-L. / UNA SOLA TERRA: DESPRÉS DE LA CIMERA DE RIO: DONA I DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE

Brice Lalonde ; Warren H. Linder ; Anne H. Ehrlich (et al.)

Associació una Sola Terra / Diputació de Barcelona, 1998 / Barcelona ; pp: 11-210

► J.C.R. 1/98 / WHY STATES ACT THROUGH FORMAL INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

Kenneth W. Abbott ; Duncan Snidal

The Journal of conflict resolution, 1, 1998 / London ; pp: 3-23

► Glo.Co. 2/99 / BETWEEN GLOBALIZATION AND LOCALIZATION: A CASE STUDY OF HUMAN RIGHTS VERSUS STATE SOVEREIGNTY

Michael Jacobsen ; Stephanie Lawson

Global governance, 2, 1999 / Boulder ; pp: 203-219

► Dev.Ch. 2/99 / THE BRAVE NEW WORLD OF MANUEL CASTELLS: WHAT ON EARTH (OR IN THE ETHER) IS GOING ON?

Peter Waterman

Institute of Social Studies / *Development and change*, 2, 1999 / The Hague ; pp: 357-380

► 37374-L. / LOS DESAFÍOS DE LA ACCIÓN HUMANITARIA: UN BALANCE

Adam Roberts ; Joana Abrisketa ; Xabier Etxebarria (et al.)

Icaria, 1999 / Barcelona ; pp: 1-253

► 37663-D. / EDUCAR EN LA INTERCULTURALIDAD

Departamento de Sensibilización Fe y Alegría (España), 1999 / Madrid ; pp: 1-31

► 37773-D. / EDUCAR PARA EL CAMBIO SOCIAL: UN OBJETIVO Y MÚLTIPLES PROPUESTAS

Alfonso Luque

Educación Sin Fronteras, 1999 / Barcelona ; pp: 9-16

► T.W.Q. 1/99 / FROM WARS TO COMPLEX POLITICAL EMERGENCIES: UNDERSTANDING CONFLICT AND PEACE-BUILDING IN THE NEW WORLD DISORDER

Jonathan Goodhand ; David Hulme

Third world quarterly, 1, 1999 / Oxfordshire ; pp: 13-26

► 36902-L. / GLOBALIZACIÓN Y GÉNERO

Paloma de Villota (ed.)

Síntesis, 1999 / Madrid ; pp: 5-415

► IOM-IM 1/99 / INTERNATIONAL MIGRATION AND THE GLOBAL AGENDA: REFLECTIONS ON THE 1998 UN TECHNICAL SYMPOSIUM

Stephen Castles

International Organization for Migration (IOM) / *International migration*, 1, 1999 / Oxford ; pp: 5-19

► 37379-L. / UN MUNDO DE INJERENCIAS

Philippe Moreau Defarges

Edicions Bellaterra, 1999 / Barcelona ; pp: 9-119

► 36316-D. / LES ORGANITZACIONS NO GOVERNAMENTALS (ONG): PAU, DRETS HUMANS, DESENVOLUPAMENT, ECOLOGISME...

Jordi Armadans i Gil ; Anna Tarrés i Vallespí

Graó, 1999 / Barcelona ; pp: 1-58

► P.A.D.R. 3/99 / POPULATION WEIGHTS IN THE INTERNATIONAL ORDER

Geoffrey McNicoll

Population Council / *Population and development review*, 3, 1999 / New York ; pp: 411-442

► 38016-L. / RELACIONES DE GÉNERO Y DESARROLLO: HACIA LA EQUIDAD DE LA COOPERACIÓN

Irene López ; Ana Rosa Alcalde (coords)

Instituto Universitario de Desarrollo y Cooperación (IUDC/UCM) / Los Libros de la Catarata, 1999 / Madrid ; pp: 3-220

► P.Ec. 2611-2612/99 / LA RHÉTORIQUE DE LA MONDIALISATION

Peter Evans. *Problèmes économiques*, 2611-2612, 1999 / Paris ; pp: 2-9